

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**FUTBOL VE MİLLİYETÇİLİK: TÜRK MİLLİ
TAKIMININ KATILDIĞI DÜNYA KUPALARININ
HÜRRİYET GAZETESİ ÜZERİNDEN
ÇÖZÜMLENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARDA UMUT SAYGIN

ANKARA-2012

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**FUTBOL VE MİLLİYETÇİLİK: TÜRK MİLLİ
TAKIMININ KATILDIĞI DÜNYA KUPALARININ
HÜRRİYET GAZETESİ ÜZERİNDEN
ÇÖZÜMLENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARDA UMUT SAYGIN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Gökhan Atılgan

ANKARA-2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

FUTBOL VE MİLLİYETÇİLİK: TÜRK MİLLİ
TAKIMININ KATILDIĞI DÜNYA KUPALARININ
HÜRRİYET GAZETESİ ÜZERİNDEN
ÇÖZÜMLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökhan Atılgan

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi:

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

TEŞEKKÜR

Danıőmanım Doç. Dr. Gökhan Atılđan'a hem tezin konusunu őekillendirmedeki yardımları için, hem de çalışma süresince hiçbir zaman vaktini esirgemeyip, tezin her aőamasında bilgi ve deneyimleriyle yaptığı yönlendirmeler için sonsuz teşekkür ediyorum.

Ayrıca, her zaman yanımda olan aileme, geniş futbol birikimiyle bana yardımcı olan kardeőim Barış Can Saygın'a, tez hakkında ufuk açıcı sohbetler yaptığım dostum Emrah Mehmet Güllüoğlu'na da teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DÜNYADA FUTBOLUN GELİŞİMİ

1. ANTİK ÇAĞ'DA AYAK TOPU OYUNLARI.....	8
2. İLK ÇAĞLAR'DA FUTBOL	10
3. MODERN FUTBOLUN DOĞUŞU	14
4. ULUSLARARASI FUTBOL ve MİLLİYETÇİLİK	20
5. DERBİ MAÇLARINDA ÜRETİLEN MİLLİYETÇİLİK.....	30

İKİNCİ BÖLÜM OSMANLI İMPARATORLUĞU ve TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE FUTBOL

1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA FUTBOL	42
2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE FUTBOL.....	53
3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE FUTBOL	57
4. TÜRKİYE SPOR BASININDA MİLLİYETÇİLİK SÖYLEMİ.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 1950, 1954 ve 2002 DÜNYA KUPALARI'NDA HÜRRİYET GAZETESİ'NDE YER ALAN TÜRK MİLLİ TAKIMI HABERLERİ ve BU HABERLERDEKİ MİLLİYETÇİ SÖYLEMİN ÇÖZÜMLENMESİ

1. DÜNYA KUPASI.....	85
----------------------	----

2. 1950 DÜNYA KUPASI.....	94
3. 1954 DÜNYA KUPASI.....	97
4. 2002 DÜNYA KUPASI.....	110
4.1. Grup Maçları	111
4.2. İkinci Tur Maçı.....	117
4.3. Çeyrek Final ve Yarı Final Maçları.....	120
4.4 Üçüncülük Dördüncülük Maçı.....	123
SONUÇ.....	130
EKLER.....	137
KAYNAKÇA	150
ÖZET.....	159
ABSTRACT	160

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
DP	: Demokrat Parti
FIFA	: Uluslararası Futbol Federasyonu
GAB	: Gal Atletizm Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
UEFA	: Avrupa Futbol Birliği

GİRİŞ

“Futbol ve Milliyetçilik: Türk Milli Takımının Katıldığı Dünya Kupalarının *Hürriyet* Gazetesi Üzerinden Çözümlemesi” başlıklı bu çalışmada, futbolun asla sadece futbol olmadığından¹ hareketle, futbolun dünyadaki ve Türkiye’deki gelişiminde milliyetçilik olgusuyla eklemlenmesine odaklanılmakta; Türk milli futbol takımının katılma hakkı elde ettiği 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupası finalleri *Hürriyet* gazetesi üzerinden incelenmekte; futbol üzerinden geliştirilen milliyetçi söylem çözümlenmekte ve bu söylemde dönemler arasında değişimlerin olup olmadığı araştırılmaktadır.

Çalışmada sadece futbol yerine, onun milliyetçilik ile olan birlikteliğine eğilmemizin sebebi, geçmişten bugüne kitleleri harekete geçirebilme gücüne sahip olan bu iki güçlü olgunun kolaylıkla iktidarların odağına girerek “biz” ve “onlar” ayrımı üzerinden ulus olma algısının kanıksanmasında kullanılıyor olmasıdır. Bu yüzden, çalışmanın genelinde futbolun kendisiyle değil de, milliyetçilik ile eklemlenmiş süreciyle ilgilenilmiştir.

Bu konuyu seçmemdeki kişisel nedenlerin başında futbol ve basına olan ilgim yer almaktadır. Bununla birlikte, ideolojilere dair araştırma yapma dürtüm de çalışmanın konusunda belirleyici olmuştur. Bu bağlamda, popüler kültürün en önemli araçlarından olan ve kitleleri harekete geçirebilmeye muktedir olan futbol, basın ve milliyetçilik ilişkisini en ideal biçimde uluslararası futbol karşılaşmaları çerçevesinde

¹ Simon KUPER, “**Futbol Asla Sadece Futbol Değildir**”, Çev: Sinan Gürtunca, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

incelenebileceği düşüncesi beni bu konuda araştırma yapmaya yönelten temel neden olmuştur.

Futbol ve milliyetçiliğin Dünya Kupaları üzerinden incelenerek yapıldığı bir çalışmanın yokluğu beni bu konuda araştırma yapmaya yönelten unsurların başında gelmektedir. İletişim alanında yapılan akademik çalışmalar içerisinde spor basını üzerine olan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir.² Konuyla ilgili tezler arasında Bilek'in (2010) çalışmasının bir bölümünde 2002 Dünya Kupası'nı *Hürriyet* gazetesinin internet sayfası üzerinden aktarıyor olması benim çalışmamla benzerlik gösteriyor olsa da; 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupalarını bir arada ele alan ve dönemler arasındaki milliyetçi söylem değişimlerini inceleyen bir çalışma olmamasından dolayı tezlerimiz aynı amaca sahip bulunmamaktadır. Futbol ve milliyetçilik olgularını spor basını üzerinden inceleyen yalnızca bir doktora tezi mevcuttur.³ Tezimde de sıklıkla yararlandığım Gökalp'in (2004) çalışması, 1930'lardan 2002'ye kadar milli maçlarla birlikte kulüp takımlarının da uluslararası maçlarına odaklanmasından ve salt *Hürriyet* yerine Türkiye spor basınının tümünü kapsamasından dolayı benim çalışmamla oranla çok daha kapsamlı bir çalışmadır. Ancak, çalışmamda tarihsel çerçeve içerisinde üzerinde durduğum futbolun dünyada

² Cevahir Evren (2007), **Türkiye'de Futbolun Bir Kitle Spor Olarak Endüstrileşmesinde Ana Akım Medyanın İdeolojik Tutumunun İrdelenmesi**, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul; Ömer Onur Erdem (2010), **Futbolun Bir İdeolojik Aygıt Olarak Kullanılması ve Bunun Medyadaki Yansımaları**, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul; Esra Peker (2007), **Futbolda Şiddetin İçsel Bir Olgunun Haline Gelmesinde Basının Rolü**, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul; Meriç Miroğlu (2007), **Futbol Haberlerinin Sunumunda Şiddet: Hürriyet, Zaman ve Birgün Gazetelerinde Futbol Sunumlarının Analizi**, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir; Havva Dikmen Keskin (2008), **Türkiye'deki Yazılı Spor Basınında Kadın Futbol Yazarlarının Holiganizmin Önlenmesindeki Rolü**, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul; Recep Renan Bilek(2010), **Türkiye'de Futbolun Kitle Kültürü Haline Gelmesinde Basının İşlevi: Hürriyet Gazetesi Örneği -2002 Dünya KupasıFinalleri-**, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

³ Emre Gökalp (2004), **Türkiye'de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

ve Türkiye’de milliyetçilik olgusuyla eklemlenışinin daha önce çalışılmamış olmasından ve Türkiye milli futbol takımının Dünya Kupası serüvenlerinin incelenmemiş olmasından dolayı tezin milliyetçilik ve iletişim literatürüne mütevazı bir katkı yapacağına inanmaktayım.

Çalışmada, Türkiye milli takımının katıldığı tüm uluslararası turnuvalar içerisinde 1996, 2000 ve 2008 Avrupa Şampiyonalarını dışarıda bırakarak yalnızca 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupalarına odaklanılmasının sebebi, milli takımın katıldığı Dünya Kupalarının tarihsel aralığının, spor basını ve onun ürettiği milliyetçilik söyleminin yakın ve uzak dönemlerini daha iyi analiz etme imkânı veriyor olmasıdır. Birbirine yakın tarihlerdeki Avrupa Şampiyonası maçlarının çözümlenmesinde benzer sonuçlara ulaşılabilceği varsayımı ve aralarında yaklaşık olarak yarım asır bulunan Dünya Kupaları esnasındaki Türkiye resminin mutlak farklılıkları tercihim bu yönde kullanmaya sevk etmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle literatür taraması yapılarak, futbolun dünyada ve Türkiye’de hangi şartlarda ortaya çıktığı, nasıl ve ne zaman milliyetçilik olgusuyla bir araya geldiği ve futbolun iktidarlar tarafından bir ‘ideolojik aygıt’ olarak ne şekilde kullanıldığı hakkında bilgi toplanmış ve araştırmanın altyapısı oluşturulmuştur. Çalışmanın uygulamalı bölümünde ise, Türkiye milli futbol takımının katılma hakkı elde ettiği 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupalarının *Hürriyet*’teki sunumunu çözümleyebilmek için gazete arşivi taraması yapılmıştır. Bu yüzden çalışma, özel olarak 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupalarının düzenlendiği 30’ar günlük süreyi kapsamaktadır. Çalışmanın *Hürriyet* üzerinden yapılmasının temel sebebi ise, 1948 yılında yayın hayatına başlayan *Hürriyet*’in her üç Dünya Kupası döneminde de ulusal, günlük ve yüksek tirajlı bir gazete olmasıdır.

Sürekliliğinin önemli bir tercih sebebi olmasına ek olarak, logosunun yanı başında bulunan Atatürk resmi, Türk bayrağı ve “Türkiye Türklerindir” sloganıyla çalışmanın merkezinde yer alan milliyetçilik söyleminin, *Hürriyet*’in yayın politikasıyla paralellik gösteriyor olması tercih edilmesinde önemli rol oynamıştır.

Bu çalışmada, Van Dijk’in medya ve milliyetçilik üzerine geliştirdiği “eleştirel söylem çözümlemesi modeli” kullanılacaktır. Haber metinlerinin belirli makro ve mikro yapısal özelliklerini çözümlemeyi hedefleyen bu model⁴ doğrultusunda *Hürriyet*’in manşet, sürmanşet, başlık, haber giriş ve metinleri milliyetçi söylemlere odaklanılarak incelenecektir. Bu bağlamda, Van Dijk’in modeli doğrultusunda haberlerin sunumundaki tüm unsurların tematik ve şematik yapısıyla birlikte retorik özelliklerine de yoğunlaşarak, futbol söylemiyle milliyetçi söylemin birlikteliği analiz edilmeye çalışılacaktır. Van Dijk tercihindeki sebeplerin başında onun söylem analizi modelinin temeline ideoloji analizini oturtması yer almaktadır. Söylem dışında görsel unsurları da çözümlemesine dahil eden Van Dijk, ideoloji çözümlemesini toplumsal⁵, bilişsel ve söylemsel⁶ olarak kategorileştirmesi bu çalışma için daha uygun bir model oluşturmaktadır. Ayrıca, Van Dijk’in modelinin merkezinde yer alan “biz” ve “onlar” ayrımının futbolda kolaylıkla “rakip” ve “hakem” üzerinden yeniden üretilebiliyor olması, Dünya Kupası haberlerinin *Hürriyet* üzerinden analiz edileceği bu çalışmada en ideal model olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, söylem dilindeki abartmalar, imalar, çıkarımlar,

⁴ Teun A. Van Dijk, “Critical Discourse Analysis”, 2000, (Çevrimiçi)

<http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf>, Erişim Tarihi: 19.03.12

⁵ Spor basını üzerinden Dünya Kupaları esnasındaki milliyetçi söylemin de araştırılacağı bir çalışmada toplumsal yapıların çözümlenmesine de olanak sağlaması Van Dijk’in modelini tercih edilir kılmaktadır.

⁶ Teun A. Van Dijk, “Opinions and Ideologies in the Press”, 1998, (Çevrimiçi)

<http://www.discourses.org/OldArticles/Opinions%20and%20Ideologies%20in%20the%20Press.pdf>,

Erişim Tarihi: 19.03.12

bahane bulmalar, suçlamalar, karşıtlık kurmalar ve olumsuzlamalar⁷ dışında, adlaştırma, edilgenleştirme ve genelleştirme⁸ gibi analiz unsurlarından çalışma boyunca yararlanılacaktır. Böylece, çalışmanın uygulamalı bölümünde okuyucuyu anlamaya ve yorum yapmaya teşvik eden Van Dijk'in Eleştirel Söylem Çözümlemesi modeli kullanılacaktır.

Tez, üç temel bölüm olarak düzenlenmiştir.

Birinci bölümde ilk olarak, dünyada futbolun ortaya çıkışı ve gelişim süreci incelenmiştir. Bu incelemede milliyetçilik odak noktası yapılmıştır. Birinci bölümün ilk üç alt bölümünde, ilkçağlarda oynanan ayaktopu oyunlarından bugünün modern futboluna kadar gelen süreç ele alınarak futbolda milliyetçiliğin izleri sürülmüştür. Birinci bölümün diğer başlığı altında ise 20. yüzyılın başından itibaren futbolun milliyetçilikle eklemlenmesinde uluslararası maçların etkisi gösterilmiştir. Bununla birlikte, iki dünya savaşı arasında futbolun faşist iktidarların oyuncağı haline geldiği vurgulanmıştır. Bu bölümde ayrıca, bütün sporlar içerisinde milliyetçilikle en çok ilişkilendirilen sporun neden futbol olduğu üzerinde de durulmuştur. Bölümde son olarak, yerel rekabetler üzerinden üretilen milliyetçilik, dünyanın en ateşli derbilerinden yararlanılarak açıklanmıştır.

⁷ Eser Köker ve Ülkü Doğanay, **İrkçi Değilim Ama:Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler**, Ankara, Kapasite Geliştirme Derneği, 2010, s.18.

⁸ Teun A. Van Dijk, "The Interdisciplinary Study of News as Discourse", 1991, (Çevrimiçi), <http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf>, Erişim Tarihi: 19.03.12

Tezin ikinci bölümünde, birinci bölümde yapılanların bir benzeri yapılarak bu kez futbolun Anadolu topraklarındaki serüvenine odaklanılmış ve Türkiye’de hangi şartların milliyetçilik ile futbolun yolunu kesiştirdiği sorusuna belirli bir dönemleştirme yapılarak yanıt aranmıştır. Bu bölümde öncelikle, futbolun Anadolu topraklarına girdiği andaki siyasi duruma dikkat çekilerek ilk kurulan kulüplerin kurulma amaçları vurgulanmıştır. Mücadele dönemindeki futbol bu bölümün alt başlıklarından bir diğeri olmuş ve Türk kulüplerinin işgal güçleriyle yaptıkları maçların milliyetçi bilincin yaratılmasındaki katkıları belirtilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin futbol üzerinden koyu bir Türk milliyetçiliği devşirerek Türkiye’de futbolun tarihiyle Türk milli kimliğinin oluşum tarihinin paralellik göstermesini sağlaması bu bölümün en önemli vurgularından biri olmuştur.

Futbolun Cumhuriyet döneminde millileştirilmesi çabaları tezin ikinci bölümünde yer bulan konulardan bir diğeri olmuştur. Bu bölümde, ulusal kimliğin inşası ve genç Cumhuriyetin uluslararası arenada tanıtılması amacıyla futbola gösterilen ilgi ayrıntılarıyla yer almıştır. Bu bölümde futboldaki milliyetçilik olgusu, odak noktasına Türkiye’deki futbol ve siyaset birlikteliği koyularak çözümlenmiştir. Çünkü, Türkiye’de futbol üzerinden milliyetçilik genellikle iktidarlar aracılığıyla devşirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti’nde futbol ve milliyetçilik iki düzeyde vurgulanmıştır. İlk olarak, milli takımın Dışişleri’nin ajandasına girerek uluslararası maçlardan “dış” kaynaklı milliyetçilikler üretildiği gösterilmiştir. Bu milliyetçilik üretiminin, 1980’lerle birlikte dönemin siyasi konjonktürüne de bağlı olarak, uluslararası maçlardaki rakiplerin tribünlerde ve spor medyasında “Avrupa” ortak paydasına indirgenerek devam ettiği vurgulanmıştır. İkinci olarak ise, doğu takımlarının iktidarlar aracılığıyla ulusal entegrasyon aracı olarak kullanılması,

Diyarbakırspor odağında ayrıntılı olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Kürt sorununun tribünler tarafından Diyarbakırspor'a havale edilip "iç" milliyetçilik üretilmesinin irdelenmesine ise dönemin radikal milliyetçi koşulları nedeniyle anlamlı olacağı düşünülerek yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak, Türkiye spor basınının milliyetçi söylemine tarihsel çerçevede bakılarak yaşadığı dönüşümler çözümlenmiştir.

Tezin üçüncü ve son bölümünde, ilk olarak Dünya Kupalarının ikili karakteristiğine dikkat çekilmiştir. Daha sonra ise, bir önceki bölümde incelenen Türkiye spor medyasının tarihsel milliyetçilik refleksi ışığında *Hürriyet* gazetesinin 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupaları sunumlarındaki milliyetçilik söylemlerine odaklanılmıştır. Dönemselleştirme yapılarak ve örneklem çerçevesinde incelenen bu üç dönem, eleştirel söylem çözümlemesi ekseninde çözümlenmiştir. Böylece, 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupalarının bu üç dönemde de Türkiye'nin en yüksek tirajlı gazetelerinden olan *Hürriyet* tarafından nasıl sunulduğu ve *Hürriyet*'in milliyetçilik söyleminde tarihsel süreç içerisinde dönüşümlerin yaşanıp yaşanmadığı sorularına bir cevap oluşturulmuştur.

Çalışmanın ekler bölümünde ise, görsel karşılaştırma amaçlı 1954 ve 2002'nin *Hürriyet*'inden bazı başlık ve fotoğraflara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA FUTBOLUN GELİŞİMİ

Tezin ilk bölümünde, futbolun ortaya çıkmasında ve gelişmesinde belirleyici olan etmenler milliyetçilik ekseninde incelenecektir. Bu bölümde, bütün sporlar içerisinde milliyetçilikle en çok ilişkilendirilen sporun neden futbol olduğunun cevabı aranacaktır. Futbolda 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan milliyetçilik olgusuyla birlikte onu teşvik eden uluslararası maçlara ve milliyetçi temelli derbi mücadelelerine de yer verilecektir.

1. ANTİK ÇAĞ'DA AYAK TOPU OYUNLARI

Futbolun ilk olarak nerede, hangi tarihte ve kimler tarafından oynandığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak futbol, neredeyse ortaya çıktığından beri dünyanın hemen her köşesinde salt oyun olsun diye oynanan bir etkinlikten çok, dini, askeri ya da sosyal işlevleri olan bir oyun olmuştur.⁹

İlk ayak topu oyunlarından kabul edilen ve Çinliler tarafından icat edilen Tsu Chu, askerlerin fiziki eğitiminde kullanılıyordu. Sonrasında, imparatorların doğum günlerinde ve dini günlerde halk tarafından oynanarak kısa zamanda popülerleşen bu oyun, futbolun dünya çapında en büyük karar alıcısı olan FIFA (Uluslararası Futbol

⁹ Theo Stemmler, **Futbolun Kısa Tarihi**, Çev: Necati Akça, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s.11.

Federasyonu) tarafından ilkel futbolun ilk örneği olarak kabul edilmektedir.¹⁰ Eski Çin futbolunu şaşırtıcı derecede modern kılan bir özellik ise, oyunu kazanan takımın hediye yağmuruna tutulurken kaybeden takımın azar işitip dayak cezasına çarptırılıyor olmasıydı.¹¹

Antik Çağ'da Orta Amerika ve Japonya'da oynanan futbol, çeşitli ritüellerin ışığında bir çeşit dini ayin atmosferinde oynanmıştır. Sözelimi, Japonya'da maçtan önce top rahipler tarafından sahaya getirilip bir ağaç dalına asılır ve o yılki hasadın verimli olması için dua edilirdi. Bu bereket ritüelinde asılı duran top hiç batmayan güneşi temsil ederdi.¹² Orta Amerika'da da futbol ilk çağlardan beri kutsal bir etkinlik olarak kabul edilmiştir. Özellikle astroloji olgusunun kültürlerinin önemli bir parçası olduğu Azteklerde top ayı; dört köşeli saha ise dört yönüyle dünyayı simgeliyordu.¹³ Orta Amerika'da maçın sonunda oyunu kaybeden takımın kaptanının başı din adamı tarafından merasimle kesilirken, kazanan takım bir savaş kazanmış gibi onurlandırılıyordu.¹⁴

M.Ö 2000 - 3000 yıllarından kalma bazı Eski Mısır kalıntılarında Mezopotamya'da futbol oynandığına işaret eden boyamalar, nesnelere ve yazılar bulunmuştur. Top oyunlarının amacının firavunlar için yapılan dinsel eğlence olduğu veya belli tanrılar için yapıldığı tahmin edilmektedir.¹⁵

¹⁰ History of Football: The Origins (Çevrimiçi)

<http://www.fifa.com/classicfootball/history/game/historygame1.html>, 22.06.2011

¹¹ T. Stemmler, a.g.e., s.14.

¹² Japon kültüründe güneş çok önemli bir yer tutmaktadır. Japon İmparatorluğunun kökleri güneş tanrıçasına dayandırılır. Japon bayrağı da beyaz zemin üstündeki kırmızı güneştir (T. Stemmler, a.g.e., s.14).

¹³ T. Stemmler, a.g.e., s.17.

¹⁴ İrfan Erdoğan, "Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine", **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, sayı: 26, 2008, s.16.

¹⁵ İ. Erdoğan, a.g.m., s.12-13.

Milattan önce oynanan top oyunlarının benzerlerine Antik Yunan ve Roma’da da rastlanmaktadır. Avrupa’da oynanan ilk futbol oyunlarının arkasında daha çok estetik ve zarif bedenlere sahip olma isteği yatmaktaydı.¹⁶ Özellikle Antik Yunan’da bilim ve felsefeyle ilgilenen halk, futbolun üzerine çok fazla anlamlar yüklememiş, onu sadece bir oyun olarak görmüştür. Yunan’da Episkyros, Roma’da ise Harpastum adı verilen top oyunlarının, gerek kuralları bakımından gerekse içerdiği sertlik bakımından günümüzün “Amerikan Futbolu” oyunuyla büyük benzerlikler gösterdiği bildirilmektedir.

Görüldüğü gibi, Antik Çağlarda Uzakdoğu, Orta Amerika ve Mezopotamya’da oynanan ayak topu oyunları insanlar için vakit geçirmekten çok bazı dini, askeri ve sosyal anlamlar taşımaktaydı. Altı çizilmesi gereken önemli bir nokta da, Antik Çağ’da oynanan ayak topunun oynayış şekli ve kuralları bakımından günümüz futbolundan epey farklı olduğudur. Bu yüzden, araştırmacılar futbolun köklerini, Antik Çağ’a dayandırmamaktadır.

2. İLK ÇAĞLAR’DA FUTBOL

Antik futbolun ilk olarak nerede, hangi tarihte ve hangi medeniyette oynandığı kesin olarak bilinmediği gibi, Orta Çağ’da oynanan ilkel futbolun anavatanı da bilinmemektedir. Kaynağının Fransa ya da İngiltere olduğu tahmin edilen top oyunlarının tıpkı Antik Çağ’da olduğu gibi dinsel boyutları vardı. Örneğin,

¹⁶ T. Stemmler, a.g.e., s.19.

Fransızların “La Soule” oyunu kiliselerin de isteğiyle, iki komşu köyün gençleri ya da aynı kiliseye bağlı cemaatin bekârlarıyla evli erkekleri arasında köy kiliselerinin önünde oynanıyordu. Şiddetin ve zorbalığın kurallar dâhilinde olduğu bu oyun, ağır sakatlıkların hatta ölümlerin yaşanması dolayısıyla zaman zaman kilise tarafından yasaklanmıştır.¹⁷

Orta Çağ İngiltere’sinde de bu tür popüler top oyunlarına rastlanmaktaydı. Maçlar, genellikle Fransa’da olduğu gibi kilise avlusunda yapılmaktaydı. Stemmler’in aktardığına göre maçlar öyle sert oynanıyordu ki maçtan önce oyuncular silahlarını çıkarıp bir kenara koymadıkları zamanlarda birçok ölüm olayı yaşanıyordu.¹⁸ Halkın, din adamlarının ve soyluların bu oyunu çok sevmelerinden ötürü futbol bu dönem İngiltere’sinde çok çabuk bir biçimde popülerleşmiştir. Bilindiği gibi kilise, Orta Çağ Avrupa’sında sosyal yaşamı düzenleyen en baskın kurumdur. Kiliseye göre futbol, geleneksel cemaatlerin bir araya gelişini sağlayan bağları kuvvetlendirdiğinden dolayı halkın çok sevdiği bu oyunu oynamasına, içinde barındırdığı şiddete rağmen göz yumuyordu. Ancak, aynı anda yüzlerce kişi tarafından, kurallara bağlı olmaksızın oldukça sert bir şekilde oynan futbol, köyler ve kasabalar arasında giderek büyüyen rekabete ve çatışmalara neden olmaya başlayınca, 1314 yılında Kral II. Edward tarafından yayınlanan bir fermanla bir süreliğine yasaklanmıştır. İlerleyen yıllarda II. Edward’ı takiben futbolu yasaklayan İngiliz hükümdarları kervanına III. Edward, V. Henry, IV. Edward, VII. Henry ve

¹⁷ Alfred Wahl, **Ayaktopu Futbolun Öyküsü**, Çev: Cem İleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.12-13.

¹⁸ T. Stemmler, a.g.e., s.27-28.

VIII. Henry de katılacaktır.¹⁹ Orta Çağ'da futbolun yasaklanmasının altındaki düşünce, elbette yalnızca futbol oynanırken ortaya çıkan kargaşa değildi. Halkın futbol oynama bahanesiyle toplanıp isyan çıkartma olasılığı krallar için büyük bir tehdit unsuruydu. Krallar, halkın bu 'düzen bozucu' oyunla ilgilenmek yerine askeri silahlarla ilgilenip kendilerini savaş için her an hazır tutmalarını tercih ediyorlardı.²⁰ Gerçekten de, bir müddet sonra İngiltere'de futbol, ata sporu olan okçuluğun pabucunu dama atıp savaş hazırlıklarını olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Boniface'in deyişiyle, futbol "savaşması gerekenlerin afyonu" haline gelip ülkenin savunma politikasını ve "milli çıkarlarını" tehdit etmeye başlamasıyla birlikte yasaklar artmıştır.²¹ Orta Çağ İngiltere'sinde gerçekleşen bu yasaklamalar, yüzyıllar sonra Anadolu'da aynı sebeplerden ötürü Abdülhamid tarafından da gerçekleştirilecekti.

Futbol yasaklarının ardında dini nedenler de oluyordu. Futbol, her ne kadar kilise cemaatlerinin kaynaşmasına yardımcı olduğu düşünülüp din adamları tarafından desteklense de, zaman içinde maçların ibadet günü olan pazar günlerinin de en önemli etkinliği olup ayinleri sekteye uğratmaya başlamasıyla birlikte kilise tarafından da yasaklanmıştır. Ancak, tüm bu yasaklamalara rağmen futbol İngiltere'de özellikle halk tarafından gizlice oynanmaya devam etmiş ve iyiden iyiye kitleselleşmiştir.

¹⁹ History of Football: The Origins (Çevrimiçi)

<http://www.fifa.com/classicfootball/history/game/historygame3.html>, 22.06.2011

²⁰ Mahmut Sert, **Gol Atan Galip - Futbola Sosyolojik Bir Bakış**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2000 s. 54-55.

²¹ Pascal Boniface, **Futbol ve Küreselleşme**, Çev. İsmail Yerguz, İstanbul, NTV Yayınları, 2007, s.75.

16. yüzyılda ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte futbol kilisenin yasaklayıcı zihniyetinden sıyrılıp sosyal hayatta kendine daha rahat yer bulmaya başlamıştır. İngiltere’de kırsal kesimdeki ve kentlerdeki alt tabakadan oluşan geleneksel futbol tutkunlarının yanına eğitilmiş kişiler ve aristokratlar da katılmıştır. Bu dönemde futbola en önemli katkıyı Rönesans ve Reform’un doğuş yeri olan İtalya yapmıştır. Fransa ve İngiltere’de kurallara bağlı olmaksızın sert bir şekilde oynanan futbol, İtalyanların “Calcio” oyununda birtakım kurallar dâhilinde, görev dağılımı ve kolektif oyun bilincinde oynanmıştır.²² Ada futboluna göre oldukça yumuşak kalan bu oyun, organizasyonundaki başarısı nedeniyle modern futbolun ilk hali sayılmaktadır.²³

Futbolun bu noktaya kadar olan gelişiminde milliyetçi ideolojiyle olan birlikteliğinden söz etmek mümkün değildir. Zaten milliyetçilik olgusu henüz ortaya çıkmamıştır. Bu döneme ait futbolun milliyetçilikle ilişkilendirilebileceği tek olgu, bugün bile yapılan futbolu hangi ülkenin icat ettiği tartışmasıdır. Bu tartışma ise daha çok Fransızlar, İngilizler ve İtalyanlar arasında geçmektedir. Bu tartışmayı bir tarafa bırakırsak, İlk Çağlarda oynanan futbolun kırsal kesimde kurallara pek de bağlı olmaksızın, eğlenmek maksadıyla, sert bir şekilde oynandığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, o dönemin futbolu komşu köyler arasındaki rekabeti veya kişiler arasındaki nefreti körüklemekten öteye gitmemiştir. Daha çok evli ve bekârları ya da komşu köyleri bir araya getiren futbol, cemaat bağlarının sağlamlaşmasına katkı yaptığı için kilise tarafından da desteklenmiştir. Ancak, her ne kadar bu dönemdeki futbol kilise ve din ile anılıyor olsa da, Antik Çağ’daki gibi dini ritüelleri

²² Calcio oyununda, yazılı kurallar ve bu kuralları uygulayan hakemler mevcuttur. Oyuncuların defans, orta saha ve forvet gibi görev yerleri vardır.

²³ A. Wahl, a.g.e., s.14.

tamamlayan bir işlevi yoktur. Bununla birlikte, İlk Çağlardaki futbolun Antik Çağ'ın aksine askeri işlevleri de bulunmamaktadır. Öyle ki, futbol askeri hazırlıkları sekteye uğrattığı gerekçesiyle krallar tarafından defalarca yasaklanmıştır.

3. MODERN FUTBOLUN DOĞUŞU

Futbolu kimin icat ettiği tartışmaları bugün bile sürüyor olsa da, ortak kurallara bağlı olarak oynanan modern futbol genel kabul gören bir yargıya göre, ilk kez 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bunda İngiltere'deki Endüstri Devriminin payı çok büyüktür. Aslında, modern futbol İngiltere'de ortaya çıkmadan hemen önce yine İngiltere'de dibe vurmuş ve Ada'da hiç olmadığı kadar popülaritesini kaybetmek zorunda kalmıştır. Stemmler, bu dibe vuruşu “zaman ve mekân kıtlığı” şeklinde açıklamaktadır.²⁴ Halkın kırsal alanlarda futbol oynadığı sahalar, 18. yüzyılın başlarında çitle çevirme yöntemiyle özelleştirilerek halkın kullanımına kapatılmıştır. Böylece halkın futbol oynama mekânları ellerinden alınarak “mekânsız” bırakılmışlardır. Bununla birlikte, İngiltere'deki Endüstri Devrimi ile birlikte sanayileşme sürecinin başlamasının ardından, kırsal kesimde yaşayan halk şehirlere ortaya çıkan iş gücü açığını doldurmak amacıyla şehirlere göç etmek durumunda kalmışlardır. Köyden şehirlere göç etmeleriyle birlikte fabrikaların dayattığı yoğun çalışma saatleri, bu futbol tutkunlarını “zamansız” bırakmıştır.

²⁴ T. Stemmler, a.g.e., s.75-77.

Futbolun sahihsiz kaldığı bu dönemde kolej öğrencileri ‘topa girerek’ futbola sahip çıkmışlardır. Kırsal kesimden gelerek şehirlerdeki işçi sınıfını oluşturan futbol tutkunlarının boşluğunu kolejlerde okuyan öğrencilerin doldurmasıyla birlikte, bugün bildiğimiz modern futbolun temelleri atılmıştır. Yine, Stemmler’e göre, futbol hayatta kalmasını ve yeniden canlanmasını, futbolu öteden beri avama özgü diye reddeden soyluların ve mülk sahibi burjuvaların evlatlarına borçludur.²⁵

Futbol, kolejlerde oynanmaya başlanmasının ilk yıllarında, tıpkı kırsal kesimde oynandığı gibi dağınık, sert ve kuralsız bir şekilde gelişigüzel oynanmıştır. Bununla birlikte, her kolej kendine özgü bir futbol geleneği inşa etmiştir. Sözelimi, sahanın büyüklüğü, oyunun süresi ya da oyuncu sayısını belirleyen, her kolej tarafından kabul görmüş ortak kurallar mevcut değildi.²⁶ Futbol, öğrencileri içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklarından uzak tutup, onlara disiplin ve takım ruhu gibi etik değerler öğrettiği gerekçesiyle okul yönetimleri tarafından da desteklenmiştir. Okul temsilcilerinin 1848 yılında Cambridge Üniversitesi’nde bir araya gelerek adına “Cambridge Kuralları” denilen futbol kurallarını ortaya koymasıyla birlikte oyun ilk kural setine kavuşmuştur. Günümüze kadar gelen bu kurallara göre; oyuncular topa sadece ayaklarıyla vurabilecekler ve yalnızca kaleciler topu elle tutabileceklerdi. Ayrıca, maçlardaki karışıklığı önlemek için aynı takımdan olan oyunculara aynı renkte forma giyme kuralı getirilmişti.²⁷ Kolejlerde oynanan futbolun bu kurallar

²⁵ T. Stemmler, a.g.e., s.77.

²⁶ A. Wahl, a.g.e., s.15-16.

²⁷ Futbolun Tarihsel Gelişimi: (Çevrimiçi)

http://www.futbolekonomi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=247:futbolun-tarihsel-gelisimi&catid=126:mete-ikiz&Itemid=58, 02.07.2011

çerçevesinde oynanmasıyla birlikte futboldaki şiddet azalmış, oyun daha da evcilleşmiştir.

Bugün bildiğimiz ve anladığımız anlamıyla futbol oyununun doğum tarihi ise 1863 yılıdır. Bu tarihte, oyuna bugün hâlâ büyük ölçüde geçerli olan kurallarını kazandıran “Football Association” [Futbol Federasyonu] İngiltere’de kurulmuştur. Dünyadaki ilk futbol federasyonu olan “İngiltere Futbol Federasyonu”, Cambrigde Kurallarını güncelleyerek ve onlara yeni eklemeler yaparak günümüz oyun kurallarının temelini oluşturmuştur.²⁸

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise yoğun çalışma saatlerine karşı İngiltere’de işçi sınıfı hareketleri başlamıştır. Birkaç cılız ve başarısız hak arama girişiminin ardından, sendikal girişimleri sonucunda elde ettikleri sosyal düzenlemeler neticesinde işçilerin çalışma saatleri haftalık 54 saate indirilmiş ve cumartesi günleri tam işgünü yerine yarım gün olarak düzenlenmiştir. Bu mesai düzenlemesi işçi sınıfının yeniden futbola dönüşü anlamına geliyordu. Böylece, kolejlerde okuyan üst sınıfa mensup çocukların oluşturdukları kulüplerin yanına, onlardan fizik olarak daha güçlü işçi takımları da eklenmeye başlanmıştır.²⁹ Bununla birlikte, sermaye sahipleri ve yönetici sınıflar, 1870 yılından itibaren işçi çocuklarını “geleceğin işçilerini eğitmek” amacıyla futbolun özgürce oynandığı kolejlere göndermeye başlamışlardır.³⁰ Böylece, işçi sınıfı tam anlamıyla futbolun içine girmiş oluyordu.

²⁸ T. Stemmler, a.g.e., s.89-91.

²⁹ Dağhan Irak, **The Transformation of Football Fandom Since 1970’s**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2010, s.75-76.

³⁰ Chris Harman, **Halkların Dünya Tarihi: Taş Çağından Yeni Binyıla**, Yordam Kitap, İstanbul, 2009, s.374.

İlk kurulan kulüplerin oyuncularını ve yöneticileri, zafer elde etme hırsına kendilerini kaptırmadan, her zaman zevk için ve ‘temiz’ oynamayı öğütleyen amatör ruhtan yana olmuşlardır. Onlara göre futbol ne bir iş, ne de sınıf ayrımını körükleyen bir gösteri olmalıydı.³¹ İşçi sınıfının yeniden futbol oynamaya başlamasıyla birlikte okul takımları ister istemez ikinci plana itilmiştir ve işçilerin yaptıkları futbol karşılaşmaları kolej öğrencilerinininkine göre daha çok ilgi çekmeye başlamıştır. Kısacası, işçilerin boş zamanlarının artmasıyla doğru orantılı bir şekilde futbola olan ilgi de tüm İngiltere’de artmaya başlamıştır. Dağhan Irak, işçilerin yeniden futbol oynamaya başlamalarıyla oluşan ortamı şöyle anlatmaktadır:

Bu arada futbolun üzerinden para da kazanılabileceği yavaş yavaş anlaşılmaya başlamıştı. Daha iyi mücadele ve daha kuvvetli futbolcular maç organizatörlerine daha çok hâsılat bırakıyordu. Bu da iyi futbol oynayanların kıymetini arttırdı. Okullardaki öğrencilere kıyasla fiziksel olarak çok güçlü olan fabrika işçileri kısa sürede oynadıkları oyunlarda fark yaratmaya başlamıştı. İşçiler, futbol sahalarında tercih edilir olmuştu. Ancak formlarını koruyabilmeleri ve arttırabilmeleri için çalışma saatlerinden kısımları ve antrenman yapmaları gerekiyordu, bu da tabii yevmiye kaybı demektir. Sporla uğraşan işçiler, Fabrika’da kaybettikleri geliri maç organizatörlerinden talep etmeye başladı. Böylelikle sporda profesyonellik ortaya çıkmış oldu. Zamanla futbol daha fazla popülerleşip gelir getirdikçe, profesyonel sporcular fabrikalardan kopmaya ve spor işçisi olarak çalışmaya başladı.³²

İşçilerin futbol sahalarına dönüp oyuna hâkim olmalarıyla birlikte, futbolun seyirci kitlesi de değişmiş ve tribünleri oyuncularla aynı toplumsal sınıfı paylaşan işçiler doldurmaya başlamıştır. Stemmler, bu seyircilerin daha o zamanlarda günümüz futbol taraftarları gibi deplasmanlara giden, kulüp renklerine bürünen, kavga ve alkole düşkün olan taraftarlar olduğunu belirtir.³³

³¹ A. Wahl, a.g.e., s.25.

³²“Dağhan Irak, “Futbolun Kökenleri”, (Çevrimiçi), <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=151>, 12.07.2011

³³ T. Stemmler, 2000, s. 99.

Futbolun popülerleştiği bu dönemde işçiler her ne kadar futbol sahalarının yıldızları olsa da yönetim kademelerine hiçbir şekilde giremiyorlardı. Spor yönetimi tamamen zamanında kolejlerde futbol oynayan ve artık toplumun üst katmanlarında yer alan burjuvazinin ellerindeydi. Sadece futbolda değil, pek çok spor dalında yöneticiler, kendileri gibi kolejlerde ya da üst-orta sınıf kulüplerinde spor yapan amatörlere ayrıcalık tanıyor, kürek gibi bazı dallarda profesyonel sporcular yasaklanıyordu. Diğer taraftan işçilerin kulüplere girip amatör olarak spor yapmaları çok zordu. 19. yüzyılda en iyi maaşla çalışan bir işçinin bile bir spor kulübünün üyelik ücretini ödeyebilmesine imkân yoktu. Yani, fabrikalardan ayrılp profesyonel olan işçiler bu kez kulüp yönetimleriyle sorunlar yaşıyordu. Zengin ailelerden gelen amatörlerle, işçi sınıfından gelen profesyoneller arasındaki bu ayrım, işçilerin kendi kulüplerini kurmalarını zorunlu kılıyor ve futbolda sınıfsal bir çekişmeye zemin hazırlıyordu. Bu yıllarda işçilerin şehirlerde iki ana sosyal buluşma yerleri vardı; işçi sendikaları ve kiliseler. Bu sosyal yaşam alanları futbol kulüplerinin de doğduğu yerler olmuştur. Günümüzde İngiliz ve dünya futbolunu şekillendiren pek çok kulüp, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında fabrikalar, sendikalar ve kiliseler vasıtasıyla kurulmuştur.³⁴ Örneğin, Arsenal silah fabrikası işçileri, West Ham United demir işletmeleri işçileri, Manchester United demir yolları işçileri, Liverpool ise tersane işçileri tarafından kurulmuştur. Aston Villa, Blackpool ve Everton gibi kulüpler ise kiliselerde rahipler tarafından kurulmuştur. Toplumsal hayatın merkezi olmalarından dolayı publar da kulüplerin ortaya çıktığı mekânlar olmuştur. Sheffield ve Birmingham gibi kulüpler ise şirketler tarafından kurulmuştur. Patronların kendi elleriyle futbol kulübü kurmalarının ardında ise işçilerin boş zamanlarında da sisteme

³⁴ D. Irak, a.g.m., (Çevrimiçi) <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=151>, 12.07.2011

olan aidiyetlerini sağlamlaştırmak ve onları kontrol altında tutmak yatıyordu.³⁵ Birbiri ardına kurulan işçi kulüpleri, bir süre sonra kolej takımlarına kıyasla çok daha başarılı olmuşlardır. Wahl'a göre, seçkin tabakanın futbol üzerindeki egemenliği de 1883 yılında Federasyon Kupası finalinde işçi takımı Blackburn'ün, Eton Kolejini yenip kupayı kazanmasıyla simgesel olarak sona ermiştir.³⁶ Bununla birlikte, İngiltere'de birbiri ardına kurulan kulüplerin ilerleyen zamanlarda oluşturacağı yerel rekabetlerin altında ise milliyetçilik olgusundan çok, birbirine yakın şehirlerin atalardan kalma rekabetleriyle birlikte, dinsel, sosyal ve ekonomik nedenler yatacaktır. Bu bağlamda, futbolun ilk önce milletler arası değil sınıflar arası ilişkilerin; milliyetçiliğin değil, sınıf mücadelesinin nesnesi olduğunu söylemek mümkündür.

İngiltere Federasyonuna kayıtlı kulüp sayılarının artmasıyla birlikte lig ve kupalar daha iyi organize edilmeye başlanmış; bu da futbolun İngiltere'de iyiden iyiye kitleselleşmesine yol açmıştır. Bu süreçte yeni stadyumlar inşa edilmiş ve maçlar gazetelerde yer alıp büyük ilgi görmeye başlamıştır. Araştırmacılara göre, ilk çağlarda oynanan ayak topunun aksine, futbol, kurallı ve organize bir şekilde oynanarak yeniden doğduğu İngiltere'den dünyanın çeşitli bölgelerine İngiliz gemiciler, tüccarlar, askerler ve öğrenciler tarafından yayılmıştır. Sert'in de söylediği gibi, İngiltere, Sanayi Devrimi sonrasında futbolu "İngiliz malı" olarak damgalayıp tüm dünyaya yaymıştır.³⁷

³⁵ A. Wahl, a.g.e., s.18.

³⁶ A. Wahl, a.g.e., s.25.

³⁷ M. Sert, a.g.e., s.61.

4. ULUSLARARASI FUTBOL ve MİLLİYETÇİLİK

Dünyada futbolun milliyetçilikle ilişkilendirilmeye başlaması 20. yüzyılın ilk çeyreğinde olmuştur. FIFA'nın kurulmasıyla birlikte daha organize bir yapıya bürünen futbol, organize ettiği uluslararası turnuvalarla milli takımların daha sık karşı karşıya gelmesini sağlamıştır. Böylece, futbolun milletler arası mücadelesi başlamıştır. Bu da, dönemin milliyetçi ortamında ister istemez milliyetçi hisleri kışkırtarak futbol ve milliyetçiliğin yollarını kesiştirmiştir.

Futbolun tüm dünyaya yayılmasını takiben, 19. yüzyıl boyunca birçok Avrupa ülkesinde futbol kulüpleri ve bu kulüplerin bağlı bulunduğu ülke futbol birlikleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 1904 yılında Paris'te Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği "FIFA" kurulmuştur.³⁸ FIFA'nın kurulmasının arkasında, futbolun uluslararası düzeyde daha organize bir yapıya kavuşturma isteği ve milli takımların mücadele edeceği saygın bir uluslararası turnuva ihtiyacı yatıyordu. Böylece, Fransa, Belçika, Danimarka, İspanya, Hollanda, İsveç ve İsviçre futbol federasyonları, ulusal futbol takımlarının birbirleriyle maç yapabilmelerine olanak sağlayan turnuvaların ortaya çıkması ve futbolun uluslararası düzeyde daha organize bir yapıya kavuşması için FIFA'yı kurmuşlardır. FIFA'nın kuruluşundan yaklaşık 40 yıl önce kurularak ilk futbol federasyonu unvanını taşıyan ve futbolun bugün hâlâ büyük ölçüde geçerli olan kurallarının temelini atan İngiltere Futbol Federasyonu ise, FIFA'nın kurucu üyeleri arasında yer almayıp sonradan birliğe katılmıştır. John Williams'a göre İngiltere'nin FIFA'nın kurucu üyeleri arasında yer almamasının

³⁸ Branko Elsner, "Teknik, Taktik, Sistem", **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.28.

nedeni “aşağı milletlerle” işbirliği yapmak istememesiydi. İngiltere, aynı sebeplerden ötürü Dünya Kupasına da ilk kez 1950’de katılmıştır.³⁹ İngiltere’nin FIFA’nın kurucu üyeleri arasında yer almaması ve birliğe üye olmaya uzun süre direnmesinin arkasında Birinci Dünya Savaşı’nın ardından futbolu Asya ve Afrika’daki sömürge devletlere götürerek onu kültür emperyalizminin bir silahı olarak kullanmasının da payı vardır. Birçok ülkede futbol federasyonlarının ve kulüplerinin kurulmasına önyak olan İngilizler, futbolun her yerde kısa sürede sevilip kitleleşmesinin nimetlerinden sonuna kadar faydalanarak futbolu ulusal çıkarlarının gerektirdiği şekilde kullanmışlar ve futboldan aldıkları bu gücü hiçbir kurumla paylaşmak istememişlerdir.⁴⁰

Futbol ilk kez 1908 Olimpiyat Oyunları’nda uluslararası bir turnuva çerçevesinde oynanmış olsa da, ironik bir şekilde futbolu FIFA’nın çalışmalarından önce dünya genelinde popüler yapan şey Birinci Dünya Savaşı olmuştur. FIFA’nın kurulmasından sonra yaşanan Birinci Dünya Savaşı yüzünden futbol birçok ülkede sekteye uğramış olsa da, cephelerde askerler tarafından büyük bir coşkuyla oynanmaya devam etmiştir. Sert’e göre futbol, beden eğitimi ve jimnastik hareketleri bakımından askerliğe olan benzerliğinin yanında, takım ruhu, dayanışma gibi özellikler taşıdığından dolayı savaş alanlarında büyük ilgi görmüştür.⁴¹

Futbolun milliyetçilik olgusuyla ilişkilendirilmesi Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren, özellikle uluslararası maçlar vesilesiyle olmuştur. İki dünya savaşı

³⁹ John Williams, “Lick My Boots!”, **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.207.

⁴⁰ T. Hakan Ongan ve Dünder Murat Demiröz, **Akademik Futbol: Futbolda Rekabet-Başarı İlişkisi**, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2010, s.64-65.

⁴¹ M. Sert, a.g.e., s.59.

arasındaki bu dönemde futbol, giderek daha da geniş halk kesimlerine ulaşmıştır. Bu dönemde futbolculardan kulüplere ve ulusal liglere kadar yeşil sahalarda profesyonelleşme hareketleri başlamıştır. Futbolun profesyonelleşerek geliştiği dönemin siyasi atmosferine bakıldığında ise, başta Almanya ve İtalya olmak üzere tüm Avrupa’da milliyetçi akımların hızla yükselişe geçtiği görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı’nın futbola olan en temel yansıması, savaşı kaybeden devletlerin savaşın hemen ardından düzenlenen ilk uluslararası turnuvaların dışında bırakılmış olmalarıdır.⁴² İlerleyen zamanlarda ise, savaşı kaybeden devletlerle kazanan devletlerin milli takımları uluslararası turnuvalarda karşılaştırılmamaya özen gösterilmiştir. Sözgelimi, o dönem Alman milli takımı dönemin siyasi ortamından dolayı düşmanları İngiltere ve Fransa gibi güçlü takımlarla hiç karşılaşmayıp, Finlandiya gibi siyasi ve ekonomik gücü sınırlı olan ülkelerin görece güçsüz futbol milli takımlarıyla karşılaşmıştır.⁴³ Savaş sonrası dönemde diplomasi ve sporu birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün olmamıştır. Bu dönemde, ulusların güçlerinin sembolik temsilcisi olarak görülen futbolun ajandası tamamıyla Dışişleri Bakanlıklarının ellerinde olmuş ve siyasi atmosfer gereği birçok ülke yalnızca Dışişleri Bakanlığı’nın belirlediği müttefik ya da tarafsız ülkelerle maç yapabilmişlerdir. Uluslararası ortamın oldukça hassas olduğu bu dönemde futbol siyasi liderlerin de dikkatinden kaçmamıştır.⁴⁴

⁴² P. Boniface, a.g.e., s.78.

⁴³ Pierre Lanfranchi, “1920-1938 Döneminde Avrupa’da Futbol”, **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.265.

⁴⁴ P. Boniface, a.g.e., s.78-79.

1930'lara gelindiğinde futbolun siyasete ve ideolojik bir aygıtı dönüştüğünü görürüz. Savaşın izlerinin yavaş yavaş kaybolduğu, ulaşımın ilerlediği, fabrikalardaki çalışma saatlerinin azaldığı bu dönemde siyasi toplantılar ve futbol maçları için Avrupa'da büyük stadyumlar inşa edilmiştir. Dönemin iki güçlü lideri Hitler ve Mussolini de futbolu rejimlerinin propaganda aracı olarak kullanmışlardır.⁴⁵ Bu yıllarda tüm Avrupa'yı kasıp kavuran milliyetçilik futbola da sızmıştır. Mussolini İtalya'sında "football", "goalkeeper", "forward" gibi İngilizce futbol terimleri yerine İtalyanca sözcükler kullanılmaya başlanmış ve yabancı futbolcuların İtalya'da top oynamaları yasaklanmıştır.⁴⁶ 1934 yılında İtalya'da yapılan tarihin ikinci Dünya Kupası ise tam bir faşizm propagandasına dönüştürülmüştür. İlk olarak, Roma'da Dünya Kupası için inşa edilen stada "Faşist Parti Stadi"; Torino'da inşa edilene ise "Mussolini Stadi" adı verilmiş; çifte vatandaşlıkları bulunan dört Arjantinli futbolcu ise İtalya milli takımına alınmıştır. Ayrıca, 1934 Dünya Kupası'nın afişinde ayağındaki futbol topuyla faşist selamı veren bir herkül resmedilmiştir.⁴⁷ Turnuva boyunca çok sert oynayıp⁴⁸ sürekli hakem tarafından kollanan İtalya ise turnuvayı kazanıp Dünya şampiyonu olmuştur.⁴⁹ Maçlar sırasında da tribünlerin yoğun desteğini ve faşist selamlarını alan Mussolini de faşizm propagandasını büyük kalabalıklar önünde gerçekleştirmiş ve tüm dünyaya faşist sistemin üstünlüğünü göstermiştir.

⁴⁵ Simon Kuper, **Ajax - Hollandalılar ve Savaş**, Çev: Elif Gökteke, İthaki Yayınları, İstanbul, 2004, s.42-43.

⁴⁶ P. Lanfranchi, a.g.m., s. 270.

⁴⁷ Eduardo Galeano, **Gölgede ve Güneşte Futbol**, Çev: Ertuğrul Önalp-M.Necati Kutlu, Can Yayınları, İstanbul, 2006, s.91.

⁴⁸ O zamanlar bir oyuncu sakatlanıp çıktığında yerine yedek oyuncu giremiyor ve takım maça eksik devam ediyordu.

⁴⁹ P. Boniface , a.g.e., s.116-117.

İtalya’da yaşananların bir benzeri yine faşizmin en yoğun olarak yaşandığı Hitler Almanya’sında gerçekleşiyordu. Almanlar, Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren sporu asker yetiştirmek amacıyla fazlasıyla önemseyerek okul müfredatlarındaki beden eğitimi ders saatlerini arttırmışlardı. Simon Kuper’e göre, gelecekteki askerleri yetiştirmek için sporu kullanmak, askerliğin Versailles Antlaşması’yla yasaklandığı ülkede iyi bir fikirdi.⁵⁰ Almanlar uluslararası sporun öneminin de farkına varmışlardı. Onlar için spor, hem dost kazanma hem de “Almanya’nın gücünü gösterme” yoluydu. Bu bağlamda, Hitler döneminde yalnızca futbolda değil birçok spor dalında Alman milli takımları eskiye kıyasla çok daha fazla sayıda propaganda amaçlı uluslararası maçlar oynamak zorunda kalmışlardır.

1934 İtalya Dünya Kupası’ndan sonra 1936 Olimpiyat oyunlarına da faşist bir rejim, Hitler Almanya’sı ev sahipliği yapmıştır. Alman milli takımının Norveç’le oynadığı çeyrek final maçının Hitler’in izlediği ilk ve son futbol maçı olduğu söylenmektedir. Hitler, Alman futbolcuların maçı kaybetmesine çok öfkelenerek stadı terk etmiştir. Bunun arkasındaki sebep, muhakkak ki Almanların “22 adamın bir topun peşinden koşmasıyla oynadıkları oyunu” kaybetmesi değildi. Nazilerin “ırk” üstünlüğünü her ortamda kanıtlama hırsı o gün Hitler’i öfkelenirerek stadı terk etmeye zorlamıştı. Hitler’in benzer öfkesi yine 1936 Olimpiyat oyunlarında, bu sefer Amerikalı siyahi atlet Jesse Owens’ın Berlin olimpiyatlarında üstün başarı gösterip madalyalar kazanmasıyla tekrarlanmıştır. 1942 yılında Nazi işgali altındaki Ukrayna’nın Dinamo Kiev kulübünün, tüm uyarılara rağmen Hitler’in askerlerinden oluşturulan takımı mağlup etmesi neticesinde kurşuna dizilmeleri, Nazilerin zaman

⁵⁰ S. Kuper, a.g.e., s.44.

içinde futbolu ne denli memleket meselesine çevirdiklerine iyi bir örnek oluşturmaktadır.⁵¹

Jean Giraudoux, iki savaş arası dönemin politik ortamından hareketle spora yüklenen anlamı “La Glorie du football” kitabının önsözünde şöyle aktarmaktadır:

Tüm ulusların milliyetçi olduğu ve Çin seddi gibi aşılmaz savunma araçlarından (düşmanlıklar ve kurallar) endişelendiği şu 1933 ortamında, uluslararası yapıya sahip yalnızca iki organizasyon vardır: savaşlar ve oyunlar. Savaşın erkeklere öncelik tanınmasını bir yana bırakırsak ikisi de aynı kesim üzerinde etkili oluyor: dünya gençliği. Her ikisi de gençleri en üst sağlık koşullarına ulaşmayı zorluyor. Biri en göze çarpmayan üniformalarla, diğeri en parlak renklerle kuşatıyor gençleri. Biri onları zırhlarla kuşatırken diğeri soyuyor. Ama, bu tartışılmaz koşutluğun sonucunda, bugün her ülkenin ordudaki insan sayısına eşit bir kitleyi barındıran ve dünyanın en yaygın sporu olan futbol için seferber olmuş bir başka ordusu daha var.⁵²

Futbolun bu denli popülerleştiği bir dönemde propaganda aracı olarak kullanılması kaçınılmazdı. Yahudi futbolcuların futbolun dışına atıldığı 1930’lu yılların önemli olaylarından biri de 1938 yılında Alman ve İngiliz milli takımlarının Berlin’de yaptıkları dostluk maçı öncesi, İngiliz milli takımı oyuncularının tribünlere Nazi selamı vermeleriydi. Bu olay, uluslararası ortamda ve İngiliz medyasında büyük yankı uyandırmıştı.⁵³

Hitler ve Mussolini’nin fikirlerini büyük ölçüde paylaşan Franco İspanya’ında ve Salazar Portekiz’inde durum pek farklı değildi. Savaşın bitmesiyle tüm Avrupa’yı saran milliyetçilik akımı ve birbiri ardına ülke yönetimlerini ele geçiren faşist liderler

⁵¹ E. Galeano, a.g.e., s.57-58.

⁵² Jean Giraudoux, “La Glorie du football”, içinde: **Ayaktopu Futbolun Öyküsü**, 2005, s.114.

⁵³ Simon Kuper’in, “Nazi selamı” olayını o gün İngiliz takımında yer alan oyuncuların otobiyografilerinden ve bazı yazarların kitaplarından yararlanarak anlattığı bölüm için bkz. Simon Kuper, a.g.e., s.42-70.

devlete ait her kurumla “top diye oynamışlardır”. Özellikle İspanya’da, 1930’lu yılların sonunda İspanya İç Savaşını Cumhuriyetçilerin kaybetmesinin ardından futbol tamamen Franco diktatörlüğünün denetimi altına girmiştir. Franco iktidarı, maç sonuçlarına doğrudan müdahale etmenin yanında, Real Madrid kulübüne özel ilgi göstererek onu Avrupa’da ve dünyada yenilmez yapmış ve rejimin propaganda aracı olarak kullanmıştır. İleride bahsedeceğimiz Barcelona ve Real Madrid arasındaki rekabetin nedenlerinden biri de, Franco döneminin Katalan kültürüne dayattığı faşizan uygulamalar yanında, ezeli rakip Real Madrid’e verilen bu büyük destektir. Spordan sorumlu General Mascardo’nun “siyasal hedeflerimizi gerçekleştirmede spor ve futbol en önemli araçlarımızdan biridir” sözü de Franco diktatörlüğünün futbola bakış açısını anlatmada dikkat çekicidir.⁵⁴ İspanya ve Portekiz’de futbolun bu denli içerisine giren iktidarlar, stadyumları halk kitleleri için birer “uyku tulumu” olarak görmelerinden dolayı birçok büyük stadyum da inşa etmişlerdir. Bugün bile siyaset ve futbol tartışmalarının en bilindik cümlesi olan “Ben ülkeyi 3F ile, yani; futbol, fiesta ve fado ile yönettim” cümlesi Portekizli diktatör Salazar’a aittir. Darbeler kıtası Güney Amerika’da da durum pek farklı değildi. Arjantin, Brezilya, Şili ve Bolivya gibi ülkelerde iktidarları ele geçiren generaller futbola ve özellikle uluslararası maçlara büyük önem atfetmişler ve rejimlerinin propagandası için kulüpleri maddi yönden desteklemişlerdir.⁵⁵

Faşist rejimler, uluslararası maçlarda milli takımlar kadar kulüp takımlarından da başarı beklemişlerdir. Bu bağlamda, İspanya, İtalya, Portekiz ve zaman zaman Yunanistan gibi faşist idareler tarafından yönetilen devletlerin başkent takımları

⁵⁴ M. Sert, a.g.e., s.76.

⁵⁵ E. Galeano, a.g.e., s.193.

uluslararası başarılar elde etmeleri için aşırı şekilde desteklenmişlerdir. Sözelimi, Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupasına 1956'dan 1970'lere kadar Franco'nun Real Madrid'iyile Salazar'ın başkentinin takımı Benfica ambargo koymuştur.⁵⁶

Görüldüğü üzere, 20. yüzyılın ortalarında futbol Avrupa'da iyiden iyiye politikleşmiştir. Macon Benoit'ya göre, bu dönemdeki futbol uluslararası ilişkilerin önemli bir temsilcisi olmuştur. Aynı zamanda siyasi propagandaların kaynağı olan futbol, kitleleri apolitize etmek için iktidarlar tarafından kullanılmıştır.⁵⁷

Futbola milliyetçilik olgusunun eklemlendiği örneklerden bir diğerini modern futbolu icat eden ve onu dünyaya yayan İngiltere oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Birleşik Krallık, İngiltere, İrlanda, İskoçya ve Galler'in birleşimiyle oluşturulmuş bir krallıktır. Futbol, bu dört millet arasındaki yerel, etnik ve milli kimliklerinin çatışmalarının merkezinde yer almıştır. Sözelimi İskoçlar futbolla, Galliler ise milli sporları olan rugby ile İngilizlere karşı kendi kimliklerini tanımlamışlardır. İrlandalılar ise İngiliz sporlarını milliyetçi bir tavırla kökten reddederek, geleneksel oyunlarını yeniden canlandırmışlardır. Bunun için İrlanda milliyetçiliğinin temel taşlarından biri olan Gal Atletizm Birliği'ni (GAB) kuran İrlandalılar, “yabancı” oyunlarda yer almış olan sporcuları geleneksel oyunlara katılmaktan men etme gibi ağır yaptırımlar uygulamışlardır.⁵⁸ Ancak, Birleşik Krallık'ın futbol kültürünün bir parçası olan dört ulus arasındaki geleneksel milliyetçi rekabet, söz konusu başka

⁵⁶ Simon Kuper ve Stefan Szymanski, **Futbolun Şifreleri**, Çev: Elif Nihan Akbaş, İstanbul, İthaki, 2010, s.185.

⁵⁷ Macon Benoit, “The politicization of football: the European game and the approach to the Second World War”, **Soccer & Society**, Vol. 9, No. 4, October 2008, 532–550.

⁵⁸ Necmi Erdoğan, “Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik”, **Birikim**, Sayı:49, 2005, s.26-33.

lkeler olduğu zaman birleştirici rol oynamaktadır. Sözgelimi, Birleşik Krallık'ı oluşturan lkeler FIFA'nın kurulduğu yıllarda futbolu sahiplenerek diğer ülkeleri uzun süre yok saymışlar ve topyekn FIFA yeliğini ve uluslararası turnuvalara katılmayı reddetmişlerdir.

İki savaş arası dönemde, özellikle uluslararası turnuvalarda, milli tutkuları yansıtan uluslararası maçlar, hiç şüphe yok ki başından itibaren devletler arasındaki ilişkilerle doğrudan bağlantı olmuştur. Bu dönemdeki uluslararası maçlarda takımlar adeta maçları kazanmak için savaşmışlardır. Çünkü, dönemin siyasi atmosferinin etkisiyle, futbolculara sahada sadece kendilerini değil, uluslarının onurlarını ve erdemlerini de temsil etme görevi verilmiştir. Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyayı etkileyen soğuk savaş zamanında da geçerli olmuştur. Boniface'in aktardığı gibi, Soğuk Savaş sadece Küba, Vietnam ya da Berlin Duvarı önünde değil, aynı zamanda spor sahalarında da yaşanmış ve uluslararası turnuvalarda kazanılan başarılar propaganda savaşının argümanları olmuşlardır.⁵⁹ Soğuk Savaş yıllarında da Dışışleri'nin spora olan müdahalesi eskisi kadar keskin olmasa da devam etmiştir. Bunun en güzel rneği, ABD ve Çin arasındaki ilişkileri düzeltmek amacıyla gerçekleştirilen "ping pong diplomasisi"dir.⁶⁰ Bu olaydan yıllar sonra ise, spor ve diplomasi ilişkisinin en net örneklerinden birini uluslararası ilişkiler literatürüne de "futbol diplomasisi" terimini sokan Türkiye ve Ermenistan vermiştir. 2010 Dünya Kupası elemelerinde aynı grupta yer alan Türkiye ve Ermenistan arasındaki maçları

⁵⁹ P. Boniface, a.g.e., s.78.

⁶⁰ Soğuk Savaş yıllarında, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin arasındaki 'soğuk' seyreden diplomatik ilişkilerin, iki ülkenin milli ping pong takımlarının birbirlerini ziyaret ederek dostluk maçları yapmalarıyla iyileşmesi, literatüre "ping pong diplomasisi" olarak geçmiştir.

her iki ülkenin Cumhurbaşkanı birlikte izleyerek, iki ülke arasında kötü seyreden ilişkileri “futbol diplomasisi” ile normalleştirmeyi amaçlamışlardır.⁶¹

Sonuç olarak futbol, uluslararası turnuvaların düzenlenmeye başlamasından itibaren milletlerin uluslararası arenada temsili için önemli bir araca dönüşmüştür. Dolayısıyla, futbolda milliyetçiliğin üretildiği en önemli yer, FIFA'nın kurulmasından itibaren uluslararası milli maçlar olmuştur. Ayrıca, dikatörlerin özel ilgisiyle bazı kulüplere de milli takım işlevi kazandırıldığından, kulüp takımları arasındaki uluslararası maçlar da milliyetçilik duygularının körüklenmesine yardımcı olmuştur. 1962 yılında UEFA'nın [Avrupa Futbol Birliği] kurulmasıyla birlikte kulüp takımları çeşitli turnuvalar altında daha sık karşılaşmaya başlamıştır. Zaman içerisinde Avrupa Birliği'nin üye ülkeler arasındaki sınırları kaldırması ve ekonomi-politik uyum çabalarını arttırması sonucunda, üye ülkelerin kulüp takımları arasında oynanan karşılaşmalar yavaş yavaş milliyetçi duygulardan sıyrılmıştır. Ancak, tezin ikinci bölümünde irdedeceğimiz gibi, AB'ye girmek isteyip de bir türlü kabul görmeyen Türkiye'nin Batı'ya öykünme ve ondan nefret etme hali, Türk kulüp takımlarına, Türkiye spor basınına ve tribünlere yansımıştır. Böylece, birçok Avrupa devletinin aksine Türkiye kamuoyu UEFA maçlarına topyekün milliyetçi duygularla yaklaşmış ve bu maçlar adeta bir rövanş algısıyla oynanmıştır.

Futbolun diğer spor dallarının önünde “milliyetçilik bayrağını” taşımasının, yani futbolun bütün sporlar içerisinde milliyetçilikle en çok ilişkilendirilen spor olmasının arkasında, her ülkenin milli özelliklerinden beslenerek kendi millileşmesi

⁶¹ “Bursa’da Futbol Diplomasisi”, (Çevrimiçi)
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/10/091015_newarmenia.shtml, 10.08.2011

yaratması yatmaktadır. Her ne kadar futbolun kuralları her yerde aynı olsa da, oyun tarzları, futbol söylemi, taraftarlık refleksleri gibi unsurları barındıran futbol kültürleri ülkeden ülkeye değişerek milli karakteristiklerini oluşturmuştur. Bu bağlamda, futbolun dünyada en fazla “milli spor” hüviyeti kazanan spor dalı olması, sadece olağanüstü yaygınlığından değil, bu “millileşme” yatkınlığına da bağlıdır.⁶² Her ülkelerin kendi kültürüne eklenerek millileşen futbol, bu yüzden sadece basit bir top oyunu olmaktan çıkıp, milli kültürlerin çarpıştığı bir mücadele alanı olmuştur.

5. DERBİ MAÇLARI'NDA ÜRETİLEN MİLLİYETÇİLİK

Uluslararası futbol maçları kadar, yerel futbol rekabetleri de milliyetçiliği teşvik etmektedir. “Biz” ve “onlar” ayrımının keskin bir şekilde yapıldığı bu maçlar, her iki takım için de bir şekilde bir yerlerden doğan nefretlerini tatmin etmek ve üstünlüklerini vurgulamak için önemli fırsatlardır. Aynı şehrin ya da bölgenin takımlarını veya bir ülkenin iki büyük takımını karşı karşıya getiren, bazen sosyal ve kültürel karşıtıklara, bazen de dini, ideolojik ve milliyetçi ayrıtıklara dayanan derbi mücadeleleri başladığı zaman, o şehir, bölge ya da ülkede hayat adeta durmaktadır. Bu bağlamda, futbolun var olduğu ülkelerin tümünde tansiyonu yüksek derbi maçları da oynanmaktadır. Ülkelerin siyasi tarihine ve demografik yapısına göre sınıfsal, dini ve milliyetçi temelleri olan derbiler, futbolun asla sadece futbol olmadığıının en büyük kanıtlarıdır.

⁶² Tanıl Bora ve Necmi Erdoğan, “Dur Tarih, Vur Türkiye”, **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.222.

İçinde dört ayrı ulusu barındıran Birleşik Krallık, ulusal tutkuları yansıtan futbol ve milliyetçilik konusunda diğer ülkelere kıyasla daha büyük gerilimler yaşamıştır. Bu gerilimlerin en çok bilineni Katolik ve Protestanlar arasındaki dini temelli rekabetlerdir. Buna en iyi örnek, iki İskoç ekibi Celtic ve Rangers arasındaki maçlardır. İki kulüp arasındaki rekabetin temel nedeni Celtic'in Katolik, Rangers'ın Protestan olmasından kaynaklanan mezhep ayrılığıdır.⁶³ “Old Firm” adıyla anılan bu derbi tarihin en eski derbisi olarak bilinir. İrlanda'dan İskoçya'ya göç etmiş Katolikler tarafından kurulan Celtic ile “saf” İskoçlardan oluşan ve ülkenin büyük çoğunluğunun da mezhebi olan Protestanlar tarafından kurulan Rangers arasındaki maçlar her zaman büyük şiddet olaylarına sahne olmuştur. Spor yazarı Ali Ece, Glasgow derbisini şöyle anlatır:

Glasgow'da futbol, ateşli silahlar olmaksızın yapılan savaştır. 1888 yılında başlayan savaş, her sezon 4 kez sahada yaşanır ama 365 gün devam eder. O 365 gün boyunca mezhepler, siyasi görüşler ve Avrupa tarihi, olabilecek en fanatik futbol dininin elbisesini giyerek nefes bile almadan savaşıyor. Celtic-Rangers maçlarında, Katoliklerle Protestanlar, İrlanda direnişi ile İngiliz sömürgeciliği, IRA ile UVF, işçilerle patronlar, kiracılarla ev sahipleri, Che Guevara ile CIA, Papa ile Kraliçe, yeşil ve mavi renklere bürünerek karşı karşıya gelirler. 90 dakika tamamlanır ama maç asla bitmez. Glasgow'da güneş her doğduğunda, Rangers ve Celtic, iş yerlerinde, okullarda, sokaklarda, devlet dairelerinde sürekli savaşmaya devam ederler.⁶⁴

Celtic'in İrlanda'nın milli renkleri olan yeşil – beyaz'ı seçmesi ve maçlarda sıklıkla İrlanda bayrakları açmaları, zamanında Mustafa Denizli'nin Hıncal Uluç'u kastederek söylediği ve popüler futbol kültürümüze kazandırdığı “içimizdeki

⁶³ Amir Ben Porat, “Football fandom: a bounded identification”, **Soccer & Society** Vol. 11, No. 3, May 2010, s. 277–290.

⁶⁴ Ali Ece, “Derbi mi Ateşli Silahlar Olmaksızın İç Savaş mı: Celtic – Rangers Diyalektiği”, (Çevrimiçi), <http://www.goal.com/tr/news/2556/editorial/2010/01/01/1720502/derbi-mi-ate%C5%9Fli-silahla-olmaks%C4%B1z%C4%B1n-i%C3%A7-sava%C5%9F-m%C4%B1-celtic>, 16.08.2011

İrlandalılar” deyişinin bizim açımızdan İskoçya’daki ironik bir yansıması olsa da, bu mezhep ayrılığı kentlin ruhuna sinmiş durumdadır. Kökenleri Londra merkezli Britanya rejimine sadık Protestan kitleye dayanan Rangers, takımda Katolik oyuncu oynatmama tabusunu ancak 1970’li yıllarda kırabilmiştir.⁶⁵ Aynı şekilde Celtic de uzun yıllar kadrosunda Protestan futbolcu bulundurmamıştır. İki takım arasındaki dinsel ve politik rekabetin varlığıyla birlikte, İskoçlar milliyetçi bir tavırla dünyanın bu en önemli derbilerinden birini tüm dünyaya pazarlıyor olmaktan milli bir gurur duyarlar.⁶⁶ Ayrıca, Rangers’ın temsil ettiği militan İskoç milliyetçiliği, Celtic taraftarlarının kırma milliyetçiliği ile çatışmakla birlikte, her iki takım da İngilizlere karşı duyulan kinde birleşmekte ve İskoçya’ya duyulan ortak sadakatte buluşmaktadırlar.⁶⁷

Politik yaşamda olduğu gibi Katolik ve Protestanlar arasındaki dini bölünmelerin stadyumlarda kendini gösterdiği bir başka çatışma alanı ise Kuzey İrlanda’dadır. Protestan Belfast Lindfield ile Katolik Cliftonville takımları arasındaki maçlar dünden bugüne tarafsız sahalarda yüksek gözetim altında oynanmaktadır.⁶⁸

“Derbi”, klasik şekliyle “aynı şehrin iki takımının karşılaşması” şeklinde tanımlanıyor olsa da, İngiltere’nin küçük yönetim birimlerine ayrılmış olması ve aynı bölgede birbirine oldukça yakın şehirlerin bulunması bölgesel mücadelelere de derbi

⁶⁵ Tanıl Bora, “İskoç Mahzunluğu”, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1073805&Yazar=TANIL-BORA&CategoryID=103&Rdkref=6>, 20.08.2011

⁶⁶ Herbert F. Moorhouse, “Bir Devlet, Birçok Ülke: ‘Birleşik’ Krallık’ta Futbol ve Kimlikler”, **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.203-220.

⁶⁷ N. Erdoğan, a.g.m.,

⁶⁸ A. Wahl, a.g.e., s.119.

özelliği kazandırmıştır.⁶⁹ İngiltere’deki derbilerin kökeninde milliyetçi reflexlerden çok, sınıflar arası rekabet yer almaktadır. Ayrıca, İngiliz şehirlerinin Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan endüstrileşme rekabetleri de birçok derbinin kökenini oluşturmaktadır. Daha önce vurguladığımız gibi, futbol İngiltere’de ilk olarak milletler arasından çok sınıflar arası rekabet arkaplanında gelişmiştir.

Liverpool ve Everton; Arsenal ve Tottenham Hotspur; Newcastle United ve Sunderland; Manchester United ve Manchester City derbileri İngiltere’nin en önemli rekabetlerinden birkaçıdır. Birçok İngiliz kulübünün kuruluş temelleri farklı kiliselere ya da farklı sendikalara dayansa da, İngiliz takımları arasındaki rekabetler çok fazla dini çatışmalar içermez. Tony Mason, “The Blues and The Reds” başlıklı yazısında, İngiltere’deki en ateşli derbi sayılan Everton ve Liverpool kulüpleri arasındaki rekabetin bilinenin aksine hiçbir mezhep ve sınıf mücadelesi içermediğini, Liverpool kentinde yaşayan insanların aynı şehrin iki takımından hangisini tercih edeceğine, tesadüfen oturlan muhitin, ebeveynin tutumunun ya da sevilen bir oyuncunun hangi takımda oynadığının belirlediğini söylemektedir.⁷⁰ Dağhan Irak ise, Newcastle ile Sunderland şehirleri arasındaki rekabetin önce İngiliz İç Savaşı sırasında Newcastle’ın kraliyet yanlılarına, Sunderland’in ise parlamenter sistem yanlılarına destek vermelerinden; Sanayi Devrimi’yle birlikte ise, endüstri ve üretim yarışından kaynaklandığını ve bu iki şehir arasındaki eski çatışmanın bugünlere kadar gelip şehirlerin futbol kulüplerine yansıdığını aktarmaktadır.⁷¹

⁶⁹ Dağhan Irak, “Newcastle-Sunderland: İki Şehrin Hikayesi”, (Çevrimiçi) <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=84>, 21.08.2011

⁷⁰ Tony Mason, “The Blues and The Reds”, **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.275-296.

⁷¹ D. Irak, a.g.m., (Çevrimiçi), <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=84>, 21.08.2011

İngiliz kulüpleri arasındaki rekabet etnik temelli olmamasına rağmen, futbolda var olan ırkçılık İngiltere’de doğmuştur. İngiltere’nin sömürgeci geçmişinden geldiği tahmin edilen ırkçılığın futbol sahalarına yansması 20. yüzyılın başından itibaren olmuştur. İngiltere’de özellikle siyahilere karşı ırkçı tutum ve davranışlar dikkat çekmektedir. “Nigger nigger, lick my boots” (“yamyam yamyam, pabuçlarımı yala”) veya “pull the trigger and shot the nigger” (asıl tetiğe, yapıştır yamyamı yere”) gibi ırkçı tezahüratlar zaman zaman İngiliz tribünlerinde duyulmaktadır. Bununla birlikte, siyahi futbolcular sahaya çıkarken goril kükremesi ya da maymun çığlıkları ile karşılandıkları da olmaktadır.⁷² Siyahi oyuncuların tribünlerden saygın bir şekilde kabul görme mücadeleleri, ünlü futbolcuların da reklam yüzü olarak destek verdikleri FIFA ve UEFA’nın kampanyalarıyla ve ırkçılığa ağır yaptırım uygulamalarıyla birlikte yavaş yavaş meyvesini vermektedir; ancak ırkçılık yalnızca tribünlerde değil bazen de yeşil sahalarda kendini göstermektedir. Yakın tarihten örnek verecek olursak Liverpool’un Uruguaylı oyuncusu Suarez ve Chelsea kaptanı John Terry, saha içinde siyahi futbolculara ırkçı söylemlerde buldukları gerekçesiyle cezalar almışlardır. Milli futbolcu Emre Belözoğlu da İngiltere’de Newcastle United forması giydiği zamanlarda aynı suçlamalarla karşılaşmıştı. Irkçılık salt İngiltere’de değil birçok Avrupa liginde zaman zaman palazlanmakta ve futbolun en büyük sorunlarından birini oluşturmaktadır. Irkçılıktan hareketle İtalya’nın ve Avrupa’nın en büyük derbilerinden olan AS Roma - Lazio rekabetine değinmekte de fayda var.

AS Roma ve Lazio arasındaki Roma derbisi de basit bir futbol maçından çok daha büyük anlamlar taşımaktadır. Lazio kulübü, dünyanın en faşist kulübü

⁷² J. Williams, a.g.m., a.g.e., s.203-208.

sayılmaktadır. Bu ünvanı yalnızca zamanın faşist diktatörü Mussolini'yi destekleyip, ondan büyük yardımlar gördükleri için değil; taraftarlarının ve oyuncularının bugün bile devam eden aşırı sağcı eylemlerinden dolayı almışlardır.⁷³ Sözgelimi, Lazio takımının en efsanevi oyuncularından olan ve vücudunda Mussolini dövmesi taşıyan Paolo Di Canio, bir Roma derbisinde attığı golden sonra tribünlere Nazi selamı vermiştir. Lazio kulübü üzerlerindeki ırkçı etiketini kaldırmak ve kötü imajını silmek için mücadele verse de, Avrupa'nın en ırkçı taraftarı olan Laziolular her seferinde yeni skandallara imza atmaktadır.⁷⁴ Tarihi boyunca yalnızca bir kaç siyahi oyuncuyla sözleşme yapan Lazio kulübü, her defasında Lazio taraftarının büyük tepkisiyle karşılaşmıştır. Sözgelimi, Yahudi asıllı Hollandalı siyahi futbolcu Aaron Winter ile sözleşme imzalandığı gün ırkçı Lazio taraftarları Roma duvarlarını Yahudi karşıtı sloganlarla doldurup bu transferi protesto etmişlerdir. Somali asıllı İtalyan Fabio Liverani transferinde ise daha da ileriye giden Laziolular, işi Liverani'nin evini bombalamaya kadar götürmüşlerdir.⁷⁵ Aşırı sağcı Lazio'nun ezeli rakibi AS Roma ise işçi sınıfının ve göçmenlerin takımı olarak bilinir ve taraftarları genel olarak sol eğilimlidir. Aslında, ironik olarak, AS Roma takımı Milano ve Torino takımlarının futboldaki hegemonyasını yıkmak amacıyla üç yerel Roma takımını bir çatı altında toplayan Mussolini tarafından kurulmuştur. Ancak işler zamanla Mussolini'nin istediği gibi gitmeyerek, Romalı işçiler, Yahudiler ve göçmenler, AS Roma'nın tribünlerinde örgütlenip kendi geleneklerini yaratarak kulübü sahiplenmişlerdir.⁷⁶

⁷³ Christos Kassimeris, "Fascism, separatism and the ultras: discrimination in Italian football", **Soccer & Society**, 12:5, October 2011, 677-688.

⁷⁴ Eray Özer, "Futbolun Sevimsiz Yüzü: Di Canio", (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=173303>, 27.08.2011

⁷⁵ Alberto Testa and Gary Armstrong, "Words and actions: Italian ultras and neo-fascism", **Social Identities**, Vol. 14, No. 4, July 2008, 473-490.

⁷⁶ "Ezelden Gelir Ebediyete Gider: Roma-Lazio", (Çevrimiçi), http://tr.eurosport.com/futbol/coppa-italia/2010-2011/roma-lazio_sto2627001/story.shtml, 27.08.2011

Eskiden beri sağ ve sol ideolojinin maçı olarak anlamlandırılan Roma derbisi yavaş yavaş bu kimliğinden sıyrılıyor olsa da, bu iki Roma takımının birbirleriyle oynadıkları maçlarda hemen her sene bazen ölüm olaylarına da varan büyük olaylar yaşanmaktadır. 2004 yılında AS Roma taraftarı bir çocuğun tribünde çıkan olaylar neticesinde ölmesi bu olayların en trajik olanlarındandır.

Dini, ideolojik ve özellikle sınıfsal temelli yerel rekabetleri hemen her ülkede görmek mümkünken, etnik temelli derbiler yalnızca içinde birçok etnik unsuru barındıran ülkelerde palazlanmaktadır. İçinde birçok etnik grubu barındıran İspanya'daki yerel rekabetler de, milliyetçilik duygularının en yoğun yaşandığı maçlara sahne olmaktadır. İspanya, dünden bugüne pek çok milletin oluşturduğu ve değişik dillerin bir arada bulunduğu bir devlettir. Franco, iktidarı boyunca futbolu kendi davalarının yönüne çeken Katalan ve Bask milliyetçileriyle karşı karşıya kalarak onlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.⁷⁷ Bugün bile Katalan ekibi Barcelona ve Bask bölgesi takımı Atletico Bilbao dünyanın en milliyetçi kulüpleri olarak kabul edilmektedir.

Franco döneminden itibaren, Bask bölgesi takımı olan Atletico Bilbao sadece Basklı oyunculara yer vererek bir tür "Bask milli takımı"na dönüşmüş durumdadır. Tarih boyunca sadece Basklı futbolculara kadrosunda yer veren Bilbao'nun tek yabancı futbolcusu, Fransa'nın yine Bask bölgesinden Bixente Lizarazu olmuştur. İspanya'nın en milliyetçi bölgesi olması nedeniyle Bask deplasmanlarına gelen "saf" İspanyol takımlarıyla olan maçlar, Bask milliyetçiliğini de özetleyen "İspanya'ya ait

⁷⁷ Ignacio Ramonet, "Milli İhtirasları Coşturan Futbol", içinde: **Ayaktopu Futbolun Öyküsü**, 2005, s.118-119.

her şeye karşı olma”⁷⁸ refleksiyle Bask takımları için büyük önem arz etmektedir. Ulusal bağların ve bölgesel kimliklerin zayıflaması ya da parçalanması gibi sonuçları olan küreselleşme olgusu, Bilbao örneğinde olduğu gibi tuhaf bir paradoksla tam tersi durumları da ortaya çıkarabilmektedir. Küreselleşme sınırları ortadan kaldırırken, futbol halklara sınırlar içinde yaşadıklarını ve bir topluluk oluşturduklarını hatırlatarak yerel kimlikleri güçlendirebilmektedir.⁷⁹ Bununla birlikte, Bask takımları olan Atletico Bilbao, Real Sociedad ve Osasuna kulüpleri arasındaki derbi mücadeleleri, derbilerin rekabetçi ruhuna ters bir şekilde oldukça dostça bir ortamda geçmektedir.

İspanya'nın ve dünya'nın en dikkat çeken rekabeti ise “Bir kulüpten öte bir şey”⁸⁰ Barcelona ile “Kralın takımı” Real Madrid arasında oynanan ve “El Clasico” olarak adlandırılan derbi mücadelesidir. 1939'da İspanya İç Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ülke yönetimini ele geçiren Franco, Katalancayı ve Katalan kültürüne ait birçok ögeyi yasaklamıştı. Franco, Katalan kimliğinin kalbi olan Barcelona kulübünü de başıboş bırakmamıştı. Barcelona'nın adını İspanyollaştırarak “Klub de futbol Barcelona”⁸¹ yapan Franco, ilk yıllarda kulüp yönetimini kendi atamaya kalkışmıştı. Bu yüzden, 40 yıl süren Franco diktatörlüğü döneminde Barcelona ile Katalan milliyetçiliği tek vücut olarak, Franco'nun merkezi iktidarıyla özdeşleştirdikleri Real Madrid maçlarına daha da fazla anlamlar yüklemeye

⁷⁸ Fatma Gül Çökmez, “Bask Bölgesi: Etnik Milliyetçiliğin Tarihsel Gelişimi ve İspanya'daki Devlet Politikalarının Etkisi”, **Ege Akademik Bakış**, 2008, s.358.

⁷⁹ P. Boniface, a.g.e., s.50.

⁸⁰ Bu cümle, kendini devlet olarak yapılandırmayı başaramayan bir millet olarak Katalan halkının hüsrانlarının ve özlemlerinin, bir spor kulübünün kahramanlıklarıyla yüceltilişini simgeler (Gabriel Colome, FC Barcelona ve Katalan Kimliği”, s.123).

⁸¹ Franco'nun 1975 yılında ölmesinin ardından Barcelona eski ismini geri almıştır.

başlamışlardı. Gabriel Colome'a göre, bu özdeşleştirmenin iki sebebi vardı: ilki, Barcelona'nın yıldız oyuncusu Arjantinli Di Stefano'nun bir yıl Barcelona'da oynadıktan sonra tartışmalı bir şekilde Real Madrid'e geçip orada şampiyonluklar kazanmasının ardında Franco'nun parmağının olduğunu düşünmeleri. İkincisi ise, Real Madrid'in uluslararası maçlardaki başarılarının Franco rejimi tarafından "özel elçi" gibi kullanılmasıdır.⁸² Franco, gerçekten de, futbolun kitleleri kuşatan niteliğinin bilincinde olarak Real Madrid'in büyümesi için elindeki tüm imkânları seferber etmiştir. Arjantin'den Di Stefano, Macaristan'dan Puşkaş gibi zamanın en iyi futbolcularını transfer ederek Real Madrid'i dünya çapında yenilmez bir takım yapıp, İspanyol halkının tepkilerini uzun yıllar kontrol edebilmiştir.⁸³ Franco'nun desteğini alan Real Madrid, 1956 ve 1960 yılları arasında Avrupa'da ve kıtalararası şampiyonalarda art arda beş kez şampiyon olmuştur. Erdoğan da, Franco zamanında Avrupa kupalarında zaferden zafere koşan Real Madrid'in maçlarında "Viva Real, Viva Franco" diye bağırıldığını aktarmaktadır.⁸⁴ Bugün bile Real Madrid'in her sene dünyanın en iyi oyuncularını transfer etme geleneği hiç şüphesiz o günlere dayanmaktadır. Bu yüzden, iki takım arasındaki maçlar Barcelona'nın Katalan kimliğini vurguladığı en önemli rekabet alanlarından biridir.

Barcelona şehrinin bir diğer takımı Espanyol da Barcelona tarafından tıpkı Real Madrid gibi "Kralın takımı" olarak görülmekte ve aralarında oynadıkları maçların tansiyonu her zaman çok yüksek olmaktadır. Barcelona'dan bir sene sonra Katalunya'da yaşayan İspanyol öğrenciler tarafından kurulan Espanyol, adından da

⁸² Gabriel Colome, "FC Barcelona ve Katalan Kimliği", **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter – Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.130-131.

⁸³ M. Sert, a.g.e., s.75-76.

⁸⁴ Necmi Erdoğan, a.g.m.,

anlaşılacağı üzere merkezîyetçi İspanya'yı desteklemektedir.⁸⁵ Atletico Madrid ile Real Madrid arasındaki Madrid derbisinin kökenleri de Franco döneminde faşizm ile demokrasinin futbol sahalarındaki karşılaşması şeklinde anlamlandırılmaktadır. Uzun yıllar tıpkı Barcelona'nın Real Madrid'i yenmesinin Katalan milliyetçiliğinin özerklik yolunda ilerlemesi olarak algılanması gibi,⁸⁶ Atletico Madrid'in Real karşısındaki galibiyetleri de demokrasinin faşizmi mağlup etmesi olarak görülmüştür. Ancak, Madrid derbisi de yavaş yavaş bu kimliğinden sıyrılmaktadır.

Tarihin belki de en milliyetçi derbi maçları ise, dağıldığı tarihe kadar, Yugoslavya'da oynanmaktaydı. İçinde birden fazla milleti ve dini barındıran Yugoslavya'nın en büyük takımları Hırvat kulüpleri Dinamo Zagreb ve Hajdut Split ile Sırp kulüpleri Partizan ve Kızılyıldız'dı. Yugoslavya'da milliyetçi hareketlerin artmasıyla ve ülkeyi oluşturan etnik unsurların kendi devletlerini kurma isteklerinin kanlı çatışmalara dönmesiyle birlikte, bu dört kulüp arasındaki düşmanlık da alevlenmeye başlamış, futbol sahaları Yugoslavya'yı savaşa götürecek o yakıcı söylemin en hızlı aktarıldığı yerler haline gelmiştir.⁸⁷ Milliyetçi örgüt liderlerinin de stadyumlara dadanıp taraftar gruplarının liderleri haline gelmeye başlamasıyla birlikte, Yugoslavya'da futbol sahaları adeta savaş alanlarına dönüşmüştür. Hırvat kulüpleri ve Sırp kulüplerinin kendi aralarındaki ezeli rekabetleri, milliyetçiliğin tavan yaptığı dönemde tam anlamıyla tek taraflı "ebedi dost"luğa dönüşmüştür. Sözgelimi, iki Belgrad takımının taraftarları aralarındaki derbi maçlarında tribünler

⁸⁵ Ramón Llopis Goig, "Identity, nation-state and football in Spain. The evolution of nationalist feelings in Spanish football", **Soccer & Society**, Vol. 9, No. 1, January 2008, 56–63.

⁸⁶ M. Sert, a.g.e., s.77.

⁸⁷ Dağhan Irak, "Hajdut Split: Külhanbeyleri Zor Durumda", (Çevrimiçi) <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=33>, 29.08.2011

hep birlikte milliyetçi sloganlar atıp, Hırvat nefretinde birleşmişlerdir. Bu nefret sadece tribünlerde de kalmamıştır. Hırvat ve Sırp tribün grupları, içlerine sızan milliyetçi örgüt liderlerinin teşvikiyle iç savaşa katılıp etnik temizlik operasyonlarına katılmışlardır. Tanıl Bora, 13 Mayıs 1990'daki Dinamo Zagreb-Kızılyıldız maçında çıkan olayların, Yugoslav iç savaşının sembolik başlangıç anlarından olduğunu “O gün Hırvat futbolcu Zvonimir Boban’ın arbedede Sırp polisini tekmelemesi milliyetçi hafızalara bir ‘ilk kurşun anıtı’ gibi nakşediliyordu.”⁸⁸ cümleleriyle anlatmaktadır. Sırbistan yeni bir devlet olarak kurulmasından itibaren birçok spor dalında rekabet halinde olan Belgrad derbisinin tarafları Kızılyıldız ve Partizan kulüpleri, daha sonra ortak düşmanları Boşnaklara karşı da tribünlerde aynı milliyetçi sloganları etrafında birleşmişlerdir. Şimdilerde ise, görece ‘kansız’ rekabetlerinin temelini aynı şehrin takımları olmalarının yanında, Partizan’ın ordu, Kızılyıldız’ın ise komünist parti tarafından kurulmuş olmaları oluşturmaktadır. Hırvat derbisi Dinamo Zagreb ve Hajdut Split arasındaki maçlar ise, bağımsız Hırvatistan’ın kurulmasının ardından tıpkı Türkiye’nin en önemli derbisi olan Fenerbahçe – Galatasaray maçları gibi temel ayrımlar içermemektedir. Aynı ailenin değişik fertleri herhangi bir takımı nedensiz bir şekilde destekleyebilmektedir.

Bu bölümde genel olarak dünyanın en popüler oyunu futbolun ilk çağlardan itibaren doğuş ve gelişim süreci incelenmiştir. Kronolojik gelişim ekseninde ele alınan bu süreçte, futbolda milliyetçilik olgusunun izleri uluslararası maçların ve

⁸⁸ Tanıl Bora, “Bu da Damalı Olanı”, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1069785&Yazar=TANIL-BORA&CategoryID=103&Rdkref=6>, 29.08.2011

derbi mücadelelerinin ışığında aranmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise, futbolun Anadolu topraklarına girişı ve milliyetçilikle ilişkilendirilmesi ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU ve TÜRKİYE

CUMHURİYETİNDE FUTBOL

Tezin bir önceki bölümünde, dünyada futbolun ortaya çıkışına ve milliyetçilik olgusu ile nasıl eklemlendiğine yer verilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise futbolun Anadolu topraklarındaki serüveni irdelenecektir. Futbol, Anadolu topraklarına İngilizler aracılığıyla bir boş zaman aktivitesi olarak girmiştir. Ancak, bir süre sonra Abdülhamid'in baskıcı rejimine rağmen, birbiri ardına “Türk olmayan takımları yenme” amacıyla kurulan Türk kulüpleriyle birlikte milliyetçilikle ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Türkiye’de futbolun tarihiyle Türk milli kimliğinin oluşumunun tarihinin birbiriyle nasıl çakıştığının ortaya konulduğu bu bölümde, Türk milliyetçiliğinin iktidarlar eliyle futbola eklemlenmesine de değinilerek Cumhuriyet döneminde içeride ve dışarıda olmak üzere iki şekilde üretilen milliyetçiliğin ayrıntılarına yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca, Türkiye spor basınındaki milliyetçilik söylemi tarihsel çerçevede ele alınmıştır.

1. OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA FUTBOL

Futbol, Anadolu topraklarına henüz bir ideolojiyle ilişkilendirilecek siyasi bir ortam yokluğunda salt bir spor olarak İngiliz denizcilerinin, diplomat ailelerinin ve tüccarlarının vasıtasıyla girmiştir. ‘Futbolun sadece futbol olduğu’ bu ilk dönemde İngiliz aileler, 1890’lı yılların başından itibaren ticari işlerinden artakalan

zamanlarda İngiltere’de edindikleri hobileri yeni yurtlarında da sürdürmeye başlamışlar ve akşam saatlerinde Selanik ve Bornova’daki çayırlarda futbol oynayarak bir gelenek oluşturmuşlardır.⁸⁹ Anadolu’daki ilk futbol kulübü ise yine İzmir’de İngilizler tarafından 1894’de “Football Club Smyrna” [İzmir Futbol Kulübü] adıyla kurulmuştur.⁹⁰ Futbolun ilk olarak İzmir ve Selanik gibi liman kentlerinde oynanmasının altında, başkent İstanbul’a kıyasla bu iki şehrin Saray baskısını gündelik hayatta daha az hissediyor olmaları yatıyordu.⁹¹

Futbol İstanbul’da ancak 1897 yılında Kadıköy ve Moda’da oynanmaya başlamıştır. İzmir’den İstanbul’a ticari amaçlar için göç eden İngilizler buralarda futbol oynamışlardır. Zamanla İstanbul’da yaşayan Rum gençler de kendi aralarında takımlar oluşturarak İngilizlere katılmıştır. Futbolun Anadolu topraklarındaki bu ilk zamanlarını Rüştü Dağlaroğlu şöyle anlatıyor:

Yeni nizam ve kaidelere uygun olarak, modern futbol memleketimizde ilk defa yabancılar tarafından oynanmıştır. Bunlar İzmir’de Bornova’da muhkim ve ticaretle meşgul İngilizlerdir. Bu İngilizler her hangi bir kulüp üyeleri olarak değil; fakat, akşamları işlerinden çıktıktan sonra zevk için oynamışlar ve modern futbolu 1894 yılında yurdumuza sokmuşlardır. İzmirliileri takiben İstanbul’daki İngiliz aileleri de 1897’de futbola başlamışlardır.⁹²

İngilizler ve Rumlar serbestçe ve büyük bir coşkuyla futbol oynarlarken, maçı saha kenarından izleyen kalabalığın çoğunluğunu Türkler ve Müslümanlar oluşturuyordu. Futbolun Anadolu topraklarına girişi şanssız bir şekilde 1875’den 1908’e kadar süren II. Abdülhamid dönemine ve onun baskıcı siyasi atmosferine

⁸⁹ Ecevit Kılıç, **Politik Goller**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.10.

⁹⁰ TFF Resmi Sitesi: Ülkemizde Futbolun Doğuşu: (Çevrimiçi)
<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>, 10.11.2011

⁹¹ Cüneyd Okay, “The Introduction, Early Development and Historiography of Soccer in Turkey:1890-1914”, **Soccer and Society**, Vol.3, No.3, 2002, pp.1-10.

⁹² Rüştü Dağlaroğlu, Türkiye Futbol Tarihi: 1890-1923, Türk Ticaret Bankası Yayınları, Ankara, 1973, s.4-5 (Aktaran: M. Sert, a.g.e., s.85-86).

denk geldiği için Müslüman Türk seyircilerin futbol oynaması yasaktı. Zaten, futbolun Anadolu topraklarına gelmesinin diğer birçok yeniliğin gelmesi gibi gecikmeli olmasının en temel sebebi istibdat dönemi padişahı II. Abdülhamid'in her türlü cemiyet ve kulüp faaliyetlerini Müslüman gençlere yasaklamış olmasıydı.⁹³ Osmanlı'nın baskıcı rejiminin yasakları Müslüman Türklerin futbol oynama girişimlerini ancak lise öğrencilerinin okullarında kurdukları gizli kulüplerle sınırladığından, o dönemde futbola zaman ayıran geniş kitlelerin oluşması mümkün olmamıştır. Dönemin yasaklayıcı anlayışının ardındaki neden, futbolun teknik özelliklerinden ya da kişisel zevkler yaratmasından çok, oyunun toplumsal yönüyle ilgili olmuştur. Bilindiği gibi, futbolun oynanabilmesi için en azından iki takımın karşılaşması gerekir. Böylece karşılaşmayı izleyecek kalabalıklar da kolayca toplanabilmektedir. Kalabalıkların toplanıp örgütlenebilme ihtimalleri de "kitlelerin rejim karşıtı faaliyetlerde bulunma ve isyan çıkarma olasılıkları" nedeniyle Abdülhamid döneminin önemli bir korkusudur. Bu korku sadece o döneme özgü de değildir. İktidarlar futbolun yarattığı kalabalıklardan her zaman çekinmişlerdir. Çalışmamızın ilk bölümünde de örneklendirdiğimiz gibi; futbolun ilk yıllarında İngiltere'de halkın sokaklarda gelişigüzel futbol oynaması ve ne yapacağı belli olmayan heyecanlı kalabalıklar yaratması Kralların birçok kez futbolu yasaklamalarıyla sonuçlanmıştır. Bu yüzden, Abdülhamid'in kapıldığı bu korkunun ne denli doğru olduğu daha sonraki yıllarda tecrübe edilecekti.⁹⁴

Futbolun doğasındaki tutku, yasak olanın cezbedici hali ve dönemin yasaklarına muhalefet etme isteği zamanla Müslüman gençlerin gizlice futbol

⁹³ Yalçın Doğan, **Fenerbahçe Cumhuriyeti**, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s.43-44.

⁹⁴ M. Sert, a.g.e, s.87.

oynamaya ve kulüpler kurmaya başlamasına sebep olmuştur. İlk Türk futbol kulübü de Fuad Hüsnü Bey ile Reşat Danyal Bey tarafından devrin hafiyelerinden kaçabilmek amacıyla İngilizce isimle kurulan “Black Stocking Club” yani “Siyah Çoraplılar Futbol Kulübü” olmuştur.⁹⁵ Bu takımın Kadıköylü Rumlarla Papazın Çayırı’nda⁹⁶ 1901’de oynadığı ve Rum takımının 5-1 kazandığı maç ise bir Türk takımının ilk futbol maçı olarak kayıtlara geçmiştir. Sonrasında, kanun koyucular tarafından bir futbol kulübü olduğu anlaşılan Black Stocking Kulübü, üç buçuk aylık bir faaliyet ve yenilgiyle sonuçlanan bir tek maç yaptıktan sonra kapatılmıştır.⁹⁷ Black Stocking’in kuruluşunu Batı’ya kendini kanıtlama arzusunun yanında Batı tarafından kabul görme isteğini de yansıtan bir girişim olduğunu söyleyebiliriz. Bu kısa ömürlü girişimin izleri futbolun Türkiye’deki serüveninde daha sonra da gözlemlenecektir. Futbolla kendini Batı’ya kanıtlama, Batı’dan futbolla kabul görme eğilimi on yıllar boyunca süregidecek bir süreklilik çizgisi yaratacaktır. Gökaçtı’ya göre, o dönemde giderek kristalize olmaya başlamış Türk milliyetçiliğinin ya da son demlerini yaşayan Osmanlıcılığın Batı tarafından kabul edilmesini sağlayacak araçlardan biri milli kimliği görünür kılınacağı futbol sahalarıydı. Hem kendilerini ispat etmek hem de dönemin iktidarına karşı pasif bir tarzda da olsa muhalefetlerini göstermek amacındaki gençlerin girişimiyle kurulan Black Stockings, bu yönden ilk kıvılcımı oluşturmuştur.⁹⁸

⁹⁵ Y. Doğan, a.g.e., s.44.

⁹⁶ Şimdiki Fenerbahçe Stadı’nın bulunduğu yer.

⁹⁷ Cem Ertuğrul, **Türkiye’de Futbolun Gelişimi-2**, (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/356513.asp>, 11.11.2011

⁹⁸ Mehmet Ali Gökaçtı, **Bizim için Oyna: Türkiye’de Futbol ve Siyaset**, İletişim, İstanbul, 2008, s.29-30.

Bu dönemde Müslüman Türk gençleri tarafından kurulmaya çalışılan kulüpler dönemin baskıcı rejimi yüzünden er ya da geç hafiyelerce basılıp kapatılmıştır. Gelgelelim, popülerlikleri muhtemelen tarih boyunca asla eksilmeyecek olan, başta futbol olmak üzere birçok spor dalını halka sevdiren Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe kulüpleri, halkın deyişiyle “üç büyükler”, dönemin baskıcı rejimini bir şekilde çalımlayarak bugünlere kadar gelmeyi başarmışlardır. Aydın çevrelerde doğan bu üç takımın kuruluşlarına yakından bakmak, ilerleyen yıllarda birbirlerine iyice eklemenecek olan politika ve futbol birlikteliğini anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Saray nazırı Osman Paşa'nın oğulları Hüseyin Bereket ve Şamil Bey önderliğinde bir grup genç tarafından spor yapmak amacıyla Beşiktaş'ın Serencebey semtinde kurulan Beşiktaş da bir süre sonra Abdülhamid'in hafiyelerinin baskınına uğrayarak kapatılmak istenmiştir. Ancak, Osman Paşa'nın devreye girmesiyle kulübün futbol değil jimnastik kulübü olduğu rapor edilmiş ve Abdülhamid'den alınan özel izinle “Osmanlı Beşiktaş Terbiye-i Bedeniye Mektebi” adıyla faaliyete geçmiştir.⁹⁹ Beşiktaş'ın her türlü cemiyet ve kulüp faaliyetlerinin yasak olduğu bu baskıcı dönemde tuhaf bir şekilde Padişah'ın özel iznini alıp varlığını devam ettirmesine bir yorum getirebilmek için dönemin toplumsal ve ekonomik şartlarına bakmak gerekmektedir. Kurthan Fişek dönemin sosyo-ekonomik yapısını şöyle anlatılmaktadır:

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Sarayı, merkez bölgenin dışına, önce Dolmabahçe'ye, oradan da Yıldız'a taşınmıştı. Bu taşınmanın ardında yatan neden, aynı sıralarda, ülkenin ekonomik hayatının odaklaştığı merkez bölge Galata'da, her iş bölgesinde olduğu gibi, bir periferinin hızla oluşması ve genişlemesiydi. On

⁹⁹ E. Kılıç, a.g.e., s.10.

dokuzuncu yüzyıl süresince, Galata'nın bu periferisi, önce Tophane'yi, sonra kıyı boyunca Salıpazarı ve Fındıklı'yı, içeriye doğru da Cihangir'i yutarak yayıldı. Yirminci yüzyılın başına gelindiğinde bütün bu semtler niteliksiz işçilerle, başı boş kalabalıklarla doluydu artık(...) Dönemin başlarında, Beşiktaş semti, büyük-küçük memuruyla, eznafi ve pazarcısıyla 'güvenilir' bir kitlenin yaşadığı, ticaret merkezi Galata ve yönetim merkezi Yıldız arasında bir tampon bölgeydi. Ama bu 'güvenceli' durum uzun sürmedi. İstanbul'a gelen malların Galata dışında da boşaltılmaya başlanması, özellikle Beşiktaş iskele ve pazarındaki ticaret hayatını olabildiğince canlandırdı. Bu gelişme de iktidarların okolofobilerini öteden beri depreştiren işlisi, işsizi, çırağı, hamalıyla 'periferi insanını' getirdi, Yıldız sarayının yakınlarına dayadı.¹⁰⁰

Bu bilgilere dayanarak, Beşiktaş semtinin tampon bölge olma özelliğini yitirmesi ve Sarayın halkla ister istemez yakınlaşması, Sarayın yeni bir tampon bölge oluşturmak için Beşiktaş Jimnastik kulübünü kullandığını söyleyebiliriz. Elbette Beşiktaş Kulübünün futbol gibi takım sporu yerine jimnastik gibi bireysel spor çalışmalarını sürdürmesi de bu ayrıcalığı almasında önemli bir detaydır. Saray'a göre, Beşiktaş kulübü kalabalıkları bir araya getirip örgütlenme faaliyetleri yürütmek yerine bireysel sporlara önem vererek halkın kulübe olan ilgisini arttırıyor ve böylece Saray'a gösterilecek tepkilere 'tampon' oluşturuyordu.¹⁰¹

Müslüman Türk gençlerinin kulüp kurma denemeleri –Beşiktaş dışında- bir bir başarısız olurken, gayrimüslim ve yabancılar işi lig kurma noktasına kadar getirmişlerdi. İngilizlerin ve Rumların ortaklaşa kurduğu Kadıköy Futbol Kulübü ilerleyen yıllarda bu iki grubun anlaşamaması üzerine dağılmıştı. Bunun üzerine İngilizler, Moda Futbol Kulübü'nü kurmuş, ardından Kadıköylü Rumlar Elpis ve Imogene kulüpleri kurarak İngilizleri takip etmişti. Bunun ardından aynı takımların katılımıyla 1903 yılında İstanbul Futbol Ligi kurulmuştur. İstanbul'da bir futbol

¹⁰⁰ Kurthan Fişek, **100 Soruda Türk Spor Tarihi**, Gençlik Yayınevi, İstanbul, 1985 s.62, (Aktaran M. Sert, a.g.e.,s.90)

¹⁰¹ M. Sert, a.g.e., s.87.

liginin kurulması, bu coğrafyada futbolun daha da yaygınlaşacağını ilk işareti olmuştur.¹⁰²

İstanbul Ligi'ne katılan ilk Türk kulübü olması nedeniyle Galatasaray kulübünün kurulması, Türkiye'de futbol ile milliyetçilik arasındaki organik ilişkinin kilometre taşlarından biridir. Galatasaray, Beşiktaş Kulübünün kurulmasından iki yıl sonra, tam da İstanbul Ligi'nin başladığı zamanlarda, 1905 senesinde Ali Sami Yen öncülüğünde Mekteb-i Sultani'nin beşinci sınıf öğrencileri tarafından "İngilizler gibi toplu halde top oynamak, bir isme ve bir renge sahip olup Türk olmayan takımları yenmek" amacıyla kurulmuştur.¹⁰³ Galatasaray, dönemin baskıcı ortamından dolayı tıpkı Black Stockings gibi yabancı isimle kurulmak ve maçlara önce "şanlı", daha sonra "cesaret" anlamına gelen "Glorieux" ve "Audace" takma adlarıyla çıkmak zorunda kalmıştır. Buna rağmen, Galatasaray da hafiyelerin baskınına uğrayıp kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hatta, Galatasaraylı gençlerin hepsi tutuklanıp Selimiye Kışlası'na götürülmüşler ancak devreye Saraya yakın kişilerin girmesiyle serbest kalmışlardır. Kulüp de tıpkı Beşiktaş gibi kapatılmaktan son anda kurtulmuştur.¹⁰⁴ Sonrasında da, 1905–1906 sezonunda Kadıköy, Imogene, Moda ve Elpis kulüplerinin kurduğu İstanbul Ligi'ne beşinci üye olarak katılan Galatasaray, bu lige katılan ilk Türk kulübü olmuştur. Osmanlı Sarayı Galatasaray'ın bu lige katılmasına karşı çıkmamıştır. Bunun arkasında da Osmanlı'nın iktidar yapısıyla Mekteb-i Sultani'nin birbirine sağlam şekilde eklenmiş ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Sert'e göre, Mekteb-i Sultani'nin Osmanlı İmparatorluğu'na 60

¹⁰² TFF Resmi Sitesi: Ülkemizde Futbolun Doğuşu: (Çevrimiçi)
<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>, 10.11.2011

¹⁰³ Ahmet Talimciler, **Türkiye'de Fanatizmi ve Medya İlişkisi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2003 s.53.

¹⁰⁴ Y. Doğan, a.g.e., s.45.

sadrazam, 3 şeyhülislam, 23 kaptanıderya yetiştirmesi bu iznin en önemli nedeniydi.¹⁰⁵

Fenerbahçe Kulübünün kuruluşu da Beşiktaş ve Galatasaray'ın kuruluşunda olduğu gibi futbola yasaklı ama hevesli aydın gençlerin bir araya gelip futbol kulübü kurmak istemeleriyle gerçekleşmiştir. Fenerbahçe'nin diğer iki takımdan farkı ise kapatılmak üzereyken Osmanlı Sarayı'ndan bir yardım görmemiş olmasıdır. Aslında buna zemin hazırlayan bir ortam da olmamıştır. Fenerbahçe'nin 1907'de kurulmasından aylar sonra 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilmiş, baskıcı siyasi atmosfer sona ermiş, futbolun oynanması ve kulüplerin kurulması önündeki engeller kalkmıştır. Erdem'e göre bugün hâlâ varlıklarını sürdüren Üsküdar Anadolu, Vefa ve Beykoz gibi İstanbul kulüplerinin kuruluş tarihlerinin hep 1908 olması bu bakımdan tesadüf değildir.¹⁰⁶

Futbol oynamanın Müslüman Türklere de serbest olduğu bu noktadan itibaren futbolun siyasi bir kimlik kazandığını söylemek yanlış olmaz. 1908'de Anayasanın tekrar yürürlüğe konmasıyla ortaya çıkan özgürlükler ortamı sağlıktan basına, siyasetten kültüre ve sosyal yardımlaşmaya kadar birçok derneğin kurulmasına zemin hazırlayarak bu alanlarda önemli gelişmelerin yaşanmasına imkân sağlamıştır. Bu kervana, özellikle futbola öncelik tanıyan birçok spor kulübü de katılmıştır. Böylece, sayıları hızla artan Türk takımlarının ve Türk futbolcularının katkılarıyla, meşrutiyet

¹⁰⁵ M. Sert, a.g.e., s.92.

¹⁰⁶ Ömer Onur Erdem, **Futbolun Bir İdeolojik Aygıt Olarak Kullanılması ve Bunun Medyadaki Yansımaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010, s.98.

sonrasında yaşanan gelişmelere paralel bir şekilde futbol dünyasında da millileşme süreci başlamıştır.¹⁰⁷

Fenerbahçe'nin ardından 1903'de Jimnastik Kulübü olarak kurulan Beşiktaş'ın 1910 yılında bünyesinde futbol kulübünü de kurmasıyla İstanbul Futbol Ligi'nde mücadele eden Türk takımlarının sayısı giderek artmış ve Türk futbolu yeni bir boyuta doğru ilerlemeye başlamıştır.¹⁰⁸ Dönemin futbol ortamına ve Türk futbolunun temel taşları olarak nitelenen kulüplerin kuruluş öykülerine bakıldığında, 1908'e kadar yasal düzenlemelerin olmadığı, yabancılara ve gayrimüslimlere başka; Türk ve Müslümanlara ise daha başka uygulamaların uygulandığı görülmektedir. Bir başka altı çizilmesi gereken nokta ise bazı Türk kulüplerinin bir şekilde devletin göz yumması sonucu kurulmuş olmalarıdır. Bunun sebebi ise, bu kulüpleri oluşturan gençlerin arkalarında yer alan sağlam askeri ve sivil bürokrasi desteğidir.¹⁰⁹

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908'den itibaren iktidarı perde arkasından yönlendirmeye başlamasıyla birlikte futbol ve milliyetçiliğin yolu daha çok kesişmeye başlamıştır. İttihatçılar, topraklarını hızla yitiren Osmanlı'da o güne kadar arkasında durulan Osmanlılık fikrinin iflas ettiğini; devletin ve milletin bekası adına artık topyekün milliyetçilikten başkasının geçerliliğinin kalmadığına kanaat getirmişlerdi. Gençliğe yönelik politikaları milliyetçi bir anlayışla tasarlayıp yürürlüğe koyan İttihat ve Terakki, gerek gençleri bir araya topluyor olmasından, gerekse de geniş kitlelerin ilgisini çekmesinden dolayı futbol kulüpleriyle yakından ilgilenmiştir. Hâlihazırda kurulmuş olan birçok kulübe maddi desteklerde bulunan

¹⁰⁷ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.36-37.

¹⁰⁸ TFF Resmi Sitesi: Ülkemizde Futbolun Doğuşu: (Çevrimiçi)
<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>, 10.11.2011

¹⁰⁹ T. H. Ongan ve D. M. Demiröz, a.g.e., s.59.

İttihatçılar, Türk gençlerini yeni kulüpler kurmaya da teşvik etmiştir. Hatta, İttihatçılar, Galatasaray'dan ayrılan futbolcular tarafından kurulmuş olan Progres isimli kulübü satın alıp, kulübün adını Altınordu olarak değiştirerek bizzat kendi takımlarını da kurmuşlardı. Kulübün başkanlığına ise İttihat ve Terakki'nin önemli ismi Talat Paşa getirilmişti. Gayrimüslim oyuncuları ve üyeleri kulüpten tasfiye eden Altınordu, iktidardan aldığı büyük maddi destekle dönemin en iyi oyuncularını transfer edip şampiyonluklara ulaşmıştır. Ayrıca, Altınordulu futbolcular diğer takımların futbolcuları gibi cephelere savaşmaya gitmemişler, askerlik görevlerini İstanbul'da yerine getirmişlerdir. İttihat ve Terakki birinci elden Altınordu'ya bu denli destek verip Türk olmayan takımların karşısına güçlü bir takım sürerek milliyetçi zaferler peşinde koşmuştur. Altınordu dışında yine İttihat ve Terakki'nin büyük desteğiyle kurulan Altay ve Karşıyaka kulüpleriyle birlikte Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş da İzmir ve İstanbul'da Türklük bilincini yaymışlar ve yabancı işgal kuvvetlerine karşı yapmış oldukları karşılaşmalarda elde ettikleri başarılı sonuçlarla halka moral vermişlerdir. Bu arada, İttihat ve Terakki tarafından yabancılara meydan okuyacak Türk takımlar oluşturma motivasyonu ile kurulan Karşıyaka kulübünün kendisine seçmiş olduğu renkler de içinde yaşanılan dönemde milliyetçi tepkiyi temsil eder niteliktedir: Yeşil Müslümanlığı, kırmızı ise Türklüğü temsil etmektedir.¹¹⁰ Kısacası, Müslüman Türk nüfusu futbol çatısı altında örgütlenmesine maddi manevi destek olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk takımlarının yabancı takımlara karşı yaptıkları maçlarda kitleleri milli bir amaç doğrultusunda motive ederek milli kimliğin inşasında futbolu kullanmıştır.¹¹¹

¹¹⁰ A. Talimciler, a.g.e., s.54.

¹¹¹ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.36-45.

Böylece, birçok olgu gibi futbol da İttihat ve Terakki tarafından Türkçülüğe dayalı resmi ideolojinin yeniden üretildiği bir alan olarak kurgulanmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, futbolun Türk milliyetçiliğine yapacağı olumlu katkıların farkında olup, o doğrultuda bir politika izliyor olsa da muhafazakâr Müslüman nüfusun futbola ısınması pek kolay olmamıştır. Batıcılık fikrine yoğun bir şekilde karşı olan muhafazakâr kesim, Batı icadı olarak gördükleri futbola oldukça soğuk bakıyorlardı. Bunun dışında, oyuncuların kısa şortlarla oynuyor olmaları alışıl gelmiş İslami giyim kurallarına göre bir hayli çıplaklık içeriyor olmasından dolayı da muhafazakârlar futbola karşıydılar. En önemli muhalefet nedeni ise, İslam tarihinde Kerbela Olayı olarak bilinen Hazreti Muhammed'in torunu Hüseyin'in öldürülmesi ve sonrasında öldürenler tarafından başı kesilerek tekmelenmesi olayının sembolik olarak futbola benzetiliyor olmasıydı.¹¹² Bazı muhalif seslere rağmen, Meşrutiyet sonrası esen özgürlük havasında İstanbul ve İzmir'in ardından, Ankara, Eskişehir, Bursa, Adana ve Trabzon gibi şehirlerde de yeni takımlar kurularak futbol Anadolu'da büyük bir hızla yayılmaya başlamıştır. Pazar Ligi, Cuma Ligi, İstanbul Türk İdman Birliği Ligi ve İstanbul Şampiyonluğu Ligi bu dönemin önemli organizasyonları olmuşlardır.¹¹³ Bu dönemde sayıları hızla artan kulüpler yüzünden organize bir lig oluşturmakta büyük zorluklar çekildiğini söyleyebiliriz. Dört yabancı kulübün ve “üç büyükler”in dâhil olduğu İstanbul Futbol Ligi aralarına yeni kurulan kulüpleri almayınca yukarıda adlarını andığımız alternatif ligler kurulmaya başlanmıştır. Bu arada, futbolun Anadolu'da ilgi görüp yayılmaya başlamasının ardından, Osmanlı'daki ilk düzenli spor gazetesi 1910 yılında “*Futbol*” adıyla

¹¹² C. Okay, a.g.m., s.6.

¹¹³ TFF Resmi Sitesi: Ülkemizde Futbolun Doğuşu: (Çevrimiçi)
<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>, 10.11.2011

çıkmaya başlamıştır. Haftalık olarak çıkan “*Futbol*”da, adından anlaşılacağı üzere daha çok futbol haberlerine yer verilmiştir. Dört sayfadan oluşan gazetenin üç sayfası Türkçe, bir sayfası Fransızca olarak yayımlanmıştır. Her sayısında futbol kurallarını açıklayan “*Futbol*”, oyun terimlerinin Türkçeleştirilmesi için okuyuculardan da fikir istemiştir. Bu, dönemin Türkçülük akımının futboldaki bir yansıması olarak yorumlanabilir. Yalnızca yedi hafta gibi kısa bir süre için çıkan “*Futbol*”, oyunun popülerleşmesinde ve yayılmasında çok önemli bir rol oynamıştır.¹¹⁴ Gelgelelim, kulüplerin birbiri ardına kurularak liglerin oluşturulduğu, toplumun gitgide daha çok sevip ilgi gösterdiği, hatta üzerine yazılıp çizilen gazetenin çıktığı bu futbol ortamı, yaşanan Dünya Savaşı ve işgal dönemiyle beraber uzun bir süre sekteye uğramıştır.

2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE FUTBOL

Osmanlı Devleti’nin 1914 yılında Almanya’nın yanında yer alarak Birinci Dünya Savaşı’na girmesiyle birlikte, İstanbul’da faaliyet gösteren yabancı kulüplere el konulmuş ve bu kulüplerin malları Türk kulüplerine geçmiştir. Bununla birlikte, birçok Türk kulübünün futbolcuları da cephelere gitmek zorunda kalmıştır.¹¹⁵ Bu dönemde, futbol artık organize bir lig çatısı altında oynanmıyor olsa da, Türk takımlarının yabancı takımlarla olan mücadeleleri devam etmiştir. Gökaçtı bu dönemi şöyle aktarmaktadır:

Birinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde İttihat ve Terakki’nin futbola yaptığı yatırım meyvelerini çok kısa zamanda vermişti. Türklerden oluşan futbol takımları,

¹¹⁴ C. Okay, a.g.m., s.6-7.

¹¹⁵ E. Kılıç, a.g.e., s.13-14.

ülkedeki yabancılara ve “öteki” konumuna yerleştirilen gayrimüslimlere karşı birbiri ardına zaferler kazanmış ve Müslüman-Türklerin yabancılar karşısında duyduğu ezikliği üzerlerinden bir nebze de olsa atmasını sağlamışlardı. Kurulan bu takımlarla futbol sahalarındaki “millileşme” süreci hızlanırken, “milli duygular” harekete geçiriliyordu.¹¹⁶

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasını takiben imzalanan Mondros ve Sevres Antlaşmalarının ardından başkent İstanbul ve Anadolu işgal edilmesi, futbolun Anadolu'da hiç olmadığı kadar anlam kazanmasına ve ilgi görmesine yol açmıştır. Belki de ilk defa futbol Türkiye'de gerçek anlamda milliyetçi bilincin yaratılması ve yayılmasında rol almıştır.

İşgal kuvvetlerinin Anadolu'ya girmesiyle birlikte Türk kulüpleri için rüzgâr tersine dönmüştür. Savaş yıllarında İttihatçıların el koyarak Türk kulüplerine tahsis ettiği mallar ve mülkler, İttihad ve Terakki'nin iktidardan düşmesiyle birlikte eski sahiplerine geçmiştir. Bir başka sıkıntı ise birçok Türk kulübünün yöneticilerinin tutuklanmış olmasıydı. Bununla birlikte, işgal kuvvetleri örgütlü kulüplerin varlığından duyduğu rahatsızlık ve güvenlik gerekçeleri nedeniyle ilk zamanlar Türklerin futbol oynanması yasaklamışlardı. Futbolcuların birçoğunun savaşta, kulüp yöneticilerinin ise tutuklu olduğu bu yasaklı futbol ortamı bir müddet sonra işgal kuvvetlerinin futbol yasağını kaldırmasıyla birlikte son bulmuş, başta İzmir ve İstanbul olmak üzere işgal altındaki Anadolu şehirlerinde Türk takımlarıyla İngiliz ve Fransız asker takımları maçlar yapmaya başlamıştır.¹¹⁷

Türk takımlarının Kurtuluş Savaşı döneminde İstanbul ve İzmir'de yaptıkları maçlar arasında önemli bir fark vardı. İzmir'deki maçlar ağırlıklı olarak yerli Rum ve

¹¹⁶ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.61.

¹¹⁷ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.73-74.

Ermeni takımlarına karşı yapıldığından dolayı mücadele daha çok etno-dinsel cemaatler arasındaki kente hâkim olma mücadelesinin futbol sahalarındaki yansıması gibiydi. İstanbul'daki mücadeleler ise doğrudan işgal kuvvetlerinin kurdukları takımlara karşı verildiği için bir tür cephe savaşı gibi algılanmaktaydı. Anadolu'da düşmana karşı verilmekte olan “şanlı” mücadelenin bir benzerinin İstanbul'daki futbol sahalarında verilmekte olduğu varsayılmaktaydı.¹¹⁸ Türk takımlarının işgal kuvvetleriyle adeta milli maç havasında yaptıkları karşılaşmaların büyük çoğunluğunu kazanarak halka büyük moral vermişler ve futbolun milli mücadelenin en önemli sembollerinden biri olmasını sağlamışlardır. Bu dönemde Türk takımlarının işgal kuvvetlerine karşı verdikleri mücadelelerde yaptığı 50 maçtan 41'ini kazanan ve yalnızca 5 kez kaybeden Fenerbahçe'nin özel bir yeri olduğu ve ilerleyen aylarda “müttefik kuvvetlerine karşı düşmanca duygular beslemek” sebebiyle işgal kuvvetlerince kapatıldığı belirtilmektedir. Aynı dönemde Beşiktaş 7 maçta 1; Galatasaray ise 23 maçta 7 galibiyet elde etmiştir. Türk takımlarının futbol sahalarındaki mücadelesi ve elde ettikleri galibiyetler Türk milletinin gurunu okşamış, kazanılan başarılar “Esir Şehrin İnsanları”nda milli bir zafer hissi yaratmıştır.¹¹⁹ Dönemin en önemli etkinliklerinden biri de İngiliz Başkomutanı General Harrington adına düzenlenen kupa olmuştur. Doğan, Lozan Barış görüşmelerinden hemen önce düzenlenen bu organizasyonun finalinde İngiliz Karması'nı 2-1 yenerek kupayı kazanan Fenerbahçe'nin bu başarısı yalnızca halka büyük bir coşku yaşatmadığını, aynı zamanda Lozan'da bulunan İsmet İnönü ve ekibine de büyük bir moral vermiş olduğunu aktarmaktadır.¹²⁰ Bu anlamda,

¹¹⁸ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.74-75.

¹¹⁹ T. Bora ve N. Erdoğan, a.g.m., a.g.e., s.223.

¹²⁰ Y. Doğan, a.g.e., s.52-59.

Türkiye’de futbolun tarihiyle Cumhuriyet tarihinin birbiriyle paralel seyrettiğini söyleyebiliriz.

Ulusal Kurtuluş Savaşının tüm hızıyla devam ettiği 1920-1923 yılları arasında Türk takımları genelde işgal kuvvetlerince organize edilen maçlarda yabancı takımlarla mücadele ederken, Türk sporunu organize eden bir kurumun varlığına olan ihtiyaç artmaktaydı. Bu doğrultuda, Olimpiyat oyunlarına sporcu yetiştirme ve spor organizasyonlarının düzen içerisinde yürütülmesi amacıyla Türkiye’nin ilk resmi spor teşkilatı Türk İdman Cemiyetleri İttifakı 1922 tarihinde İstanbul’da kurulmuştur. Bu kurum, her ne kadar İstanbul’da ve Osmanlı İmparatorluğu’nun son günlerinde kurulmuş olsa da, çalışmalarını Ankara hükümeti adına yapmaktaydı.¹²¹ Türk İdman Cemiyetleri İttifakı’nın spor federasyonları oluşturma isteğiyle birlikte bu kez Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk resmi futbol birliği olan Türk Futbol Federasyonu Yusuf Ziya Öniş başkanlığında Cumhuriyet’in ilanından önce 1923 yılında Futbol Heyet-i Müttehidesi [Türk Futbol Federasyonu] adıyla kurulmuştur. Futbol Federasyonun ilk icraatları ise Türkiye’nin uluslararası futbol üyeliği için girişimlerde bulunmak ve bir milli futbol takımı oluşturmaktı. Bu amaçla, öncelikle FIFA’ya başvurulmuş ve Türkiye 21 Mayıs 1923 tarihinde FIFA’nın 26. üyesi olarak Uluslararası Futbol Federasyonu’na katılmıştır.¹²² Bu üyelik, hiç şüphesiz, genç Cumhuriyetin uluslararası kurumlardaki ilk üyeliklerden biri olmuştur. Türkiye’nin FIFA üyeliğinin henüz onaylanmadığı günlerde de hummalı bir çalışmayla ilk milli takımın seçmeleri yapılmıştır. Oluşturulan ilk milli takım ise ilk maçını Cumhuriyetin ilanından üç gün önce 26 Ekim 1923 tarihinde İstanbul Taksim

¹²¹ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.61.

¹²² TFF Resmi Sitesi: “Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluyor” (Çevrimiçi) <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=294>, 20.11.2011

Stadı'nda Romanya ile oynamış ve maç 2-2 beraberlikle sonuçlanmıştır.¹²³ İlk milli maçın Cumhuriyetin ilanı ile çok yakın bir tarihe denk gelmesi tesadüften çok, Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk ulusuna ve tüm dünyaya kendisini kitlelerin en sevdiği oyun olan futbola tanıtımı olarak yorumlayabiliriz.

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE FUTBOL

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanıyla birlikte siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda olduğu gibi sporda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla başlayan futbolun millileştirilmesi çabaları Cumhuriyet döneminde de hızla devam etmiştir. Bu bağlamda futbol, ulusal kimliğin inşası ve Cumhuriyetin uluslararası varlığının tanıtılması açısından önemli bir araç olduğu düşünülerek genç Cumhuriyet tarafından arka plana itilmemiştir. Cumhuriyetten önce sadece şehir takımları arasında yapılan maçlar Cumhuriyet'le birlikte İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana'nın mahalli şampiyonlarının katılımıyla eleme usulü oynanan mini bir milli organizasyona dönüşmüştür. Böylece, büyük şehirlerde düzenlenen yerel liglerin şampiyonlarının katıldığı Türkiye Şampiyonasının yurt geneline yayılması için çalışmalar devlet eliyle sürdürülmüş ve lig usulüne dayalı ilk milli turnuva "Milli Küme" adıyla 1959 yılına kadar oynanmıştır

¹²³ A. Talimciler, a.g.e., s.54.

Milli kümenin yanı sıra, futbolu millileştirme çalışmaları arasında en önemli pay milli ve kulüp takımlarının uluslararası maçları olmuştur. Ulusal kimliğin inşasında futboldan sonuna kadar yararlanmak isteyen genç Cumhuriyet, yurtdışından futbol uzmanları istihdam etmiştir. Bu bağlamda, Milli Takım'ı 1924 Paris Olimpiyatları'na İskoçya'dan Billy Hunter isimli bir alıştırıcı hazırlamıştır. Billy Hunter, Türk futbolculara ağdaş futbolu tanıtan ve sistemli bir Şekilde çalıştıran ilk teknik adam olmuştur. Gelgelelim, Milli futbol takımı Paris Olimpiyatları'nda Çekoslovakya'ya 5-2 mağlup olmuştur. Bunun dışında, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türk milli futbol takımı diğer ülkelerin milli takımlarıyla da maçlar yapmıştır. O günlerin zorlu ekonomik koşulları arasında milli ma ayarlamak zor olduğu için, Türkiye daha çok Polonya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Litvanya gibi Sovyetler Birliği'ne hem coğrafi hem de siyasal anlamda yakın ülkelerle bir dizi maçlar yapmıştır. Aynı Şekilde, Sovyetler Birliği milli takımıyla da içeride ve dışarıda birkaç kez ma yapılmıştır. Gökaçtı'ya göre, milli maçlar için seçilen bu rakipler Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye'ye maddi yardımda bulunan ve uluslararası kamuoyu nezdinde yardımlarını esirgemeyen Sovyetler Birliği'yle yakın işbirliği ve dostluğu gösterme amacını taşıyordu.¹²⁴ Bazen de, Cumhuriyet'in ilk günlerinden itibaren, Orta Avrupa'nın önde gelen kulüp takımları Türkiye'ye getirtilerek, Türk futbol kulüplerinin "yabancılara" karşı ma yapmaları sağlanmıştır. Daha ok Galatasaray ve Fenerbahçe kendi takımlarıyla sahaya çıkarken, bazen de karma takımlar oluşturularak kulüp takımları eliyle bir nevi "milli takım" oluşturularak kamuoyunda milli bir heyecan uyandırılmak istenmiştir. Futbolun milli duyguları uyandırması kapsamında yapılan bir başka

¹²⁴ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.102.

uygulama ise Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe'nin ülke çapında dolaşımının sağlanması olmuştur. “Üç büyükler”in kent kent dolaşarak taraftar kitlelerini artırması ve futbolu Türk halkına sevdirmesiyle milli birer işlev de edinmişlerdir. Bora ve Erdoğan'a göre de, devlet üniter bir milli devlet olmayı ülkenin en ücra köşesinde bile bayrağını dalgalandırmasıyla, polisini, vergi memurunu görevlendirmesiyle olduğu gibi, şöhretli takımları her yere göndermesiyle de başarmıştır.¹²⁵

Yurtdışında ve yurtiçinde oldukça işlevsel roller üstlenen futbol, diğer spor dalları gibi Cumhuriyet'in 10. yılına gelindiğinde beden terbiyesi ve spor politikası çerçevesinde doğrudan devletin belirlediği bir anlayış ve program dâhilinde varlığını sürdürmekteydi. Bu bağlamda, Cumhuriyet Halk Fırkası, tek parti olarak iktidar olduğu 1933-1950 yılları arasında spora ve beden eğitimine önem vermiş ve gençleri kendi bünyesinde toplayarak sporu bir devlet politikası gibi topluma benimsetmeye çalışmıştır. Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi ideolojik projelerle Türk'ün üstünlüğünün vurgulandığı bu dönemde, spora da toplumun zihinsel, ruhsal ve bedensel gelişimi için önemli bir aygıt olarak bakılmaktaydı. Bu bağlamda, dönemin yükselen gücü Almanya'nın sistemi örnek alınmış ve İdman Cemiyetleri İttifakı kapatılarak yerine 1936 yılında Türk Spor Kurumu kurulmuştur. Aydın milletvekili Adnan Menderes başkanlığındaki kurumun ilk icraatı, ülkedeki tüm spor kulüpleri ve lisanslı sporcuları CHF üyeliğine alması olmuştur. Yine, yurt genelindeki spor bölge başkanlıklarına CHF il veya ilçe başkanları getirilerek sporun parti denetimine alınma süreci tüm boyutlarıyla tamamlanmıştır. Ülkedeki spor faaliyetlerinin tek bir partiye bu şekilde bağlanması Türk futbolunda yeni bir dönemin habercisi olmuştur.

¹²⁵ Bora ve Erdoğan, a.g.m., a.g.e., s. 226.

Böylece, siyaset artık daha fazla futbolun içerisine girecek ve başta üç büyükler olmak üzere birçok spor kulübünün başkanlığına siyasetçiler ve bürokratlar getirilecekti.¹²⁶

Siyasetçiler sayesinde devletin maddi manevi desteğini alan kulüplerle birlikte bahsedilmesi gereken en önemli spor kulübü Güneş Futbol Kulübüdür. Zamanında İttihatçıların Altınordu'yla gerçekleştirdikleri devlet ya da siyasi elit eliyle spor kulübü kurma faaliyetleri, bu kez CHF desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak, Galatasaray kulübünden ayrılan bir grup tarafından kurulup, iktidar tarafından desteklenen Güneş'in Altınordu'dan en belirgin farkı, aldığı desteğe rağmen asla millici akımların propagandasını yapmaya zorlanmamış olmasıydı. Kulüp, devlet tarafından birçok spor dalında faaliyet göstermesi amacıyla desteklenmiştir. Böylece, Atatürk'ün ölümüne kadar arkasına aldığı siyasi ve ekonomik destekle çeşitli spor dallarında başarıdan başarıya koşan, devletin beden terbiyesi ve spor politikasını harfiyen uygulayan Güneş, Atatürk'ün ölümünden sonra, 1938-1939 sezonunun ardından ligden çekilmiş ve futbolun yanı sıra atletizm, kürek ve güreş şubelerini de kapatarak tamamen feshini ilan etmiştir.¹²⁷

Bu noktada dönemin Avrupa'sıyla Türkiye'yi de karşılaştırmak faydalı olacaktır. Tezin ilk bölümünde, başta Franco İspanya'sı ve Mussolini İtalya'sı olmak üzere futbolun Avrupa'da propaganda aracı olarak kullanıldığından bahsetmiştik. Aynı dönemin Türkiye'sinde durum Güneş örneğine rağmen taban tabana zıttır.¹²⁸

Tek parti yönetiminin spor politikası büyük ölçüde Almanya gibi totaliter bir

¹²⁶ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s. 109-151.

¹²⁷ Cem Ertuğrul, **İstanbul'a Güneş Doğuyor**, (Çevrimiçi) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/348562.asp>, 12.11.2011

¹²⁸ Cem Emrence, "From elite circles to power networks: Turkish soccer clubs in a global age, 1903–2005", **Soccer & Society**, Vol. 11, No. 3, May 2010, s. 243.

rejimden adapte edilmişse de, devletin futbol konusunda çok özel bir politikası olmamıştır. Kulüpler, Cumhuriyetin ilk yıllarında gençleri bir araya toplayabiliyor olmasından ve Kurtuluş Savaşı'nda yararlılık göstermiş olmalarından dolayı devletin planladığı beden terbiyesi ve spor politikalarını çerçevesinde “faydalı”¹²⁹ sporlara da eğilmeleri şartıyla teşvik edilmişlerdir. Ancak, her türlü siyasi ve sosyal hareketlenme çeşidini başından itibaren düşmanca karşılayan siyasi elit, futbolun doğasında olan saldırgan ve rekabetçi unsurların Türkiye’de de palazlanmaya başlamasının ulusun birliğini bozabileceği düşüncesinden hareketle futbola zamanla “faydasız” etiketini vurup ona şüpheyle bakmaya başlamıştır. Futbolun ‘faydasız’ olarak algılanmasının nedeni ise, o dönem oynanan maçlarda sıklıkla çıkan olaylar olmuştur. Bölünerek çoğalan futbol kulüplerinin sert mücadeleleri ve ezeli rekabetlerden dolayı maçların yarıda kaldığı ya da hiç oynanamadığı bu dönemde futbol devlet tarafından diğer spor dallarına oranla ‘tehlikeli’ addedilmeye başlanmıştır. Öyle ki, spor kulüpleri futbolun dışında diğer spor dallarına da önem vermeleri konusunda sıklıkla uyarılmışlardır.¹³⁰ Bu yüzden, Avrupa’da kitleleri uyutmak için kullanılan futbol, milli kimliğin inşası ve Cumhuriyetin uluslararası varlığının tanıtılması açısından ilk zamanlar genç Cumhuriyet tarafından desteklenmiş olsa da, ilerleyen yıllarda Avrupa’nın aksine devletin özel ilgisine mahsar olamamıştır. Ancak, tüm ‘faydasızlığına’ rağmen popülerliğini günden güne arttıran futbol, bugün olduğu gibi o zamanlarda da siyasetçilerin en gözde sporu olarak kalmıştır. Zaten, CHF eliyle kurulan ve başında Adnan Menderes’in bulunduğu Türk Spor Kurumu’nun kendisinden önce kurulan İdman Cemiyetleri

¹²⁹ Yüzme, eskrim, gülle atma, maraton, binicilik ve bisiklet gibi mücadele gücü ve dayanıklılık gerektiren sporlar.

¹³⁰ Yılmaz Akın, **Yavuz ve Gürbüz Evlatlar Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 200-201.

İttifakı'ndan farkı, devlet yerine siyasi partiye bağılı olmasıydı. Bir müddet sonra bu durum çeşitli rahatsızlıklara sebep olmuştur. Partinin doğrudan spor kulüplerine müdahil olması, milli sporcuların yakalarına "altıok"lu rozetler takma zorunlulukları ve spor kulüplerini maddi anlamda devlete bağımlı bir hale getirmesi sporun geleceğı için karamsar bir hava yaratmıştır. Bu sebeplerden dolayı yeni bir spor örgütünün kurulmasına karar verilerek Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1938'de kurulmuş ve spor CHF'nin tekelinden alınarak yeniden devletin denetimi altına verilmiştir.¹³¹

Futbol sahalarına geri dönecek olursak, 1930'lu yıllarda dönemin ekonomik krizlerinin etkisiyle hemen her alanda yaşanan içe kapanma süreci futbolda da yaşanmıştır. Bu dönemde yurt dışı sportif faaliyetler en alt düzeydeyken, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bu faaliyetler Türkiye'yi ziyaret eden propaganda takımlarının Türk takımlarıyla yaptıkları maçlar dışında durmuştu. Savaşın seyrine ve Türkiye'nin tutumuna bağılı olarak önce İngilizlerin, arkasından Almanya'nın propaganda takımları Türkiye'yi ziyaret ederek Türk kulüpleriyle dostluk maçları yapmışlardır. Gökaçtı'ya göre bu ziyaretlerin amacı, savaşta Türkiye'yi yanlarına çekmek isteyen tarafların kamuoyu nezdinde sempati kazanma ve bundan siyasal zeminde yararlanabilme çabasıydı.¹³²

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte tekrar başlayan uluslararası sportif temaslar bu kez savaş sonrası ortaya çıkan siyasi duruma göre şekillenmiştir. Bu bağlamda, çoğunlukla ABD ve İngiltere gibi savaşı kazanan güçlü Batı ülkelerinin takımlarıyla dostluk maçları organize edilmiştir. Hatta, Beşiktaş Amerika; Galatasaray ise İngiltere turnesine gönderilmiştir. Bu dönemde, artık aynı kampta yer

¹³¹ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s. 151-154.

¹³² M. A. Gökaçtı, a.g.e., s. 167-169.

alan Türkiye ve Yunanistan'ın gerek kulüp takımlarıyla gerekse milli takımları sıklıkla karşılaşmışlardır. Dönemin en önemli siyasi olaylarından olan İsrail'in kurulması ve Türkiye'nin onu Arap ülkelerinin aksine hemen tanımış olması sebebiyle de İsrail ve Türk takımları karşı karşıya getirilmiştir. İsrail'in Hapoel takımıyla Fenerbahçe Türkiye ve İsrail'de dostluk maçları yapmışlardır. Aynı şekilde Türk milli takımı da İsrail milli takımı ile maç yapmak için Tel-Aviv'e gitmiştir.¹³³ Bu dönem Türkiye'sinde futbolun, tıpkı Avrupa'nın birçok ülkesinde olduğu gibi dış politikaya paralel bir şekilde faaliyet gösterdiğini söylemek yanlış olmaz. Bununla birlikte, milli futbol takımının Türk dış politikasının bir eklentisi haline getirilmesi, kendini Batı'ya kanıtlama ve Batı'dan kabul görme isteğinin devlet eliyle futbol üzerinden kurgulanmasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Bu arada, 1940 yılında çıkan Sivil Savunma Mükellefiyeti Kanunu'na göre 500'den fazla işçi çalıştıran kurumlara spor kulübü kurma zorunluluğu getirilmiştir. Böylece Sümerspor, Şekerspor ve Demispor gibi kulüpler bu kanun neticesinde devlet eliyle kurulmuşlardır.¹³⁴ Bu bağlamda, Türkiye'de işçi kulüplerinin, Avrupa'da işçiler tarafından kurulan işçi kulüplerinin aksine devletin önyak olmasıyla kurulduklarını söylemek yanlış olmaz.

1950 seçimleri sonrasında Cumhuriyet Halk Partisinin iktidar koltuğunu Demokrat Parti'ye bırakmasıyla başlayan ekonomik ve sosyal değişimler kısa zamanda sporda da yaşanmıştır. Dönemin en önemli olayı 1951 yılında futbolun Türkiye'de profesyonelleşmesi olmuştur. Profesyonelliğin kabul edilmesi lig statülerinin yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. 1951-1952 futbol sezonunda

¹³³ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s. 181-185.

¹³⁴ T. H. Ongan ve D. M. Demiröz, a.g.e., s.130.

İstanbul, Ankara ve İzmir’de üç ayrı profesyonel lig kurulmuştur. Futboldaki bu profesyonelleşme beraberinde transfer kavramını da getirmiş ve Türk futbolcularının yurtdışına, yabancı futbolcuların da Türk kulüplerine transferleri gerçekleşmiştir. Böylece, futbolun kitleselleşmesinin önünde hiçbir engel kalmamıştır.¹³⁵ Demokrat Parti döneminin en önemli futbol olaylarından biri de Türk milli takımının 1950 ve 1954 Dünya Kupalarına katılma hakkı elde etmesidir. Bu konuya çalışmamızın üçüncü bölümünde değineceğiz. Ancak belirtilmesi gereken bir husus ise, 1952 yılındaki NATO üyeliğiyle birlikte Batı’ya iyice eklemlenen Türkiye’nin, 1954 Dünya Kupası elemelerine 1950 elemelerinin aksine Asya yerine Avrupa kıtasından katılmış olmasıdır.¹³⁶

Türk dış politikasıyla futbolun paralel seyretmesine bir başka örnek ise Kıbrıs’la futbol üzerinden ilişki kurularak iki ülke halkının milliyetçi bağlarla birbirlerine bağlanmasını sağlama çalışmalarıdır. “Yavru vatan” hemen her açıdan Türkiye için her zaman oldukça önemli bir konu olmuştur. 1930’lu yıllarda Kıbrıs’ın ilk Türk spor kulübü Çetinkaya birçok kez Türkiye’yi ziyaret edip dostluk karşılaşmaları yapmıştır. Özellikle 1950’lerin sonuna doğru Kıbrıs’ta gerilimin artması sebebiyle futbol temasları sıklaştırılmış, Türk futbol takımları Kıbrıs’a giderek Kıbrıslı Türk takımlarıyla maçlar yapmaya başlamıştır. Özellikle Fenerbahçe ve Galatasaray bu maçları “milli görev” sayarak Türk halkıyla Kıbrıs halkı arasındaki bağları kuvvetlendirmişlerdir. Ancak, Kıbrıs’taki gerilimin giderek çatışmaya dönüşmesi ve kanlı olayların yaşanmaya başlaması bu futbol diplomasisini 1974 askeri müdahale sonrasına ertelemiştir. Müdahale sonrası futbol eliyle

¹³⁵ Y. Akın, a.g.e., s.85.

¹³⁶ M. Sert, a.g.e., s. 112-114.

oluşturulan milliyetçilik seferberliği ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra Türkiye dışında hiçbir ülke ve kurum tarafından tanınmaması sebebiyle son bulmuştur. FIFA'nın koyduğu yasak ve yaptırımlar dolayısıyla Türk takımları bir daha Kıbrıs'a gidememişlerdir.¹³⁷

Dönemin en önemli gelişmesi ise 1959 yılında İstanbul'dan 8, Ankara ve İzmir'den 4'er takımın katılımıyla oluşturulan tek kümeli Milli Lig'dir. Milli lig, 1963 yılında ikinci ligin, 1967 yılında ise üçüncü ligin kurulmasıyla Anadolu kentlerini de kapsayan geniş bir yapıya ulaşmıştır. Türk futbolundaki bu genişleme ve derinleşme hareketlerinin arkasında Marshall yardımları sayesinde iletişim ve ulaşım altyapılarının geliştirilmesi olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Ulaşım imkânlarının gelişmesiyle Milli lig'e deplasman kavramı dahil olmuş, bu da ligin heyecanını ve izlenirliğini artırmıştır.¹³⁸ Bora ve Erdoğan da, Milli lig oluşturmanın anlamını şöyle aktarıyor:

Milli lig'in ülkenin sınır ve toprak bakımından bütünlüğünün teyit edilmesinde ve işlerliğinin sağlanmasında taşıdığı işlev çok önemlidir. Lig, yerel müsabakaları ve turnuvaları milli devletin ülkesi çapında bütünleştirmekle, uluslaşmanın bir vetiresini oluşturur. Milli lig kurmak ulusal pazar kurmakla 'eşdeğer' gibidir. Üstelik hem bizzat ulusal pazarın inşasına katkıda bulunur, hem de kimi durumda pazardan bile daha motive edici –her halükarda çok daha şenliklidir.¹³⁹

Bu bağlamda, Türkiye Birinci Futbol Ligi'nin başlangıç tarihi 1959 olarak kabul edilir. Türkiye'de 1959'da profesyonel milli ligin kurulmasına rağmen, lig 1966-67 sezonuna kadar lig üç büyük şehrin takımları arasında oynanmış ve 1966'da Eskişehirspor'un, bir yıl sonra ise Bursaspor ve Mersin İdman Yurdu'nun katılımıyla

¹³⁷ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.209-212.

¹³⁸ M. Sert, a.g.e., s.115.

¹³⁹ Bora ve Erdoğan, a.g.m., a.g.e., s.225.

birlikte biraz daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.¹⁴⁰ Milli Lig oluşturmaya duyulan ihtiyacın bir nedeni de, çalışmamızın üçüncü bölümünde inceleyeceğimiz Türkiye Milli Futbol Takımı'nın 1950 ve 1954 Dünya Kupalarına katılma hakkı elde etmesiyle birlikte profesyonel bir lig ihtiyacının ortaya çıkmış olmasıdır.

1960 askeri müdahalesiyle beraber Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemden ister istemez futbol da nasibini almıştır. Birçok kurum ve kuruluşun başına askerlerin getirildiği bu yeni dönemde Futbol Federasyonunun da başına Albay Muhterem Özyurt getirilmiştir.¹⁴¹ Bununla birlikte, 1923'de organize edilen İşgal Orduları Kumandanı General Harrington Kupası gibi bir "devrin sahibi" kupası da Cemal Gürsel Kupası adıyla organize edilmiştir.¹⁴² Bu dönemde ortaya çıkan özgürlük ortamı neticesinde ilk Futbol sendikası da kurulmuş ancak uzun ömürlü olmamıştır. 1960'lı yılların hareketli politik ortamında, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, 1963 ve 1967 yıllarında kurulan ikinci ve üçüncü liglerle futbol tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Gençlerin spor yapması veya Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki gibi toplumsal disiplinin sağlanmasının ötesinde, futbolun popüler eğlence ve mobilizasyon gücünden yararlanmak ve bir yandan da toplumun giderek yükselen tansiyonunun düşürülmesi amacıyla futbol ülke çapında yaygınlaştırılmıştır.¹⁴³ Alt liglerin ortaya çıkması ve rekabet ortamının oluşmasıyla birlikte futbolun gücü dönemin siyasi iktidarları tarafından sonuna dek kullanılmıştır. Kentleşmenin hız kazanması ve büyük şehirlere göçün yoğunlaşması, kalabalıklaşan kentleri siyasi

¹⁴⁰ Alexander Graham, **Turkey**, Glendale, Skye Soccer Books, 1996, s.2-4, 13-26, 37-47 (Akt. Ömer Onur Erdem, a.g.e., s.100).

¹⁴¹ M. Ali. Gökaçtı, a.g.e., s.214.

¹⁴² Can Kozanoğlu, **Türkiye'de Futbol: Bu maç Alcaz!**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.202

¹⁴³ M. Ali. Gökaçtı, a.g.e., s. 16.

iktidarlar için oy deposu konumuna getirmiştir.¹⁴⁴ Böylece, futbolun üzerinde yoğun milletvekili baskıları ve karmaşık spor bürokrasisinin olduğu 1960'lı yıllarda belediye başkanları, valiler ve devlet memurları tarafından yönetilen, ancak kent kulüpçülüğü aşkına eşraf tarafından finanse edilen bir sürü kulüp doğmuştur.¹⁴⁵ Ayrıca, 1960'lı yılların ortalarında yerel basından ulusal basına geçilmesi nedeniyle Milli lig'de oynanan maçların anında basından takip edilmesi futbola olan ilgiyi patlama noktasına getirmiş ve geniş bir futbol kamuoyu oluşmasında önemli rol oynamıştır.

1962 yılındaki UEFA üyeliğiyle birlikte Türk takımlarının Avrupa sahnesine her zamankinden daha çok çıkmaya başlayarak futbolun popülerleşmesinde ve milliyetçilik olgusu ile eklemlenmesine zemin hazırlamıştır. Göztepe'nin 1968-69 Fuar Şehirleri Kupası'nda yarı finale kadar çıkması dönemin ve Türkiye futbol tarihinin en önemli dış zaferlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Dönemin en önemli "dış" maçı ise Kıbrıs sorunun yarattığı milliyetçi hava ortamında Fenerbahçe ve AEK arasında oynanan Balkan Kupası final maçıdır. Bu iki takımın finalde karşılaşması Türk ve Yunan milliyetçilikleri açısından önemli bir milli hadise olmuştur.

Dönemin Türkiye'sindeki sıcak siyasi ortam, ülke içindeki yerel rekabetlerdeki ateşi de fazlasıyla yükseltmiştir. 1967 yılında maçtan önce ve sonra çıkan olaylar

¹⁴⁴ M. Sert, a.g.e., s.116.

¹⁴⁵ C. Kozanoğlu, a.g.e., s.207-212.

neticesinde 40 kişinin öldüğü, 300 kişinin yaralandığı Kayserispor-Sivasspor maçı Türkiye'deki en büyük fanatizm ve şiddet olayı olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁴⁶

1970'lerin Türkiye'sine gelindiğinde siyasetteki karmaşık ortam futbola da yansımıştır. Partilerin spor politikası yokluğunda, her gelen koalisyon hükümetinin Gençlik ve Spor Bakanı keyfi uygulamalarıyla futbolun yönetimini tam bir karambola yuvarlamıştır. 1970'lerde uluslararası ortamda yalnız kalan Türkiye pek fazla dış temaslarda bulunamaması nedeniyle futbol bu dönemde daha çok ülke içinde oynanarak kitleler avutulmuştur. Bununla birlikte, futbol seyircisi politikadan soyutlanmamıştır. Kozanoğlu'nun aktardığına göre, 1974'teki Kıbrıs çıkarmasının ardından tribünler "Ecevit, Ecevit" tezahüratlarıyla inlemiştir.¹⁴⁷ 1970'lerin futbol dünyasının 1960'lardan önemli bir farkı, paralı işadamlarının futbola ilgi duyarak kulüp yönetimlerini yavaş yavaş ele geçirmeye başlamalarıydı. Dönemin en önemli spor olayı ise lig'de gerçekleşen "Anadolu Devrimi" olmuştur. Eskişehirspor 1969 ve 1970 yıllarında art arda ligi ikinci sırada bitirdikten sonra 1971 yılında Türkiye Kupasını kazanarak futbol kamuoyunu şaşırtmıştır. Ancak futboldaki asıl devrimi Trabzonspor yapmıştır. Paralı başkanları sayesinde yıldız futbolcu transferleriyle şampiyonluk kovalayan üç büyük İstanbul takımının aksine, Trabzonspor kendi altyapısından çıkardığı genç futbolcularla 1975-1983 yılları arasında tam 6 kez şampiyonluk sevinci yaşamış, diğer iki sezonu ise ikincilikle noktalamıştır. Kozanoğlu 70'li yıllardaki Türkiye atmosferini şu şekilde aktarmaktadır:

¹⁴⁶ Zeki Coşkun, "Yiğidoların Tarihsel Yenilgisi: İç Anadolu'da Büyüklük Rekabeti ve Sivas", içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter – Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001 s.359-369.

¹⁴⁷ C. Kozanoğlu, a.g.e., s.217-218.

Futbol heyecanı sürdü ama afyonculara inat, futbol politikayı yenemedi. Politika heyecanı yükseldi ama politika futbolu silemedi. Sonuçta varılan nokta şuydu: Türkiye’de futbol vardı, futbolun Türkiye gündeminde yeri de vardı. Eh, zaten istenen böyle bir şeydi. Ve en güzeli, futbol 70’li yıllar boyunca hiçbir zaman Türkiye’nin gündemine tek başına hâkim olmadı. Futboldan da konuşuldu, başka şeylerden de; futbol o “başka şeyler”in önüne perde olarak çekilmedi, daha doğrusu çekilemedi.¹⁴⁸

1980 yılına gelindiğinde askerler bir kez daha ‘topa girerek’ 12 Eylül darbesini gerçekleştirmişlerdir. 12 Eylül’le birlikte Türkiye’de politik hayat uzun bir süre için tamamen dururken, futbola sadece bir hafta ara verilmiştir. Bunun ardında yatan sebebin darbeyle yönetime el koyanların memlekette her şeyin “normal” seyrettiği algısını yaratma isteği olduğunu söyleyebiliriz. Üstelik, 70’li yıllar boyunca süren sağ-sol kavgasının artık sona erdiği ve artık milli birliğin sağlandığı mesajını büyük halk kesiminin ilgiyle takip ettiği futboldan daha iyi verecek bir olgu da yoktur. Bununla birlikte, askeri yönetim döneminde futbolda “normal” olmayan gelişmeler de yaşanmıştır. Bunların en önemlisi ikinci ligde mücadele eden Ankaragücü’nün Kenan Evren’in isteğiyle şampiyon olmadan birinci lige yükseltilmesi olmuştur. 1980-81 futbol sezonunda ikinci ligde mücadele eden Ankaragücü, o yıl büyük bir sürprize imza atarak Türkiye Kupasını müzesine götürmüştür. Ankaragücü, lig ve kupa şampiyonlarını karşı karşıya getiren kupa olan Devlet Başkanlığı Kupasını da lig şampiyonu Trabzonspor’un elinden alıp sürprizlerine devam etmiştir. Sonrasında ise, 1981 yılının Atatürk’ün 100. doğum yılı olması ve onun başkent yaptığı Ankara’da hiçbir birinci lig takımının olmaması sebebiyle ortaya atılan bir fikir Devlet Başkanı Kenan Evren tarafından da ilgi görmüştür. Böylece, Ankaragücü ikinci ligi üçüncü sırada bitirip üst lige çıkmaya hak kazanamamasına rağmen,

¹⁴⁸ C. Kozanoğlu, a.g.e., s. 218.

Türkiye Kupasını kazandığı için birinci lige terfi ettirilmiştir. 12 Eylül rejiminde yaşanan bu olay, siyasetin futbola en açık ve doğrudan müdahalelerinden biri olarak tarihe geçmiştir.¹⁴⁹

Türkiye’de, 1980 ve 1983 yılları arasındaki askeri yönetim döneminde futbol dışındaki her türlü etkinlik yasaklanmıştı. O günlerin koşullarında stadyumlar insanların bir araya gelebildikleri tek kamusal alan konumundaydı. Futbol maçları da üzerine fikir yürütülen, tartışılan ve gazetelerde yazılıp çizilebilen yegâne konu idi. Bu da, ister istemez futbolun dönemin tek özgürlük alanı olarak algılanmasına sebep olmuştur. Futbolun ilerleyen yıllarda yeniden milliyetçilik olgusuyla birleşerek yepyeni bir kıvam bulacak olan yeni popülerliğine giden yol, 12 Eylül ortamında açılmıştır.¹⁵⁰ Dönemin “birlik ve beraberlik” söylemleri ve Türk milliyetçiliği vurgusu Türkiye spor basını tarafından da sürekli tekrarlanarak kanıksanmasına yol açmıştır.

Futbol, Türkiye’de her dönem en çok sevilen spor olmuştur. Bununla birlikte, gittikçe sosyal hayatın önemli bir parçası haline gelen futbol Türkiye’deki asıl atılımını 1980 sonrasında Özal hükümetleriyle birlikte ortaya çıkan serbest piyasa anlayışıyla gerçekleştirmiştir. Turgut Özal, sporun kişisel imajına ve Türk milliyetçiliğine yapacağı olumlu katkıların farkında olan bir liderdi. Bu bağlamda, Bulgaristan’dan getirilip ‘Türkleştirilen’ Naim Süleymanoğlu’nun halterde üç Olimpiyat madalyası kazanması Turgut Özal’ın çabalarıyla gerçekleşmiştir. Futbol literatürümüze “şerefli mağlubiyetler” deyişini kazandıran defansif Türk futbol tarzını kökünden değiştirerek Türk futboluna ofansif futbol kavramını getiren Alman

¹⁴⁹ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.264-269.

¹⁵⁰ M. A. Gökaçtı a.g.e., s.274-275.

teknik direktör Jupp Derwall'ın Galatasaray'ın başına gelişi yine Özal dönemine rastlamaktadır.¹⁵¹ Özal dönemi¹⁵²nde altyapı yatırımlarının artması, futbol sahalarının çimlendirilmesi, televizyon yayınlarının başlaması gibi faktörler de futbolun Türkiye'de kitleselleşmesine yardımcı olmuştur.¹⁵³ Özellikle de, futbol sahalarının iyileştirilmesi ve ülke genelinde stadyum inşalarına hız verilmesi yakın geçmişin çatışmacı izlerini silmek için yapılmış hamleler olmuştur. Türkiye'nin kapitalist sistemle eklemlenmesinin hızlandığı bu yıllarda, sermayenin de futbola eklemlenmesi futbola yapılan büyük yatırımları beraberinde getirmiştir. Bu dönemdeki gelişmeler, Türk futbol dünyasına bugün de geçerliliğini koruyan üç temel etki bırakmıştır. Birincisi, kapitalizmin doğal bir sonucu olarak büyük kulüplerle küçük kulüpler arasındaki makas açılmıştır ve gittikçe de açılmaktadır. İkincisi, hemen her kulüp paralı işadamlarına bağımlı hale gelmiştir. Buna bağlı olarak üçüncüsü de, futbol kulüpleri siyasilerin yakın markajında kalabilmek için kısa vadeli stratejilerle günü kurtarma endişesine düşüp, sağlam idari yapılar kuramamışlardır.¹⁵⁴ Bu dönemde, artan maddi güçleri ve taraftarlarının beklentileri kulüpleri daha fazla transfer yapmaya zorlamasıyla birlikte Avrupa'da başarı elde etme hırsı futbolla milliyetçiliği yeniden birleştirmiştir.

1988-89 sezonunda Galatasaray'ın Neuchatel Xamax karşısında İsviçre'de kaybedilen 3-0'lık maçın rövanşında İstanbul'da rakibini 5-0 yenip elemesi ve daha sonra maçta çıkan olaylar nedeniyle maçın UEFA tarafından tarafsız bir sahada

¹⁵¹ Hasan Kösebalaban, "Turkish Media and Sport Coverage: Marking the Boundaries of National Identity", **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, 13(1), Spring 2004, s. 47-64

¹⁵² Özal dönemindeki futbol-siyaset ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Can Kozanoğlu, a.g.e., s.230-250.

¹⁵³ A. Talimciler, a.g.e., s. 55-58.

¹⁵⁴ C. Emrence, a.g.m., .244.

tekrar oynatılmak istenmesi ile yaşanan süreçte tam bir milli seferberlik ilan edilmiştir. Tüm bu olanlar milli bir dava olarak algılanıp UEFA komisyonunda yer alan üyelerle birebir temas kurulmuş, hükümet de bizzat bu işle yakından ilgilenmiştir.¹⁵⁵ Hatta, zamanın Fenerbahçe Başkanı Ali Şen de bu iş için nüfuzunu kullanarak devreye girmiştir. Mutlak kazanılması gereken bu milli dava sürecinde futbol sıradan ve gündelik milliyetçiliğin aracı haline gelmiştir.

80'ler ve özellikle 90'larla birlikte milli takım ve kulüp takımlarının uluslararası maçları üzerinden devşirilen milliyetçiliğin daha üst boyutlara çıktığını, sertleştiğini ve düşmanlaştırıcı motivasyonun çoğaldığını görüyoruz. Bunda, resmi milliyetçi kampanyaların da etkisi olmuştur. 12 Eylül askeri darbesi sonrasında uluslararası spor ve futbol karşılaşmalarına, milli bütünleşme hedefi doğrultusunda alışlagelenden daha büyük bir ilgi gösterilmiştir.¹⁵⁶

90'lı yıllar Türkiye'sinde yine siyasetin futbola sirayet ettiğini görmekteyiz. Birbiri ardına istikrarsız koalisyon hükümetlerinin olduğu bu dönemde şehirlerin milletvekilleri, belediye başkanları ya da valileri kentin futbol takımının başarısında ya da başarısızlığında birincil derecede sorumlu kişiler olarak öne çıkmıştır. 90'lı yılların futbol dünyasının en önemli figürlerinden biri ise Cem Uzan'dır. Sahibi olduğu televizyon kanalının futbol yayın haklarını alıp lig maçlarını yayınlamaya başlamasıyla futbol dünyasına adım atan Uzan, ilerleyen senelerde önce İstanbulspor'a, daha sonra ise Adanaspor'a büyük maddi desteklerde bulunarak, ileride atılacağı siyaset için futbolun popülaritesinden faydalanmak istemiştir. Ancak, kurduğu Genç Parti 2002 genel seçimlerinde en yüksek üçüncü oy oranına

¹⁵⁵ A. Talimciler, a.g.e., s.57-58.

¹⁵⁶ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.562.

ulaşmasına rağmen %10'luk barajı geçemediği için parlamento'ya girmeyi başaramamıştır. Böylece, Uzan'ın her biri geniş kitlelere hitap eden medya-futbol-siyaset üçgeninde seyreden kariyeri, İtalya'da Berlusconi örneğinin aksine üçünde birden başarıya ulaşmadan noktalanmıştır.¹⁵⁷ Bu dönem Türkiye'sinde siyasetin futboldan faydalanma isteğine verilebilecek en iyi örnek, seçim zamanı siyasal parti liderlerinin şehir şehir dolaşarak gerçekleştirdikleri mitinglerde, şehirlerin futbol takımlarının atkılarını boyunlarına takıyor olmalarıdır.

Dönemin iki önemli meselesi olan Avrupa Birliği adaylık süreci ve Kürt sorunu, spor basını ve tribünler aracılığıyla futbola yansımıştır. Batı'nın doğrudan AB ile özdeşleştirildiği bu dönemde, "Avrupa Avrupa duy sesimizi / İşte bu Türklerin ayak sesleri" tezahüratı Avrupa'yı ve Avrupalılığı yücelten bir haykırış ile Avrupa'ya Türk'ün gücünü gösterme hırsı arasındaki gerilimli beraberliğin mükemmel bir örneği olarak tribünlerdeki yerini almıştır.¹⁵⁸ Ayrıca, PKK lideri Abdullah Öcalan'ı gözaltında tutup Türkiye'ye iade etmeyen İtalya¹⁵⁹, hibe ettiği askeri araçların Güneydoğu Anadolu'da kullanılmasına tepki gösteren Almanya¹⁶⁰ ve Türkiye'deki terörü ileri sürerek UEFA maçlarını Türkiye'de oynamak istemeyen çeşitli Avrupa ülkeleri, bu yıllarda PKK ile aynı cümle içerisinde kullanılarak tribünlerden büyük tepkiler görmüşlerdir.

Cumhuriyet'in ilanından itibaren uluslararası maçların öncesinde ve sonrasında üretilen 'dış kaynaklı' milliyetçiliğe ek olarak, 1990'lardan itibaren Kürt sorunu üzerinden tribün temelli 'iç kaynaklı' bir milliyetçilik de palazlanmaya başlamıştır.

¹⁵⁷ C. Emrence, a.g.m., s.248.

¹⁵⁸ Bora ve Erdoğan, a.g.m., a.g.e., s.231.

¹⁵⁹ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s. 569.

¹⁶⁰ Ragıp Duran, "Futbolkürdi", **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.255.

İlk olarak, 1980’lerde ve 1990’larda PKK terörüne karşı bir milli entegrasyon işlevi yüklenen ‘doğu’ takımlarına, doğrudan doğruya resmi mercilerce destek verildiğini görürüz. Bu destekle hiç kuşku yok ki, bölge takımlarının başarılı olup birinci lige yükselmesiyle bölge halkının ulusal aidiyetinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.¹⁶¹ Bu bağlamda, 90’lı yılların başında “üç büyükler”in Güneydoğu Anadolu’ya gidip çeşitli kentlerde dostluk maçları yapması da planlanmış ancak uygulanamamıştır.¹⁶² Milli entegrasyon planı doğrultusunda Malatyaspor, Erzurumspor gibi takımlara destek verilmiş olsa da, Diyarbakırspor bu meselenin her zaman odak noktasında yer almıştır. Bu bağlamda, Diyarbakır’ın ve Güneydoğu’nun Türkiye’nin ayrılmaz bir parçası olduğu fikrini kuvvetlendirmenin en kestirme yolu, Diyarbakırspor’un bir an önce birinci lige yükseltilecek bölge halkının ulusal entegrasyona dâhil edilmesi olmuştur. Bu bağlamda, 90’ların başından itibaren ve özellikle Abdullah Öcalan’ın yakalanmasından sonra devletin büyük desteğini alan Diyarbakırspor, hedefine Diyarbakırspor’a büyük destek veren Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okkan’ın öldürülmesinden birkaç ay sonra tartışmalı bir maç sonunda¹⁶³ 2001 yılında ulaşabilmiştir.¹⁶⁴

Diyarbakırspor, devlet açısından milli entegrasyonun bir aracı olarak görülüp, bu amaç doğrultusunda kullanılmaya çalışılmış olsa da tribünlerden aynı desteği hiçbir zaman görememiştir. Tribünleri dolduran milliyetçi kitleler, özellikle 1990’larda Türkiye’nin doğusunda şiddetini giderek arttıran çatışma ortamının

¹⁶¹ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s. 578.

¹⁶² R. Duran, a.g.m., a.g.e., s. 259.

¹⁶³ Birinci lige yükselmek için şampiyonluk mücadelesi veren Diyarbakırspor ile Altay’ın 14 Mayıs 2001 tarihinde Diyarbakır’da oynadıkları final maçı önceden duyurulmasına rağmen son anda TRT’nin yayın akışından kaldırılmıştı. Maçta dört kırmızı kart gören Altaylılar ise maç öncesinde ve sonrasında ciddi şekilde tartaklandıklarını iddia etmişlerdi. 3-1 Diyarbakırspor’un galibiyetiyle biten maçta, basın mensupları ancak durum 3-0 olduktan sonra içeriye alınmışlardı.

¹⁶⁴ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s 332-338.

etkisiyle ve Diyarbakırspor'un Kürt ulusal renklerini çağrıştıran yeşil-kırmızı renkleri nedeniyle Diyarbakırspor'u PKK'nın yeşil sahalardaki temsilcisi olarak görmüşlerdir. Böylece, silahlı Kürt milliyetçiliğinin tırmandığı, çatışmaların ve dökülen kanların arttığı dönemlerde, tribünlerde PKK karşıtı milliyetçi söylemler ortaya çıkmıştır. Diyarbakırspor, bu yıllarda gittiği hemen her deplasmanda "teröristler dışarı!" ve "Kahrolsun PKK" gibi sloganlarla karşılanmıştır.¹⁶⁵ Türkiye'nin birçok stadyumunda büyük tepkilerle¹⁶⁶ karşılaşan Diyarbakırspor'un birinci lig macerası beş yıl sürmüştür.

Kürt sorunu üzerinden milliyetçilik yalnızca Diyarbakırsporun taraf olduğu maçlarda devşirilmemiştir. Bu yıllarda, Diyarbakırspor'un taraf olmadığı ilgili ilgisiz hemen her maçta "aboneyiz abone, PKK'yi s..kmeye!" türünden tezahüratlar duyulmaya başlanmıştır. Deplasman takımının azınlıktaki taraftarları ise, ev sahibi takımın çoğunlukta taraftarlarıyla hep bir ağızdan söyledikleri PKK karşıtı tezahüratlarla ve "Türkiye Türkiye" sloganlarıyla milliyetçi birliktelikler kurmuşlardır. Yine PKK terörünün arttığı 1991/92 futbol sezonunda İstiklâl Marşı önce tribünlerin doğal refleksi olarak maçlardan önce okunmaya başlanmış, birkaç ay içerisinde ise resmi maç seremonisine dâhil edilmiştir. Bu yıllarda ülkücü guruplar da tribünlerdeki yerlerini alarak üç hilâlli simgeleri, bozkurt hareketleri ve milliyetçi sloganlarıyla tribünlerde üretilen milliyetçilikte pay sahibi olmuşlardır. Futbolcular da o dönemde oynadıkları uluslararası maçlarda attıkları golleri asker selamıyla

¹⁶⁵ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.578.

¹⁶⁶ Bu tepkilerin en büyüğü Bursa'da olmuştur. 26 Eylül 2009'da Bursa'da oynanan Bursaspor-Diyarbakırspor maçında büyük olayların yaşanmasıyla başlayan gerilim, ligin ikinci yarısında 6 Mart 2010 tarihinde bu kez Diyarbakır'da oynanan maçta zirve yapmıştır. Diyarbakır tribünlerinin rövanş algısıyla çıkardıkları olaylar neticesinde maç önce tatil edilmiş, sonrasında ise Diyarbakırspor 3-0 hükmen mağlup ilan edilmiştir.

kutlayıp, şehit analarına ve Mehmetçik'e armağan ederek milliyetçi futbol literatürüne katkıda bulunmuşlardır.¹⁶⁷

Bu dönem Türkiye'sinde, futbol sahalarında milliyetçilik dozajının artması zaman zaman ırkçılığa varan aşırı milliyetçi söylemlerin palazlanmasına da neden olmuştur. Sözgelimi, Trabzonspor Başkanı Mehmet Ali Yılmaz, takımın siyahi forveti Kevin Campbell için "Yamyam" benzetmesi yapmış, kopan gürültünün ardından kendisini "ben Arap demek istemişim" diyerek savunmuştur. Gençlerbirliği teknik direktörü Samet Aybaba da, sözleşmesinin fesh edilmesini arasının bozuk olduğu takımın Mısırlı oyuncusu El Saka'ya keserek, "Beni bir Arap'a tercih ettiler" ifadesini kullanmıştır.¹⁶⁸ Yakın bir örnek olarak ise, daha önce İngiltere'de ırkçılık suçlamalarıyla karşı karşıya kalan Fenerbahçeli Emre Belözoğlu, Trabzonsporun Afrikalı oyuncusu Zokora'ya maç içinde ırkçı sözler söylediği gerekçesiyle disiplin kuruluna sevk edilmiştir. Ayrıca, Brezilyalı Marco Aurelio'nun Türk vatandaşlığına geçerek Mehmet adını almasının ardından Türkiye milli takımı formasını giymeye başlaması da tartışmaları beraberinde getirmiştir. Siyahi bir yabancının milli takımda oynamasına en büyük tepkiyi gazeteci Kazım Kanat göstererek, Aurelio'nun milli formayı giymesi halinde İstiklal Marşı sırasında ayağa kalkmayacağını yazmıştır. Bu noktadan hareketle, Türkiye spor basınının futboldan üretilen milliyetçilikteki rolünü sorgulamak da faydalı olacaktır.

¹⁶⁷ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.564-565.

¹⁶⁸ Ercan Güven, "Samet Aybaba İrkçi mi?", (Çevrimiçi), <http://spor.milliyet.com.tr/-ercan-guven/spot/sporyazardetay/24.12.2008/1031998/default.htm>, 02.02.2012

4. TÜRKİYE SPOR BASININDA MİLLİYETÇİLİK SÖYLEMİ

Türkiye’de futbol ve milliyetçilik ilişkisini tarihsel süreç içerisinde ele aldığımız bu bölümde, Türk spor basınında milliyetçiliğin nasıl üretildiğine ve milliyetçi söylemin evrimine de tarihsel bir arka plan çerçevesinde değinmemiz gerekir çünkü basının geçerli ideolojilerin kitleler üzerinde şekillenmesinde ve onları etki altına almasında yadsınamaz bir payı vardır.

1950’lere varıncaya dek, uluslararası spor müsabakaları Türkiye basını tarafından daha çok “sportmence” bir anlayış içerisinde önemsenmiştir. 50’lere gelinceye kadar futbol ülkenin modernleşme hedefiyle uyumlu olarak ulusal varlığın meşruiyeti ve tanınması açısından sadece “katılmak” ve “uygar dünya sahnesine çıkmak” biçiminde algılandığı için basın tarafından da aynı doğrultuda anlamlandırılarak sunulmuştur.¹⁶⁹ Bu anlayış, henüz kitle iletişiminin ve dolayısıyla popüler kültürün az gelişmiş olduğu dönemin de bir sonucudur. Bununla birlikte, 1956’da dönemin güçlü Macaristan milli takımı galibiyeti¹⁷⁰ gibi o zamana kadar tek tük tesadüfen yaşanan futbol başarıları on yıllarca efsaneleştirilmiştir.¹⁷¹ Kozanoğlu, 50’lere kadar gazetelerde spor sayfası olmadığını, önemli spor olaylarının da sayfaların arasına sıkıştırılarak verildiğini ifade etmektedir.¹⁷² Emre

¹⁶⁹ Tanıl Bora, “Türkiye’de Futbol ve Milliyetçilik”, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, Yayına hazırlayan: Stefanos Yarasimos ve diğerleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.561.

¹⁷⁰ Yavaş yavaş emekliliği yaklaşan efsanevi Macar kadrosunun gördüğü talep üzerine para karşılığında oynadığı dostluk maçları turnesinin bir ayağı da Türkiye’de olmuştur. 5 Şubat 1956’da oynanması gereken maç kötü hava koşulları nedeniyle 19 Şubat’a ertelenmiştir. Bu süre zarfında İzmir, Ankara ve İstanbul karmalarıyla dört maç yapan Macarlar, yorgunlukları ve bıkkınlıkları neticesinde Türk milli takımına 3-1 mağlup olmuşlardır. Bu galibiyet, bugün bile Türk futbol tarihinin en önemli günlerinden biri olarak sayılmaktadır (Aktaran: Mehmet Ali Gökaçtı, a.g.e., s.201-204).

¹⁷¹ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.561.

¹⁷² C. Kozanoğlu, a.g.e., s.174.

Gökalp ise, Türk spor basınında “biz” ve “onlar” ayrımının yapılarak “onlar”ın düşmanlaştırılarak sunulmasının ilk örneğini şöyle aktarmaktadır:

Türkiye’deki spor basınının uluslararası futbol karşılaşmalarını temsilinde 1949/50 döneminde önemli bir kırılma olduğu ifade edilebilir. İlk bakışta istisnai/tekel bir örnek olarak görülebilecek 20 Mayıs 1949 yılında Atina’da oynanan Türkiye-İtalya A milli futbol takımları arasında oynanan “olaylı” maça ilişkin haber metinleri bir önceki dönemden önemli bir kopuşu gerçekleştirirken sonraki dönemde yapısallaşacak spor basın söyleminin de ilk örneği olması nedeniyle oldukça kritiktir.¹⁷³

1950’lerde ve esas itibariyle 1960’larda, Türk milliyetçiliğinin faşizan ve muhafazakâr bir dönüşüm yaşamasıyla birlikte dışa dönük ilgilerin yoğunlaşması, basının futboldaki uluslararası karşılaşmalara bakış açısına da yansımıştır.¹⁷⁴ Bu yıllarda Kıbrıs meselesi üzerinden Rumlara karşı gösterilen faşizan tepkilerin, 1967’de Fenerbahçe ile AEK Atina’nın Balkan Kupası finalinde karşılaşmaları neticesinde nasıl doruğa çıktığını Bora ve Erdoğan şöyle anlatmaktadır:

İlk iki maçta yenilemeyen takımlar arasında, üstelik araya Kıbrıs bunalımının girmesiyle ertelenerek 1968’de İstanbul’da yapılan üçüncü maçta revanş arzusu karşılıklı olarak doruktadır. Türk basını “Kıbrıs’ın hincinin Yunan takımından alınacağı” yorumunu yaparken, Yunan basınında şunlar yazılmaktadır: “Bizans –yani İstanbul- iki başlı kartal armasıyla yüzyıllarca dünyaya egemen olmuştu. Şimdi, AEK kendi kartal armasıyla Bizans Efsanesine yeni bir sayfa ekleyecek”. Seyircilerin söylediği “Dağ başını Duman Almış” marşı eşliğinde oynanan maçı Fenerbahçe’nin kazanmasıyla revanşı adlandırma şerefini Türk milliyetçiliği elde etmiş; maçın adı, “Kıbrıs’ın hinci alındı” olmuştur.¹⁷⁵

Bu arada, 60’ların sonuna doğru gazetelerin siyah beyaz çıkan spor sayfaları renk kazanmaya başlamıştır.¹⁷⁶

¹⁷³ Emre Gökalp, **Türkiye’de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s.228.

¹⁷⁴ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.561.

¹⁷⁵ Bora ve Erdoğan, a.g.m., a.g.e., s. 224.

¹⁷⁶ C. Kozanoğlu, a.g.e., 175.

1970'lerin siyasi koşullarında kulüp takımlarının ve milli takımın uluslararası futbol maçları medya ve genel kamuoyu tarafından milli birlik ve beraberlik vurgusuyla olağanüstü bir ilgiyle izlenmeye devam edilmiştir.¹⁷⁷ Bununla birlikte, şiddet içeren askeri metaforlar ve cinsel çağrışımlı fiiller 1970'li yılların siyasal kutuplaşma ve çatışma ortamında gazetelerin spor sayfalarında kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde “Türk milletinin birlik ve beraberliği” ve “bölünmez bütünlüğü” doğrultusunda başta milli maçlar olmak üzere uluslararası futbol karşılaşmalarına yönelik “resmi” ilgi de önemli düzeyde artmıştır. Bu dönemde futbolun Türkiye gündemindeki yeri genişlerken, haber retoriği aşırı derecede radikalleşmeye başlamıştır.¹⁷⁸

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, futbolun toplumsal yaşamdaki rolünün artmaya başlamasıyla birlikte, milli karşılaşmalar ve kulüp takımlarının Avrupa kupalarındaki mücadeleleri spor basınında o güne kadar görülmeyen bir “söylem” içinde anlamlandırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, aşırı milliyetçiliğin, cinsiyetçiliğin, militarizmin, şiddet ve savaş metaforları ile birlikte çok ağır argo tabirlerin kullanımı olağanüstü düzeyde artmıştır.¹⁷⁹ Bu dönemde Türk takımlarından başarı beklentileri “vurma”, “bombalama”, “ezme”, “dağıtma”, “gömme”, “imha”, “oyma”, “koyma” gibi fiillerle dışa vurulmuştur.¹⁸⁰ Özellikle 90'larda ortaya çıkan *Fanatik* ve *Fotomaç* gibi günlük spor gazetelerinin sert ve kışkırtıcı başlık ve söylem

¹⁷⁷ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.562.

¹⁷⁸ “Bugün vur, yarın tur” (*Hürriyet*, 5 Ekim 1988), “Viyanalı kıza 2 öpücük” (*Sabah*, 6 Ekim 1988), “Yırtın şu Avrupa'yı çocuklar!” (*Sabah*, 26 Ekim 1988), (Akt, E. Gökalp, a.g.e., s.238).

¹⁷⁹ E. Gökalp, a.g.e., s.237-241.

¹⁸⁰ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.570.

tercihleri bu dönemde oldukça dikkat çekmektedir.¹⁸¹ Bu dönemde ayrıca, “Türk olmak” sık sık bir güç ve üstünlük belirtisi olarak öne sürülmüştür.¹⁸²

90’lı yıllarda futbol takımlarının ve milli takımın Avrupa’da başarılar elde etmeye başlamasının ya da en azından sıklıkla Avrupa arenasında yer alıp Avrupalı takımlarla karşılaşmasının, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki inişli çıkışlı ilişkiler dönemine denk gelmesi spor basınındaki söyleme de yansımıştır. 1980 darbesi sonrasında, Kürt sorunuyla birlikte Türk milliyetçiliğini en çok körükleyen olgu olan Avrupa Birliği, 90’larda yalnızca siyasetin değil futbolun da merkezi olmuştur. Kötü seyreden AB ilişkilerinin yanı sıra PKK’yı himaye etmekle suçlanan Avrupa, bu dönemde tribünler gibi basın tarafından da bir düşman figürü olarak resmedilmiştir. Bu dönemde kulüp takımlarının Avrupa takımlarıyla yaptıkları maçlarda rakip takımlar “Avrupa” ortak paydasına indirgenip, bu maçlar Türk spor basınında Türkiye – Avrupa maçı olarak temsil edilmiştir.¹⁸³ Böylece, yıllardır süregelen Avrupa’ya öykünme ve ona kendini kanıtlama hırsı Türkiye spor basınıının söylemine yansımıştır.¹⁸⁴

Dolayısıyla, Türkiye’deki futbol kulüplerinin ve milli takımın Avrupa’daki hemen her mücadelesinden önce ve sonra oluşturulan milliyetçi atmosferde en

¹⁸¹ “Gidin, vurun, gelin” (*Fotomaç*, 16.9.1997), “Haydi Türkiye’ m yolla füzelerini” (*Fotomaç*, 14.2.1995), “Kısmetse bugün kesicez” (*Fanatik*, 7.3.2001), “Çak Roma’ya sok komaya” (*Fotomaç*, 8.12.1992) (Akt, A. Talimciler, a.g.e., s.97-108).

¹⁸² “Türk’üz Yenilmeyiz” (*Fotomaç*, 9.10.1994), “Eleyeceksiniz çünkü Türksünüz” (*Fotomaç*, 22.8.1995), “Savulun Türkler geliyor” (*Fanatik*, 11.6.1996), “Dinamit Türkler” (*Fotomaç*, 17.11.1995), “Türksün, bugün ezer geçersin” (*Fotomaç*, 27.11.1992) (Akt, A. Talimciler, a.g.e., s.97-108).

¹⁸³ T. Bora, a.g.m., a.g.e., s.567-568.

¹⁸⁴ “Selam Dur Avrupalı Türkiye’ miz Geliyor!” (*Fotomaç*, 8.9.1994), “Avrupa’yı Sarsan Çılgın Türk” (*Fanatik*, 31.10.2001), “Titre Avrupa” (16.9.1997), “Ne de olsa Avrupalı”, (*Fanatik*, 2.8.2001), “Sordum namın verdiler Avrupalı dediler”(*Fanatik*, 21.2.2000)¹⁸⁴, “Heey! Avrupa.... Gördün mü?” (*Star*, 3.3.2000), “Avrupa Selam Durdu” (*Taraftar Fotomaç*, 26.8.2000), “Avrupalılara cevap” (*Sabah*, 4.4.1997). (Akt, E. Gökalp, a.g.e., s.250-252).

önemli paylardan birinin de futbol medyasına ait olduğu söylenebilir. Türkiye spor basını, Türk milliyetçiliğinin tipik kalıplarını ve reflekslerini, özellikle uluslararası maçların öncesinde ve sonrasında futbola uyarlamada oldukça başarılıdır. Etrafın düşmanlarla çevrili olduğu tespitleriyle beslenen abartılı bir tehdit algılaması ve Batı'nın komplosuna maruz kalma sendromu özellikle hakemlerin 'değerlendirilmesinde' yıllardır kendisini göstermektedir.¹⁸⁵ Uluslararası maçlarda alınan kötü sonuçlar hakem kararlarına, hakem kararları ise tüm dünyanın Türk düşmanlığına bağlanmaktadır. Aynı şekilde, Türk medyası uluslararası maçları Türk milleti açısından "ölüm-kalım meselesi"¹⁸⁶ havasında sunarken kullandığı askeri söylemlerle milletler arası 'savaş' efektini pekiştirmektedir.¹⁸⁷ Bu dönemde futbol medyası doğrudan şiddet, argo ve cinsellik içeren¹⁸⁸ kelime ve kelime oyunları ile "biz" ve "onlar" üzerinden saldırgan bir milliyetçilik söylemi oluştururken, futbolculara tüm ulusun geçmişini, bugünü ve geleceğini de taşıma görevi vermiştir.¹⁸⁹

Tribünlerde ve medyada Türk kimliğinin bu denli ön plana çıkarılması ve yaratılan popüler milliyetçi rüzgârın dinmemesinde medyanın yanı sıra 1990'lı yıllardan itibaren Türk takımlarının Avrupa'da gösterdikleri başarılar da önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin Avrupa karşısındaki özgüven eksikliği, futboldaki başarılarla bir süreliğine de olsa ortadan kaybolmuştur. Bu sürece zemin oluşturan öncelikli rolü

¹⁸⁵ "Alman hakem Türk düşmanı" (*Fotomaç*, 26.11.1992), "O... Çocuğu hakem millilerimizi yaktı" (*Fotomaç*, 24 Eylül 1992), "İlme' hakem" (*Sabah*, 3.10.1988). (Akt, E. Gökalp, a.g.e., s.257).

¹⁸⁶ "Bu bir milli savaştır!" (*Fotomaç*, 29.9.1992), "Savaşa hazırlar" (*Fotomaç*, 9.12.1992), "Haydi kazanız mübarek ola" (*Sabah*, 23.9. 1992), "Cim-Bom'da imha planları hazırlandı" *Fotomaç*, (24.11. 1992) (Akt, E. Gökalp, a.g.e., s.260-261).

¹⁸⁷ Bora ve Erdoğan, a.g.m., a.g.e., s.227-230

¹⁸⁸ "Körfez vurup kayacak" (*Fotomaç*, 28 Eylül 1993), "Fener atlar" (*Fotomaç*, 17 Eylül 1997), "Hindi bu kez acayip bindi!" (*Fotomaç*, 5 Kasım 1993), "Sevgilim seni özlemiştim" (*Fanatik*, 14 Şubat 2001), "Şerefsizler" (*Fotomaç*, 5 Kasım 1998) (Akt, A. Talimciler, s.107-109).

¹⁸⁹ A. Talimciler, a.g.e., s.79-80.

milli takımla birlikte Galatasaray futbol takımı oynamıştır. Gökalp bu dönemi şöyle aktarmaktadır:

Milli takımın ve ama özellikle Galatasaray'ın 1990'lardaki giderek yükselen başarı grafiği, Türkiye'de sporun/futbolun ticarileşmesi, profesyonelleşmesi ve spektaküler bir boyut kazanarak medyatikleşmesiyle eş zamanlı ve karşılıklı gerçekleşmiştir. Bu dönemde inanılmaz popülerleşerek başlı başına bir kültür endüstrisi haline gelen futbol endüstrisi ile medya ve reklam endüstrileri arasındaki sembiyotik ilişki ivme kazanmıştır. Futbolun, stadyuma gelen on binlerle sınırlı taraftar "kitle"sinden çok, başta televizyon olmak üzere medyadan takip eden milyonlarca seyirciye/tüketiciye yönelik bir 'gösteri' haline dönüş(türül)mesi sonucunda spor haberleri, spor programları, kısaca spor medyası, tiraj/izlenme oranı ve kâr maksimizasyonu için oldukça randımanlı bir sektör haline gelmiştir. İki günlük spor/futbol gazetesinin yayınlanmaya başladığı bu dönemde, gazetelerdeki spor sayfaları da hem niceliksel olarak artmış hem de haber metinlerinin söyleminde maksimum tirajı ve optimum kârı sağlayacak bir "dil" hedeflenmiştir. Tiraj kaygısıyla birlikte spor haber metinlerini "daha çok satacak" tipik popüler kültürel metinler haline dönüştürme çabası, bayağı ve sansasyonel bir formatın spor basınına egemen olmasına neden olmuştur.¹⁹⁰

Katıldığı Dünya Kupası ve Avrupa Şampiyonları elemelerinde 1990'lardan itibaren sürekli iddialı olan milli takım ve 17 Mayıs 2000 tarihinde UEFA kupasını kazanmasıyla sonuçlanan başarılı sürecin öznesi Galatasaray ülkenin milli gurur kaynakları olarak sunulmuşlardır. Galatasaray'ın UEFA kupası serüveninde yarı finalde karşılaştığı İngiltere'nin Leeds takımıyla olan maçları ise bu kez söylemsel olarak değil gerçek anlamda şiddet içeren milliyetçi fanatizminin en üst noktası olmuştur. Maçtan bir gece önce Türk bayrağına hakaret ettikleri gerekçesiyle iki İngiliz taraftarının öldürülmesi, Galatasaray'ın da maçı 2-0 kazanması *Star* gazetesinde "Two size" manşetiyle verilerek golleri ve cinayetleri eşleyen bir dil kullanılmıştır.¹⁹¹ Böylece, medyanın sürekli olarak kullandığı şiddet içerikli dil ve pompaladığı milliyetçilik, futbol ve şiddet arasında gerçek bağlar kurmaya başlamıştır. 2006 Dünya Kupasına katılmak için İsviçre ile İstanbul'da oynanan play-

¹⁹⁰ E. Gökalp, a.g.e., s.295.

¹⁹¹ M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.295.

off maçında bu kez Türk milli takımın futbolcuları maçın bitiş düdüğüyle birlikte soyunma odasına koşan İsviçreli futbolcuları tekme tokat kovalamışlardır. Bütün bunlar yine tahrik gerekçesiyle ve milli dava örtüsüyle kapatılmak istenmiştir.¹⁹²

Sonuç olarak, bugün neredeyse milli kimliklerin evrensel bir göstergesi haline gelmiş olan futbol “biz” ve “öteki” ayrımının söylemsel olarak yeniden inşasında önemli bir rol oynadığından, futbol üzerinden milliyetçiliğin yeniden üretilmesinde basının yadsınamaz bir katkısı vardır.¹⁹³ Basın bu işlevini, oluşturduğu haber dili, sayfa düzeni ve kullandığı fotoğraflarla yerine getirmektedir. Kazanılan bir maçın ardından tarihi başarılarla veya figürlere yapılan göndermeler, milli sembollerin ya da renklerin ön planda olduğu ‘vurucu’ fotoğraflarla milli gurur okşanmaktadır. Tribünlerde artan milliyetçilikle eşzamanlı olarak basın da futbol haberlerini belki de tribünlerden daha koyu bir milliyetçi ve saldırgan söylemle sunarak futbolun milliyetçilikle eklemlenmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur.

Bu bölümde genel olarak futbolun Anadolu topraklarına girişi, siyasetle olan ilişkisi ve milliyetçilik olgusuyla ilişkilendirilmesi ele alınmıştır. Türkiye’de futbolun tarihiyle Türk milli kimliğinin oluşumunun tarihinin birbiriyle nasıl çakıştığının ortaya konulmasıyla birlikte, Cumhuriyet döneminde futbol üzerinden dış ve iç kaynaklı üretilen milliyetçiliğin izleri sürülmüştür. Ayrıca, Türkiye spor basınının Türkiye devletinin diğer devletlerle ya da devlet üstü kurumlarla olan meselelerinin futbol aracılığıyla halledildiği yanılsamasını yaratarak Türklük gururu içerisinde milliyetçi seferberlikler halinde sunduğu Avrupa maçlarının yıllar içerisinde söylem diline olan etkisi ortaya konulmuştur. Tezin üçüncü ve son bölümünde ise, 1950,

¹⁹² M. A. Gökaçtı, a.g.e., s.97-98.

¹⁹³ E. Gökalp, a.g.e., s.192.

1954 ve 2002 Dünya Kupası finalleri haberlerinin *Hürriyet* gazetesi üzerinden nasıl aktarıldığına ve milliyetçilik söylemiyle nasıl yeniden üretildiğine yer verilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1950, 1954 ve 2002 DÜNYA KUPALARI'NDA *HÜRRİYET* GAZETESİ'NDE YER ALAN TÜRK MİLLİ TAKIMI HABERLERİ ve BU HABERLERDEKİ MİLLİYETÇİ SÖYLEMİN ÇÖZÜMLENMESİ

Tezin bir önceki bölümünde, futbolun Anadolu topraklarına girişi ve milliyetçilikle ilişkilendirilmesi tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştı. Üçüncü ve son bölümde ise, Dünya Kupası tarihiyle birlikte Türk milli futbol takımının katılma hakkı elde ettiği 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupası finalleri haberlerinin *Hürriyet* gazetesi üzerinden nasıl aktarıldığına yer verilecek ve milliyetçilik söylemiyle nasıl yeniden üretildiği çözümlenecektir.

1. DÜNYA KUPASI

Dünya Kupası, FIFA tarafından dört yılda bir düzenlenen dünyanın en önemli futbol organizasyonudur. Olimpiyatlardan sonra dünyanın en küresel ikinci spor organizasyonu kabul edilen Dünya Kupası, ilk kez 1930 yılında Uruguay'da düzenlenmiş ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle organize edilemeyen 1942 ve 1946 yılları dışında günümüze kadar gelmiştir. Son Dünya Kupası ise 2010 yılında Güney Afrika'da gerçekleştirilmiştir. Dünya Kupası 1930'dan 1974'e kadar, Dünya Kupası fikrini ortaya atan Jules Rimet Kupası adıyla düzenlenmiştir. Turnuvayı üç kez kazanan ülkenin kupayı daimi olarak müzesine koyacağı kuralına istinaden, Brezilya'nın 1970 yılında üçüncü şampiyonluğuna ulaşarak kupanın daimi sahibi

olmasıyla Jules Rimet Kupası, 1974 yılından itibaren Dünya Kupası adıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁹⁴

Tezin ilk bölümünde, FIFA'nın kurulmasının arkasında futbolun uluslararası düzeyde daha organize bir yapıya kavuşması ve ülke milli takımların mücadele edeceği saygın bir uluslararası turnuva ihtiyacının yattığını söylemiştik. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından 1920 yılında FIFA başkanlığına seçilen Jules Rimet, futbolu devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözebilecek ve uluslararası barışı sürekli kılabilecek bir güç olarak kurgulama isteğinden yola çıkarak Dünya Kupası fikrini ortaya atmıştır.¹⁹⁵ Pekiyi, Dünya Kupası gerçekten dünya barışına hizmet etmekte midir? Yoksa, uluslararası siyasi mücadelelerinin milli takımlar üzerinden yapıldığı ve 'öteki' milli takımların düşman olarak nitelendirilip yoğun bir şekilde üzerinden milliyetçilik üretildiği bir organizasyon mudur? Bazı futbol tutkunlarına göre, dünyada barışın korunmasına FIFA en az Birleşmiş Milletler kadar hizmet etmektedir ve 21. yüzyılın uluslararası turnuvaları da aynı ilk çağlardaki Olimpiyat Oyunları gibi savaşları durdurabilecek güçte olan organizasyonlardır.¹⁹⁶ Bu, hiç kuşku yok ki zayıf bir argümandır. BM'nin dünya barışına katkısı tartışılır olmakla birlikte, Dünya Kupası organizasyonunun, 'savaşları durdurabilecek kadar güçlü bir kurum'un elinden çıkmış olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 12 yıl kesintiye uğramak zorunda kaldığı da bir gerçektir. Bununla birlikte, Dünya Kupası'nın ikili bir karakteri olduğunu söylemek mümkündür. Dünya Kupası, bir yandan toplumsal sempati ve barışa hizmet ederken, diğer yandan kendi kültürlerini, bayraklarını ve milli karakterlerini sahaya yansıtan

¹⁹⁴ Bilge Doruk, Fatih S. Şenduran, **Futbolun Anatomisi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s.15.

¹⁹⁵ Rimet, bu fikrinden dolayı 1956'da Nobel Barış Ödülüne aday gösterilmiş ancak kazanamamıştır.

¹⁹⁶ P. Boniface, a.g.e., s.73.

takımları karşı karşıya getirerek turnuva boyunca dünyaya yoğunlaştırılmış milliyetçilik pompalamaktadır. İçinde milliyetçilik barındıran her olgu gibi futbolun da ruhunda yer alan çatışmalar, Dünya Kupası esnasında ister istemez kültürel ve milliyetçi rekabetler yaratmaktadır. Bugün, ulusların çıkar mücadelelerinin sportif başarılarla ikame edilerek milli tatminler yaratılması dünyanın en popüler sporu olan futbol aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sonuçta, belki de dünyanın en barışçı devleti İsviçre bile Dünya Kupasını kazanmak için 'saha içinde' savaşmış, 90 dakikalık mücadele sonunda milli kimliğini üstün kılmak için rakibini/düşmanını yenmek zorundadır. Dünya Kupası maçlarından önce ülke bayraklarının dalgalanması ve ulusal marşların sırasıyla okunması gibi rutinleşmiş milliyetçi ritüeller maçları ister istemez milli gurur mücadelesine çevirmektedir.

Tezin ilk iki bölümünde dünyada ve Türkiye'de iç ve dış siyasetin iktidarlar aracılığıyla futbola nasıl eklemlendiğine dair örnekler vermiştik. Dünya Kupaları da, milli takımların mücadelelerinin ve vatanseverlik duygularının zirveye çıktığı ortamıyla futbol ve siyaset birlikteliğine imkân veren bir yapıya sahiptir. En başta, Dünya Kupasına hangi ülkenin ev sahipliği yapacağı belirlenme süreci, yoğun lobi faaliyetleri vasıtasıyla aday devletler tarafından etki altına alınmak istenmektedir. Dünya Kupasına ev sahipliği yapmanın getireceği ekonomik ve siyasi kazancın farkında olan devletler, adaylıklarını açıkladıktan sonra var güçleriyle ev sahibi olabilmek için çalışmaktadırlar. Bazen de, dünya siyasi çıkarlarının gerektirmesi neticesinde ev sahibi ülkeler FIFA tarafından pozitif ayrımcılık yapılarak belirlenmektedir. Sözelimi, 2010 Dünya Kupası'nın dinsel, dilsel, ırksal

gibi bölünmeleri olan ve Apartheid rejimi¹⁹⁷ sonrası yeni bir ulus inşa etmeye çalışan ama hiçbir sportif altyapısı olmayan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne verilmesi pozitif ayrımcılığa iyi bir örnektir.¹⁹⁸ Uzun yıllar boyunca Japonya sömürgesi olan ve tarihleri boyunca çatışan Güney Kore ve Japonya'nın ayrı ayrı aday olmalarına rağmen FIFA tarafından 2002 Dünya Kupası'nı birlikte organize etmeye ikna edilmesi de Dünya Kupası'nın ve futbolun barışa katkı yapma çabası şeklinde yorumlanabilir. Buna karşılık, FIFA Başkanı Michel Platini'nin Japonya – Güney Kore ortaklığı hakkında “Bu aslında futbol için hayırlı olmayan siyasal bir karardır” demeci, uluslararası güçlerin futbolu siyasetin aracı olarak kullandıklarını kanıtlamaktadır.¹⁹⁹

Dünya Kupası, bünyesinde milliyetçi ve çatışmacı olguları bulundurmamakla birlikte, barışçıl ve birleştirici unsurları da içermektedir. Özellikle devletler üstü kurumların kurulmasının ardından küresel savaşların eskisi kadar kolay palazlanamaması, Dünya Kupalarını devletlerin sportif güçlerini tüm dünyaya gösterdikleri ve bundan milli heyecanlar duydukları sahneler haline getirmiştir. Milli takım formalarının milli kimliğin sembolüne dönüştüğü Dünya Kupaları tarihi de, siyaset ile futbolun eklemlenişiyle ortaya çıkan onlarca çatışma örnekleriyle doludur. Tezin ilk bölümünde Mussolini'nin 1934 yılında İtalya'da yapılan Dünya Kupası'nı faşizm propagandasına dönüştürdüğünü ve kupayı şaibeli bir şekilde kazandığını aktarmıştık. Peter Hough, Mussolini'nin Dünya Kupasını organize etmek için çok

¹⁹⁷ Ayrımcılık anlamına gelen “Apartheid”, azınlıktaki beyaz nüfusun 1949-1994 yılları arasında Güney Afrika'da diğer etnik gruplara uyguladığı ırkçı rejimin adıdır.

¹⁹⁸ Norbert Kersting, “Sport and National Identity: A Comparison of the 2006 and 2010 FIFA World Cups”, *Politikon*, December 2007, 34(3), s. 287-290.

¹⁹⁹ P. Boniface, a.g.e., s.101.

uğraştığını ve resmi karar alıcılara rüşvet vererek bunu başardığını söyler.²⁰⁰ 1938'deki Dünya Kupası'ndan hemen önce Almanya Avusturya'yı, dolayısıyla Alman milli takımı da Avusturya milli takımını ilhak etmiştir. Bu yüzden, bazı Avusturyalı futbolcular Dünya Kupası'nda Alman milli takımı formasını giymek zorunda kalmışlardır. Avusturya ise katılma hakkı elde etmesine rağmen ilhak yüzünden Dünya Kupası'na katılamamıştır.²⁰¹ 1950 Dünya Kupası ise İkinci Dünya Savaşı yüzünden verilen 12 yıllık aranın ardından başlamıştır. Ancak, maçların başladığı tarihlerde Kore Savaşı patlak verince turnuva savaşın gölgesinde kalmıştır. Almanya'nın 1954 Dünya Kupasını dönemin en güçlü takımı Macaristan'ı yenerek kazanmış olmasının, yenilgilerle sonuçlanan dünya savaşları sonrası törpülenen Alman milli kimliğinin yeniden yapılanmasında çok önemli katkısı olduğu belirtilmektedir.²⁰² 1970 Meksika Dünya Kupası ise bir savaşla anılmaktadır. Kupa'ya katılabilmek için eleme maçları oynayan komşu ülkeler El Salvador ve Honduras arasında yıllardır süren sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel çatışmalara eleme maçları sırasında çıkan milliyetçi kavgalar eklenince, iki ülke arasında literatüre "futbol savaşı" olarak geçen bir savaş çıkmıştır.²⁰³ 1978 Dünya Kupası'nın ev sahipliğini diktatörlükle yönetilen Arjantin yapmıştır. Sürekli gerçekleşen askeri darbeler ve kanlı olaylarla anılan Arjantin'in bozuk imajının düzeltilmesi için Dünya Kupası'nı bulunmaz bir fırsat olarak gören askeri yönetim, gecekondu mahallelerini yıkıp, geniş yollar ve büyük stadyumlar inşa ederek şehirlerin çehresini değiştirmeye çalışmıştır. Ayrıca, birçok siyasi tutuklu ve politik açıdan muhalif kişiler Dünya

²⁰⁰ Peter Hough, "Make Goal Not War: The Contribution of International Football to World Peace", **The International Journal of the History of Sport**, 25:10, 2008, s. 1289.

²⁰¹ Simon Kuper, a.g.e., s 42-70.

²⁰² "Football Passion", Report of Research by The Social Issues Research Centre, 2008, s.42

²⁰³ P. Hough, a.g.m., s.1289.

Kupası öncesinde ya öldürülmüş ya da gizli kamplara yerleştirilmişlerdir. Arjantin milli takımının maçları da 1934 İtalya'sında olduğu gibi ev sahibi lehine manipüle edilmiştir. Sözgelimi, Arjantin'in finale çıkabilmesi için Peru'yu dört farkla yenmesi gerekiyordu. Binlerce ton bedava tahıl, bir miktar silah ve 50 milyon dolar karşılığında maçı 6-0 kazanan Arjantin, finale çıkıp oradan da kupaya uzanmıştır. Simon Kuper'e göre, o yaz Arjantinliler çok az ekmek yiyebilmişlerdi ama şikeli bir şampiyonluk kazanmışlardı.²⁰⁴ İspanya'daki 1982 Dünya Kupası öncesi İngiliz milli takımının menajeri futbolcularının görevinin Falkland Savaşındaki²⁰⁵ Britanya Birlikleri'nin görevine benzetmiştir.²⁰⁶ 1986'da Arjantin'in İngiltere'yi "Tanrı'nın eli"²⁰⁷ golüyle yenerek elemesi ise dört yıl önce kaybedilen Falkland Savaşı'nın intikamı olarak görülmüştür.²⁰⁸ 1990 İtalya Dünya Kupası'nda kendi kalesine gol atıp ülkesi Kolombiya'nın elenmesine yol açan Pablo Escobar, birkaç ay sonra ülkesinde öldürülmüştür. 1994 Dünya Kupası'nda kötü bir performans gösteren Kamerun kalecisi Joseph Bell'in evi fanatiklerce ateşe verilmiştir.²⁰⁹ 2002'de ise İtalya çeyrek finalde Güney Kore'ye elendikten hemen sonra İtalya ligi takımlarından Perugia, Güney Koreli futbolcusu Jung Hwan Ahn'ı takımdan kovmuştur.

²⁰⁴ S. Kuper, a.g.e., s 303-345.

²⁰⁵ Arjantin yakınlarında bulunan İngiltere'ye ait takımadaların Arjantin birliklerince zapt edilmesiyle, İngiltere takımadayı geri almak için Arjantin'e savaş açmış ve savaşı kaybeden Arjantin işgal ettiği topraklardan geri çekilmek zorunda kalmıştır

²⁰⁶ Roman Horak ve Wolfgang Reiter, "Önsöz", **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.20

²⁰⁷ 1986 Meksika Dünya Kupası'nda Arjantin ve İngiltere arasında oynanan çeyrek final maçı 0-0 devam ederken Maradona elini kullanarak attığı ve hakem tarafından sayılan aşırıtırma golü için "golün birazı Maradona'nın kafasıyla, birazı da Tanrı'nın eliyle atıldı" ifadesini kullanmıştır. Böylece, bu tartışmalı gol, futbol literatürüne "Tanrı'nın eli" adıyla girmiştir.

²⁰⁸ P. Hough, a.g.m., s.1295.

²⁰⁹ E. Galeano, a.g.e., s.279.

Dünya Kupası'nın barışçıl ve birleştirici örneklerine baktığımızda, 1998 Dünya Kupası'nda karşılaşan ve maçın iki ülke arasındaki siyasi gerginlik nedeniyle olaylı geçmesi beklenen İran ve ABD arasındaki maç ise beklentilerin aksine dostça başlayıp dostça bittiğini görürüz. Yine 1998'de, ev sahibi Fransa'nın kupayı kazanmasında aşırı milliyetçilere inat çok kültürlü ve etnik yapılı nüfusunun milli takım içerisinde başarıyla eritilip tüm Fransa'nın takımı olarak kurgulanmasının yattığı söylenmektedir.²¹⁰ 2002 Dünya Kupası'nda Türkiye ve Güney Kore arasında oynanan üçüncülük dördüncülük maçı başından sonuna kadar kardeşçe bir ortamda oynanmış, ev sahibi Koreliler her iki ülke bayraklarıyla her iki takım için tezahüratlar yapmışlardı. Aynı Kupada Güney Kore'nin tarihi başarısı, teorik olarak halen savaştığı Kuzey Kore askerlerince de tebrik edilmiştir.²¹¹ Fildişi Sahili takımı oyuncuları ise, 2006 Dünya Kupası finallerinden önce Güney ve Kuzey Fildişi Sahili sakinlerine seslenerek ülkedeki iç savaşın durması ve silahların bırakılması için temennide bulunmuşlardır.²¹² Yine 2006'da, Almanya ve Arjantin takımları maça birlikte taşıdıkları "Say No To Racism" (İrkçılığa Hayır!) pankartıyla çıkarak futbol sahalarda yükselen ırkçılığa karşı çıkmışlardır.²¹³ 1970 Meksika Dünya Kupasında tribünlerde ortaya çıkan "Meksika Dalgası"²¹⁴ geleneği ise, o günden itibaren her Dünya Kupası'nda büyük coşkuyla yapılarak farklı kültürlerin tribünlerdeki birlikteliğini ve kardeşliğini simgelemektedir.

²¹⁰ Philippe Carrard, "L'Equipe de France du monde': sport and national identity", **French Cultural Studies**, 2002, 13:65.

²¹¹ P. Boniface, a.g.e., s.65.

²¹² P. Boniface, a.g.e., s.95.

²¹³ Bağış Erten, "Aurelio Bahane, İrkçılık Şahane!", (Çevrimiçi)

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6165, 12.02.2012

²¹⁴ Tribünlerdeki seyircilerin oturdukları yerlerden sırasıyla ayağa kalkarak dalgalanma oluşturmalarıyla ortaya çıkan görsel şov.

Görüldüğü gibi, Dünya Kupaları tarihinde siyasetin izlerini ve ‘futbolun asla sadece futbol’ olmadığını rahatlıkla görebiliriz. Dünya Kupaları’nda gözlemlenen milliyetçi ve çatışmacı gelişmelerle birlikte, futbolun güzelliğini, barışa olan katkısını ve kupanın karnaval havasını ön plana çıkaran olaylar da mevcuttur. Dünya Kupası, milliyetçi duyguların kupa boyunca palazlanmasına zemin hazırlayabilecek kadar ciddi bir uluslararası turnuva olduğu gibi, farklı kültürleri bir araya getiren birleştirici bir role de sahiptir. Yukarıda örneklendirdiğimiz çatışmacı gelişmelerin gerçekliğine rağmen, Dünya Kupaları içinde barındırdığı gerginliklerden çok, tüm dünyada yarattığı karnaval havasıyla hatırlanmaktadır. Yedi kıtadan gelen onlarca takım ile farklı kültür ve sınıftan gelen binlerce taraftar, turnuvanın düzenlendiği ülkeyi turnuva boyunca dünyanın merkezi haline getirirken, medya bu coşkuyu dünyanın geri kalanına yansıtarak heyecanı geniş kitlelere yaymaktadır. Dünya Kupası, Tanıl Bora tarafından şöyle betimlenmektedir:

Dünya kupası, futbol müminlerinin Ramazanıdır. Küsler barışır, kırgınlıklar yatışır, futbolseverler birbirlerine sevgiyle bakarlar. Telefon edilip hal hatır, ama ondan önce yorum ve tahmin sorulur. Devre araları ve iki maç arası o tahammülü zor saatler huzur verici sohbetlerle geçer. Dünya Kupası yokmuş gibi davranan, çünkü hakikaten de onun varlığını bilmeyen münkirlere bile hoşgörülü bir tebessümle bakılır –yeter ki görüşmeye, ziyarete falan yeltenmesinler...Dünyevi her şeyden soyunulmuştur; akşamki maç saatine kadar vakit doldurmak için birtakım işlerle uğraşılır ama pek önemsemeden. Zaten bir sahur artığı hali vardır müminlerin üstünde, mahmurdurlar, mesut ama bitkindirler. Özellikle finale doğru bıkkınlığın –tövbe!- baş gösterdiği de olur; bıkkınlık, futbolsuz uzun yazlar hatırlanıp şükrederek atlatılır.²¹⁵

²¹⁵ Tanıl Bora, “Dünya Kupası ve Futbol Mezhepleri”, **Karhanede Romantizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.35.

Futbolun doğasında olan yarışma unsuru, uluslararası müsabakalar sırasında milliyetçilik olgusunu palazlandırarak çatışmalara sebep olabilmektedir. Ancak, futbol bir yandan da taraflar arasında iyi bir iletişim aracı olup, uzlaşmacı diyaloglar oluşturabilmektedir. Futbol ne abartıldığı kadar savaşlara sebep olmakta, ne de tek başına ebedi dostluklar yaratmaktadır. Futbol ancak şiddetin yatıştırılmasında ya da artmasında kendi ölçülerinde etkili olabilmektedir.²¹⁶ Futbolun yarattığı çatışmacı ya da uzlaşmacı eylemlerin en önemli sorumlularından biri de medyadır. Medyanın etkisi olmadan futbol yalnızca yeşil sahalarda oynanan ve en fazla futbolcuların sert girerek birbirlerini sakatladıkları bir oyun olarak kalır. Bu yüzden, tezin bir önceki bölümünde Türkiye üzerinden vurguladığımız gibi, futbolun milliyetçilik ile eklemlenmesindeki en önemli paylardan biri de medyaya aittir. Saha içinde olup biteni saha dışına paketleyip sunan medyadır. şu bir gerçektir ki; milliyetçilik ve futbol kitleleştiği günden itibaren medyanın önemli satış unsurlarından olmuşlardır ve her dönemde ‘satmaktadırlar’. Bu iki olgunun, futbol ve milliyetçiliğin birbirlerine medya söylemleriyle eklemlenip yeniden üretilmesi ise özellikle Türkiye gibi milliyetçilik nabzının oldukça yüksek olduğu ülkelerde yüksek tirajlara zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, tezin bir önceki bölümünde de vurguladığımız gibi uluslararası futbol müsabakaları esnasında futbol üzerinden Türk milliyetçiliğın devşirilmesinde Türkiye spor basınının önemli bir işlevi vardır.

şimdi, 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupası finallerinde Türk milli takımının oynadığı maçların *Hürriyet* gazetesinde nasıl temsil edildiğinin ve Türk milliyetçilik söyleminin nasıl yeniden üretildiği araştırılacaktır.

²¹⁶ P. Boniface, a.g.e., s.107.

2. 1950 DÜNYA KUPASI

Türk milli takımı 1950 Dünya Kupası elemelerine Asya grubundan katılarak Suriye ile eşleşmiştir. 20 Kasım 1949 tarihinde Ankara’da oynanan ilk maçı Türkiye 7-0 kazanmıştır. *Hürriyet* bu maçı “Milli takım Suriye’yi 7-0 mağlup etti” başlığıyla duyurmuştur.²¹⁷ Şam’da oynanacak rövanş maçı öncesi Suriye’nin elemelerden çekildiğini bildirmesiyle birlikte Türkiye tarihinde ilk defa Dünya Kupası finallerine katılma hakkı elde etmiştir.

Araya İkinci Dünya Savaşı’nın girmesi nedeniyle 1938’den beri düzenlenemeyen Dünya Kupası organizasyonu, savaşın son bulmasıyla birlikte tam 12 yıl sonra Brezilya’da düzenlenebilmiştir. Bununla birlikte, 1950 Dünya Kupası seyirci ortalaması bakımından oldukça yüksek olsa da, milli takımların katılımının az olması sebebiyle tarihin en sönük kupalarından biri olarak tarihe geçmiştir. 16 takımın katılmaya hak kazandığı turnuvada sadece 13 takım mücadele etmiştir. Kupaya gitmeyen üç takımdan biri de Türk milli takımı olmuştur.²¹⁸ Dönemin sıkıntılı ekonomik koşulları nedeniyle Türkiye kupadan çekilmek zorunda kalmıştır. Kupanın Brezilya gibi Türkiye’ye oldukça uzak bir coğrafyada yapılıyor olması, bunun doğurduğu yüksek yol masrafları ve futbolculara verilecek harcırahlar gibi sebepler yüzünden Türkiye Futbol Federasyonuna gerekli ödenek verilememiş ve milli takım turnuvaya katılamamıştır.²¹⁹ Bu yüzden, 1950 yılının 24 Haziran’ı ile 16

²¹⁷ *Hürriyet*, 21 Kasım 1949

²¹⁸ Diğer ikisi İskoçya ve Hindistan’dır.

²¹⁹ **Türkiye ve dünyada futbol : futbolun zirvesi : dünya kupaları**, Ed: Cemal Balcı, Boyut Yayınları, İstanbul, 2002, s. 122.

Temmuz’u arasında oynanan turnuvaya *Hürriyet* hemen hemen hiç ilgi göstermeyerek yalnızca yarı final ve final maçlarının sonucunu duyurmuştur.

Hürriyet’in Dünya Kupasına ilgi göstermemesinin tek nedeni hiç şüphe yok ki Türk milli takımının orada olmaması değildi. Türkiye’de profesyonelliğin henüz kabul edilmemiş olmasından dolayı futbol o yıllarda henüz yeterince kitleleşmemiş olması da ilgisizliğin bir diğer sebebiydi. Ancak, ilgisizliğin en önemli nedeni, Dünya Kupası’nın başlama düdüğünün çalınmasından bir gün sonra, 25 Haziran 1950 tarihinde Uzak Asya’da Kuzey ve Güney Kore arasındaki savaşın başlamış olmasıydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu sistemin ve Soğuk Savaş sürecinin ilk ‘sıcak’ savaşı olarak kayıtlara geçecek olan bu savaş, başladığı andan itibaren yalnızca iki Kore’nin değil; dünyayı ikiye bölen iki zıt ideolojinin, komünizm ve kapitalizmin de savaşı olmuştur. Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında ikiye ayrılan uluslararası arenada ABD öncülüğündeki Batı kampında yer alıyor olması sebebiyle Türk basınında uzun yıllar sürecek olan antikomünist söylem, Kore Savaşı süresince *Hürriyet*’te de gözlemlenmiştir. Dünya Kupası’nın oynandığı tarihler arasında henüz Türk askerleri Kore’ye gidip savaşı birinci elden sahiplenmemiş olsa da, *Hürriyet*’in Kore haberleri Türkiye de savaşa dâhil olmuşçasına taraflı bir şekilde olmuştur. Komünizmle mücadelede milliyetçiliğin önemli bir araç ve birleştirici bir unsur olarak görüldüğü bu dönemde, yeşil sahalarda yapılan ‘suni’ savaş yerine toplu tüfekli gerçek bir savaşın okuyuculara aktarılmasıyla *Hürriyet* topluma antikomünist bir söylemle milliyetçilik pompalamıştır. Yani, 1950 yazında üzerinden milliyetçilik devşirilme olgusu futbol değil savaş olmuştur. Türk askerlerinin Kore’de savaşmaya başlamasından sonra

artan kamuoyu ilgisiyle birlikte *Hürriyet*'in de savaşa olan ilgisi artmıştır. Kore'de yaşanan gelişmeleri muhabirleri aracılığıyla günü gününe, ayrıntılı ve fotoğraflı bir biçimde Türk halkına aktaran *Hürriyet*, Türk askerlerinin Kore'de savaştıkları coğrafyaların haritalarını da sayfalarında yer vermiştir. *Hürriyet* ayrıca, Kore'deki Türk askerleri ve aileleri arasındaki mektup alışverişlerine de aracılık yapmıştır. Kısacası, *Hürriyet* dönemin milliyetçi atmosferinde milliyetçi çizgisine paralel bir yayın politikasıyla Kore Savaşı'nı bütün detaylarıyla okuyuculara aktarmıştır.

Bu dönemde, *Hürriyet*'te Dünya Kupası'na katılamamanın olası burukluğuna dair hiçbir habere rastlanamamıştır. Dünya Kupası maçlarının oynandığı zaman aralığında yalnızca Kore'deki savaşa odaklanan *Hürriyet*, Dünya Kupası'nın sona erişiyse hemen hemen aynı günlere denk gelen Kore'ye asker gönderme kararı ve sonrasında Türk askerlerinin savaşa dâhil olma sürecini antikomünist milliyetçi bir söylemle okuyuculara aktarmıştır. Bu yüzden, 1950 Dünya Kupası'nın *Hürriyet* üzerinden inceleneceği bu bölümde ortaya konulup tartışılacak hiçbir sportif argüman bulunamamıştır. Şu bir gerçek ki; 1950 yazında milliyetçilik futbol maçlarından değil Türk askerlerinin savaştığı Kunuri cephesinden üretilmiştir. Kore'de şehit olan 721 Türk askerinin hatırına Şubat 1952'de NATO'ya alınarak Batı'ya iyice eklemlenen Türkiye ise, bu fedakarlığının ödülü olarak 1954 Dünya Kupası elemelerine bu kez Avrupa kıtasından katılmıştır.

3. 1954 DÜNYA KUPASI

1950'deki Dünya Kupası'na katılmaya hak kazanmasına rağmen Brezilya'ya gidemeyen Türk milli futbol takımının kupa hasreti çok uzun sürmemiş ve 1954'de İsviçre'de düzenlenen bir sonraki Dünya Kupası'na katılma hakkı elde etmiştir. Ancak, bu hiç de kolay olmamıştır. Türkiye'nin Batı bloğuna 1952 yılında NATO üyeliğiyle birlikte iyice eklemlenmesi sonucunda, Türk milli takımının 'Avrupalı' sayılarak 1954 elemelerine Avrupa Kıtası'ndan katılması beraberinde daha zor bir kurayı getirmiştir. Bu da, Türk milli takımının 1954 Dünya Kupası eleme maçlarında İspanya milli takımı ile eşleşmesine sebep olmuştur. "Dönemin güçlü takımlarından olan İspanyolların Türk milli takımını elemesine kesin gözle bakan 1954 Dünya Kupası'nın ev sahibi İsviçreliler, İspanya'nın finallere katılacağına o kadar inanmıştır ki, daha turnuva başlamadan kupa hatıra eşyalarına İspanyol bayraklarını işlettirmişlerdir."²²⁰ Bununla birlikte, FIFA da henüz eleme maçları oynanıp turnuvaya kimin katılacağı belli olmadan İspanya'yı finallerde seri başı takımların arasına koymuştur. Tüm dünyanın İspanyolları favori göstermesi ilk maçın oynanacağı 6 Ocak 1954 tarihinde *Hürriyet* gazetesi tarafından eleştirilmiştir. Avrupa'da çıkan bazı gazetelerin, iki yıl önce Türk milli takımının İstanbul'da İspanya ile oynayıp 0-0 berabere kaldığı maçı referans göstererek "Türkiye'nin her zaman için sürpriz yapabilecek bir takım" olduğuna dair yorumları *Hürriyet* tarafından okuyuculara aktarılmıştır. Madrid'de oynanacak ilk maçtan önce, İsviçre'de çıkan bir gazetenin "FIFA'nın en çok korktuğu takım Türkiye" başlıklı haberini sayfalarına taşıyan *Hürriyet*, "böylece eğer takımımız İspanya karşısında iki

²²⁰ "Merhaba Dünya Kupası", (Çevrimiçi), <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=311>, 23.03.2012

maçta iyi netice alıp final grubuna kalacak olursa, FIFA bütün dünya matbuatınca yayılım ateşine maruz kalacaktır” yorumunda bulunmuştur.²²¹ Bununla birlikte, aynı gün Adnan Akın “Neticeden ne bedbin ne de nikbin olmalıyız” başlıklı yazısında Kubara ve Basora gibi iki önemli İspanyol futbolcusunun maçta oynamayacak olmasını milli takım için büyük bir avantaj olarak değerlendirirken, maçın hakemlerinin Fransız olmasından endişelenmektedir. Ayrıca Akın, yazısında “şimdi bütün gözler ve bütün Türk diyarının kalpleri Madrid’deki maçın neticesi ve oraya giden Türk çocuklarının yeni bir muvaffakiyet sağlaması temennisiyle çarpılmaktadır” ifadelerine yer verir.²²²

Madrid’de oynanan maçın 4-1 kaybedilmesini *Hürriyet* “Milli maçta İspanyaya dün 4-1 mağlup olduk”²²³ başlığıyla duyurur. Haber metninde ise öncelikle hava koşulları, sonrasında ise hakem suçlanır. *Hürriyet*’e göre, maçtan önce yağın yağmur yüzünden ıslanan zemin oyuncularımızın ayaklarını sürekli kaydırırken, ‘beynelmilel’ kıymeti olmayan Fransız hakem ‘apaçık’ ofsaytları görememiştir. Böylece, *Hürriyet* maçtan önce hakemin Fransız olmasından duyduğu endişenin yersiz olmadığını anlamlandırmış olur. Maç yazısında İspanya Devlet Başkanı General Franco’nun da maçı izlediği belirtilir.²²⁴

4-1 kaybedilen ilk maçın ardından 14 Mart’taki rövanş maçına kadar *Hürriyet* gazetesinde “Milli Takım nasıl kurulmalıdır” başlığı altında Türk futbol otoritelerinin yazılarını görürüz. Bu otoriteler arasında Futbol Federasyonu ve ‘üç büyük’lerin önemli isimleri yer almaktadır. Futbolun üst düzey yönetiminde yer alan 10 otorite,

²²¹ *Hürriyet*, 6 Ocak 1954

²²² Adnan Akın, “Türkiye-İspanya: Neticeden ne bedbin ne de nikbin olmalıyız”, *Hürriyet*, 6 Ocak 1954

²²³ Ek-1

²²⁴ *Hürriyet*, 7 Ocak 1954

İspanya karşısına çıkması gereken kendi “ilk 11”lerini ve milli takımın hangi sistemle oynamaları gerektiğini *Hürriyet*'e yazarak maçın heyecanını canlı tutarlar.

Spor muhabiri Adnan Akın, İstanbul'da oynanacak ikinci maçtan önce yazdığı yazıda 1952 yılında İstanbul'da oynanıp beraberlikte sonuçlanan maçı hatırlatarak Türk milli takımının ellerinden kaçırdığı İspanyolların o gün beraberliğe şükrettiklerini belirtir ve bugün iki takım arasında büyük bir fark olmaması nedeniyle maçı Türk milli takımının kazanabileceğini yazar.²²⁵

Maç günü tam sayfa olarak maça odaklanan *Hürriyet*, İspanyol futbolunu tanıtan bir yazıyla birlikte İspanyollarla o güne kadar yapılan maçlar hakkında bilgi veren bir haber yapar. Asıl maç yazısında ise Türk milli takımının maçı kazanması halinde üçüncü maçın İtalya'da tarafsız sahada oynanacağı belirtilir.²²⁶ Yazıda Türk halkına seslenilerek Türk milli takımından ümidi kesmemesi tembihlenir. Yazının devamında ise, geçmişte kuvvetli rakipleri yenen futbolculardan yine başarı beklendiği ifade edilir ve “Türk milleti onlarla beraberdir” denilerek milli birlik ve beraberlik vurgusu yapılır.²²⁷

Türk milli takımının İstanbul'da oynanan rövanş maçını 1-0 kazanmasının ardından “Milli Futbol Takımımızın Zaferi” manşetini atan *Hürriyet*, golümüzü Burhan'ın 15. dakikada ‘İngilizvari’²²⁸ bir şutla attığını belirtir. Maç yazısında iki penaltıyı es geçen Alman hakemlerin yönetiminden memnun kalınmadığının

²²⁵ *Hürriyet*, 13 Mart 1954

²²⁶ O dönemlerde gol averajı kuralı uygulanmıyordu ve eleme müsabakalarında skorlar ne olursa olsun maçların karşılıklı kazanılması durumunda üçüncü ve son maç tarafsız bir sahada oynanıyordu.

²²⁷ *Hürriyet*, 14 Mart 1954

²²⁸ Bora ve Erdoğan'a göre, Türk futbolunun milli karakteristiklerinden olan “Batı'ya kendini kanıtlama ve Batı'dan kabul görme” isteği futbol literatürümüze de sirayet etmiştir. Sahalarımızda ender görülen güzellikteki golün diğer adı bugün bile “Avrupalı gol”dür. Bu bağlamda, o dönemde yapılan “İngilizvari” benzetmesi dikkat çekicidir (Bora ve Erdoğan, a.g.m., s.231).

yazılmasıyla birlikte, Alman hakemlerin ağzından “Türk takımından bu sonucu beklemedikleri ve kaleci Turgay Şeren’i yine²²⁹ çok başarılı buldukları” belirtilir. Aynı şekilde, İspanya federasyon başkanının da Türk takımıyla birlikte Turgay, Lefter ve Çetin’i çok beğendiği yazılır. Samim Var ise, “Dünkü Maçtan Notlar” başlıklı yazısında ‘Türk’ün İspanyol’a verdiği ders’i şöyle aktarır:

Dün de Ay-Yıldızlı formalarıyla koca bir milleti temsil eden futbolcularımız dünya futbol tarihine mal olan yeni bir zafer daha kazandılar. Bu zaferin manası düşünüldüğünden ve hesaplandığından da parlaktı. Bir defa 9 hafta evvel Madrid’te oynadıkları maçta İspanyollara 4-1 yenilmiştik. Sonra; İspanyol idarecileri de futbolcuları da üçüncü bir maçı gayri mümkün sayan mağrur edalarıyla Roma’ya gitmeyeceklerini söyleyerek adeta bize meydan okumuşlardı. Büyük lokma yut fakat büyük laf söyleme denildiği gibi; misafirlerin niyetleri dünkü maçın neticesiyle kursaklarında kaldı.²³⁰

Türkiye’deki galibiyetin ardından, İsviçre’deki Dünya Kupası finallerine gidecek takımı belirlemek için Türk ve İspanyol milli takımlarının tarafsız sahada üçüncü kez karşılaşmaları gerekiyordu. Milli futbol takımının Roma’ya gidişini haberleştiren *Hürriyet*, maç için de oldukça ümitlidir.

18 Mart 1954’de Roma’da oynanan final maçı oldukça ilginç bir şekilde neticelenmiştir. Normal süresi ve uzatmaları 2-2 tamamlanan maçın kazananını belirlemek için kura çekilmesi gerekmiştir.²³¹ Bunu yapması için babası stadyumda görevli olan Franco isimli 10 yaşındaki bir İtalyan çocuk seçilir. Gözleri beyaz mendille bağlanan Franco’nun çektiği kura sonucunda İsviçre biletini alan Türkiye

²²⁹ 17 Haziran 1951’de Berlin’de Federal Almanya ile oynanan dostluk maçındaki başarılı performansı ile efsaneleşen kaleci Turgay Şeren, bu maçtan sonra Berlin Panteri ünvanıyla anılmaya başlar.

²³⁰ Samim Var, “Dünkü Maçtan Notlar”, *Hürriyet*, 15 Mart 1954.

²³¹ Dönemin statüsünde penaltı atışları yoktur.

olur.²³² Spor sayfasında “İspanyolları Elimine Ettik”²³³ başlığını kullanan ve maça tam sayfa ayıran *Hürriyet*, maçı Roma Büyükelçisi, İstanbul valisi ve Avrupa’da okuyan Türk öğrencilerin Türk bayraklarıyla geldiklerini yazar. İlginç bir not ise, maçtan önce Türk milli takım futbolcularının sahanın dört bir yanına dağılıp, maçı izleyen İtalyan seyircilere Türk sigaraları dağıtarak pek çok alkış toplamış olmalarıdır.²³⁴

Maçtan bir gün sonraki yazısında Samim Var, henüz maçlar oynanmadan İspanya’yı galip sayan FIFA’ya Türk milli takımının kolay kolay unutamayacakları bir ders verdiğini yazarak Türk kimliğinin üstünlüğünü vurgular. Bununla birlikte, turnuva için vakit kaybedilmeden çalışmalara başlanması gerektiğini ve bütün futbol adamlarının bu konuda federasyona yardım etmelerinin vatani borçları olduğunu vurgular.²³⁵ ‘Vatani borç’ söylemindeki askeri motif ile, milli birliğin sembolü olan Türk milli takımı için hizmet etmenin gerçek bir savaş sırasında orduya hizmet etmekle aynı değerde olduğunun vurgulandığını söylemek mümkündür.

21 Mart 1954 tarihli *Hürriyet* gazetesi, yurda dönen milli kafilenin “Hoşgeldiniz İspanya fatihleri”, “Var olun arslanlar” gibi dövizlerle büyük kalabalıklar tarafından coşkulu bir şekilde karşılandıkları yazar. Burada kullanılan “Fetih” söylemi de önemli bir milliyetçi vurgudur. Bir futbol galibiyetine askeri bir

²³² Yıllar sonra gazeteci Reha Erus Franco’yu İtalya’da bulup röportaj yapmış ve Franco kura anını şöyle anlatmıştır: Evimiz stada yakındı ve biz maçlara hep bedava girerdik. Stattan çıkarken iki polis memuru peşime düştü. Ben koştum onlar kovaladı ve sonunda yakalandım. Maça beleş girdiğim için yakalandım sandım, bırakmaları için yalvardım. Bırakmadılar, gözlerimi beyaz bir mendille bağlayıp bir kupanın içindeki iki kağıt parçasından birini çekmemi istediler. Korkarak sağ elimi götürdüm ve parmaklarıma çarpan ilk kağıdı çıkarttım. Elimden kağıdı alan kişi “Turchia” diye bağırdı. Ardından Türk futbolcuları beni havaya kaldırdılar. Yüzümü gözümü öptüler. Bu arada İspanyol olduklarını sonradan öğrendiğim bazı futbolcular yüzüme tükürdüler.”

(Reha Erus, “Franco’nun Anısına”, *Hürriyet*, 3 Haziran 2002).

²³³ Ek-2

²³⁴ *Hürriyet*, 18 Mart 1954

²³⁵ *Hürriyet*, 19 Mart 1954

metafor eklenerek yine futbolculara milleti temsil görevi yüklenmiştir. “Fethetme” söylemi özellikle 80’lerle birlikte, kazanılan deplasman maçlarından sonra veya Avrupa’da oynanan maçlarda oraya akın eden Türk seyircilerin çok olması durumlarında da sıklıkla kullanılacaktır.²³⁶ “Futbolcularımız Maç Hakkında Neler Konuştular” başlıklı yazıda milli futbolcuların röportajlarında milliyetçi-muhafazakâr ifadeler okunmaktadır. Sözelimi, takım kaptanı Turgay Şeren ve Lefter Küçükpanda’nın kura neticesinde kazanılan maçı “Allah doğruların yanındadır” ve “Allahın sevgili kullarımız” şeklinde yorumlarlar. Mustafa Ertan, Rıdvan Bolat ve Feridun Bugeken ise kura atışını “Türklüğe has olan iman” ile kazandıklarını söylerler.²³⁷

23 Mart 1954 günü Adnan Akın, “İspanya’ya Attığımız üçüncü Gol!” başlıklı yazısına Türk milli takımı katile başkanı Muhtay Uygur’un üçüncü Türk golünü atarak İspanya’yı elemine eden İtalyan Luigi Franco’nun yakasına Türk milli takım rozeti takarkenki fotoğrafı ekler.²³⁸

Hürriyet gazetesi, 16 Haziran 1954’de başlayacak turnuvaya üç gün kala Meksikalı gazetecilerin Türkiye’nin şampiyonada rahatlıkla ilk beşe girebileceğine dair görüşlerine yer verir. Diğer bir habere göre ise, Türkiye’nin 17 Haziran’da grubun ilk maçında karşılaşacağı Almanya, Türkiye maçından çok endişelidir.²³⁹

²³⁶ Coğrafi şartların farklılığından dolayı araştırmamızda bahsedemediğimiz “Viyana” örneğinin Türkiye spor basınının en önemli “fetih” klişelerinden biri olduğunu söylememiz gerekmektedir. Osmanlı’nın iki kere deneyip fethedemediği Viyana, Avusturya ile bağlantılı her türlü spor müsabakası öncesi ve sonrasında Türkiye spor basını tarafından söylemsel olarak kuşatılmakta ve fethedilmektedir. Böylece, tarihin rövanşı spor galibiyetleriyle alınmaktadır.

²³⁷ *Hürriyet*, 21 Mart 1954

²³⁸ Ek-3

²³⁹ *Hürriyet*, 13 Haziran 1954

Türkiye, İsviçre’de düzenlenen 1954 Dünya Kupası’nda Macaristan, Batı Almanya ve Güney Kore ile ikinci grupta yer almıştır. Dönemin kupa formatı bugünküne kıyasla farklılık gösterdiğinden dolayı her takım bugünkü gibi grupta yer alan takımlarla birer kez oynamıyordu. Gruplarda yer alan dört takımdan “iki favori” takım, diğer iki ‘favori olmayan’ takımın sadece biriyle ikişer kere karşılaşılıyordu. Bu sebeple, Türkiye dönemin en güçlü takımı Macaristan’la hiç karşılaşmamış, ancak Almanya ile iki kere karşılaşmıştır. Dört grupta 16 takımın mücadele ettiği turnuvada gruplarını ilk iki sırada tamamlayan takımlar çeyrek finale yükseliyordu.

Türk milli takımının yapacağı ilk maçtan iki gün önce *Hürriyet*, milli takımın maçlarının radyodan naklen yayınlanacağını duyurmuştur. Bununla birlikte, İsviçre radyosunda yayınlanan bir programda “Türklerin güreşte de çok kuvvetli olduğu ve Türk gibi kuvvetli sözünün bütün dünyaya yayılmış olduğu” cümlesinin kurulması haberleştirilip okuyuculara aktarılırken Türk milletinin gücü ve üstünlüğü vurgulanır.²⁴⁰

Türk milli takımı, Dünya Kupası’ndaki ilk maçını 17 Haziran 1954 günü Bern şehrinde Batı Almanya’yla oynamış ve maçı 4-1 kaybetmiştir. *Hürriyet*, maçı birinci sayfadan küçük bir haberle “Milli Takımımız Alman Milli takımına 4-1 Yenildi” başlığıyla duyurur. Maç yazısında ise, çoğunluğunu Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde okuyan Türk öğrencilerinin oluşturduğu Türk taraftarlarının İstiklâl Marşını hep bir ağızdan coşkuyla söylemesinin ardından başlayan maçın ilk yarısının 1-1 berabere bittiğini, ikinci yarıda savunmaya çekilen takımımızın üç gol yediği ifade edilir. Ancak, *Hürriyet* maçın üzerinde etraflıca durmaktansa bir sonraki maça odaklanır.

²⁴⁰ Samim Var, “Suat’a dikkat”, *Hürriyet*, 15 Haziran 1954

Üç gün sonra oynanacak grubun ikinci maçında Türkiye'nin Güney Kore'yi yenmesi durumunda, Türkiye'nin Batı Almanya ile gruptan çıkmak için final maçı oynanacağını yazan *Hürriyet*, Kore takımının basit futbol oynadığını ve Türkiye'ye rakip olamayacağını ifade eder. Bunu, Güney Kore antrenörünün ağzından "Türk takımını tanımıyorum. Herhalde bizden daha iyi futbol oynayan bir ekibe maliksinizdir. Ama topun yuvarlak olduğunu da unutmamak lazımdır" demesiyle okuyuculara aktarır.²⁴¹

18 Haziran günü ise Macar gazetecilerin bir kez daha Batı Almanya ile karşılaşmanız halinde "Bu sefer iyi bir hakeme düşmenizi dilerim. Verdiği kararlar, dikkat ettim hep aleyhinize idi" dedikleri aktarılarak dolaylı yoldan vakur bir haklılık ima edilir.²⁴²

20 Haziran günü Cenevre'de Güney Kore milli takımı ile oynayan Türk milli takımı maçı 7-0 kazanmıştır. Maçı "Türk Milli Takımı dün Güney Kore'yi 7-0 Yendi"²⁴³ başlığıyla birinci sayfadan duyuran *Hürriyet*, maç analizinde "Gol panayırı başlıyor" başlığı altında atılan golleri okuyuculara detaylarıyla aktarır. Muhabir Adnan Akın ise rakibin ikinci sınıf bir takım olduğunu vurgulayarak iki gün sonra oynanacak Almanya maçı üzerinde daha çok durur.²⁴⁴ Bununla birlikte, Almanya ile oynanacak olan final maçının Zürih yerine Lozan veya Cenevre'de oynanması için Türkiye Futbol Federasyonu yetkilileri FIFA'ya başvurur. Bunun arkasındaki sebep

²⁴¹ *Hürriyet*, 18 Haziran 1954

²⁴² Samim Var, "Takımımız henüz bir şey kaybetmedi", *Hürriyet*, 18 Haziran 1954

²⁴³ Ek-4

²⁴⁴ Adnan Akın, "Türk Milli Takımı dün Güney Kore'yi 7-0 Yendi", *Hürriyet*, 21 Haziran 1954

ise, Zürih'in coğrafi olarak Almanya'ya çok yakın olması sebebiyle yoğun Alman nüfusunu barındırması ve tarafsız saha olmaktan uzak olmasıdır.²⁴⁵

İkinci maçların sonunda Batı Almanya ile Türkiye'nin aynı puanda olmasından dolayı yapacakları final mücadelesi öncesinde *Hürriyet*, Batı Almanya'nın bu sefer ilk maçtaki Türkiye'den çok daha güçlü bir takımla karşılaşacağını yazar. Bununla birlikte, Fransız "La Suisse" gazetesinde çıkan yazıda Lefter'in övülmesini okuyuculara aktarır.²⁴⁶

Maç günü olan 22 Haziran 1954'de çıkan *Hürriyet*, 17 Haziran 1951 tarihinde Berlin Olimpiyat Stadı'nda Türkiye'nin Almanya'yı 2-1 yendiği ve Turgay Şeren'in Berlin Panteri lakabını aldığı maçın fotoğrafını koyarak psikolojik bir nostalji yapar ve bugünkü maçta da aynı başarının tekrarlanabileceğinin altını çizer.²⁴⁷ Buna rağmen, Zürih'te oynanan maçı Batı Almanya 7-2 kazanarak çeyrek finale yükselen takım olur.

23 Haziran'da maçı birinci sayfadan birkaç sütunla "Milli Takımımız Almanya'ya Açık Farkla Mağlup Oldu: 7-2"²⁴⁸ başlığıyla duyuran *Hürriyet*, maç 2-1 devam ederken Çetin'in sakatlanması sonucu oyundan çıkmasıyla²⁴⁹ Türk milli takımının 65 dakika 10 kişi oynamak zorunda kaldığını vurgular. Bununla birlikte, maç yazısında Mustafa'nın attığı golün sayılmadığı ve maç öncesi hakemin aniden değiştiği aktarılır. Ayrıca, farklı skora rağmen milli takımın ezilmediğini ve bir kişi eksik oynamasına rağmen zaman zaman rakip kalede etkili olduğunu bildirir. Kaleci

²⁴⁵ *Hürriyet*, 21 Haziran 1954

²⁴⁶ Samim Var, "Türklerin en tehlikeli oyuncusu Lefter'dir", *Hürriyet*, 21 Haziran 1954

²⁴⁷ *Hürriyet*, 22 Haziran 1954

²⁴⁸ Ek-5

²⁴⁹ Dönemin statüsünde sakatlanan oyuncu yerine yeni bir oyuncu sahaya giremiyordu.

Turgay, golcü Burhan ve Suat'ın eksikliklerinin de maçın skoruna tesiri olduğu öne sürülür.²⁵⁰ 7-2 gibi farklı mağlubiyete karşın milli takımın “ezilmemiş olduğunu” belirtilmesi ironiktir. “Ezilmeden yenilmek” deyişi 80’li yıllardan itibaren Türk milli takımının ya da kulüplerin kötü seyreden Avrupa maceralarında Türkiye basını tarafından iyiden iyiye kanıksanacak, hatta “ezilmeden yenilmek” buruk sevinç sebebi olarak anlamlandırılacaktır. Bu arada, as oyuncuların yokluğunda maçı yedek oyuncularla ve üstelik bir kişi eksik oynamanın hakemle birlikte yenilginin asıl nedenleri olarak gösterilmesiyle, maçın normal şartlar altında oynanmadığı, eğer öyle olsaydı sonucun çok farklı olabileceği ima edilmiştir.

Maçtan sonra *Hürriyet* gazetesinde en çok üstünde durulan konu maçtan hemen önce değiştirilen hakem olur. Samim Var, “eskiden beri daima aleyhimizde karar alan FIFA nihayet bize karşı en son numarasını Türkiye-Almanya maçının hakemini maçtan 5 dakika evvel değiştirmekle yapmıştır” şeklinde yazar. Yazısında bir komplo teorisi üreterek FIFA’nın Batı Almanya’nın turu geçmesini istediğini söyler. Bunun arkasında da ekonomik nedenler olduğunu ve Alman milli takımının Türk milli takımına kıyasla tribünlere daha çok seyirci çekip, daha fazla maç bileti sattırabileceğini belirtir. Samim Var, önceden planlanan bu oyunu en iyi oynayacak hakemin maça son dakika değişikliğiyle atanan Fransız Vincenti olduğunu, onun da Türk milli takımının bariz golünü ofsayt gerekçesiyle iptal ederek görevini yerine getirdiğini yazar.²⁵¹ Maçın hakemi, ilerleyen yıllarda hakemlerin spor basınında aşağılamalarla birlikte “düşman” olarak sunulacak olmasına kıyasla yumuşak ifadelerle eleştirilmiş olsa da, yorumların genelinde “Türk’ün Türkten başka dostu

²⁵⁰ *Hürriyet*, 23 Haziran 1954

²⁵¹ Samim Var, “2-0 mağlup iken attığımız sayılmayan golün hikâyesi”, *Hürriyet*, 24 Haziran 1954

yoktur” vurgusunu okumak mümkündür. Ayrıca, burada suçlanan kişi hakemin kendisinden çok, ‘eskiden beri daima Türkiye aleyhinde karar alan’ FIFA kurumu olduğundan, ‘düşmanlık’ milletin bütününe ve devletin şahsına eşdeğer sayılarak genişletilmiştir.

Türk milli takımının turnuvaya veda etmesinden sonra, spor yazarı Eşref Şefik istikrarsız ve sistemsiz futbolumuzla birlikte futbolu idare edenleri eleştiren yazılar yazar ve başarısızlığı futbolculara yüklemek yerine daha organize bir futbol yapısına sahip olunması gerektiğini aktarır.²⁵²

1954 Dünya Kupasını finalde Macaristan’ı 3-2 yenen Batı Almanya kazanır. *Hürriyet* gazetesi bu haberle birlikte “Almanların Dünya’ya Verdiği Ders” başlıklı yazısında Alman futbolunun son yıllardaki gelişimini överken Türk milli takımına pay çıkarmayı da ihmal etmez. *Hürriyet*, Almanya’nın işleyen sistemini övdüğü yazıdan “Bu Alman takımını biz 1950’de hem de Berlin’de 100 bin Almanın önünde yere sermiştik. Bu takım o gün bugün durmadan inanarak çalıştı” şeklinde yazar ve Türk futbol camiasının Almanya’nın bu gelişiminden ders alması gerektiğini bildirir.²⁵³ “O gün bugün durmadan inanarak çalıştı” ifadesi de oldukça dikkat çekicidir. Türk milli takımının Alman milli takımını Berlin’de yenmesinin, Almanların akıllarını başlarına almalarını sağladığı ve dibe vuruştan Türkiye yenilgisi sonrası aldıkları dersle kurtuldukları ima edilir. “Yere sermek” eylemiyle de bir kez daha Türk’ün gücü vurgulanır.

²⁵² Eşref Şefik, “Milli takımımızın alman takımına ağır mağlubiyetinden sonra”, *Hürriyet*, 24 Haziran 1954

²⁵³ “Almanların Dünya’ya verdiği ders”, *Hürriyet*, 8 Temmuz 1954

1954 Dünya Kupası haberlerini *Hürriyet* gazetesi üzerinden incelediğimiz bu bölümde dikkat çekilmesi gereken noktalardan en önemlisi, *Hürriyet*'in milli maçların oynanacağı günde ve bir gün sonrasındaki maç haberlerinin başlıklarını ve haber girişlerini birinci sayfadan bir vaka aktarır gibi oldukça nesnel ve yalın bir habercilik diliyle sunuyor olmasıdır:

“İspanyolları Elimine Ettik” (18 Mart 1954)

“Milli maçta İspanyaya dün 4-1 mağlup olduk” (7 Ocak 1954)

“Türk Milli Takımı Dün Güney Kore’yi 7-0 Yendi” (20 Haziran 1954)

“Batı Almanya ile bugün revanş maçımızı yapıyoruz” (22 Haziran 1954)

“Milli Takımımız Almanya’ya Açık Farkla Mağlup Oldu: 7-2” (23 Haziran 1954)

Örneklerden görüldüğü üzere, *Hürriyet* 1954 Dünya Kupası’ndaki milli maçları birinci sayfadan, milli hezeyanları galeyana getirmeden, maçlar üzerinden milliyetçilik devşirmeden kamuoyuna yansıtmıştır. Zaman zaman kullanılan birinci çoğul şahıs ekiyle ‘birliktelik’ ve ‘tek vücut olma’ vurgusu yapılsa da, haberler ilk sayfadan oldukça soğukkanlı ve yorumsuz bir şekilde aktarılmıştır. Bununla birlikte, spor sayfasındaki maç haberlerinin detaylarında milliyetçi ve ‘Türk olmayanı suçlayıcı’ söylemlere rastlamak mümkündür. Sözgelimi, İspanya ile Madrid ve İstanbul’da oynanan eleme maçları öncesinde “*Şimdi bütün gözler ve bütün Türk diyarının kalpleri Madrid’teki maçın neticesi ve oraya giden Türk çocuklarının yeni bir muvaffakiyet sağlaması temennisiyle çarpılmaktadır*”²⁵⁴ ve “*Bugün Dolmabahçe stadında (...) Madrid’deki 4 – 1’lik mağlubiyetin acısını çıkarmak için Ay- Yıldızlı formanın şerefini korumasını pekala ispat etmiş bulunan futbolcularımızı*

²⁵⁴ *Hürriyet*, 6 Ocak 1954

seyredeceğiz.”²⁵⁵ İfadeleri dikkat çekmektedir. İstanbul’daki maçın kazanılmasından sonra ise “(...) *Madrid’te mağlup olduktan sonra pazar günü futbolcularımız karakterlerindeki enerji ve imanla İspanyolların karşısına çıkarak mertçe mücadeleden muzaffer çıkmasını başardılar*”²⁵⁶ cümlelerine yer verilir. Bu örneklerde yer alan “Ay-Yıldızlı formanın şerefi”, “Türk çocukları”, “futbolcularımızın karakterlerindeki enerji ve iman” gibi sembol ve deyişlerdeki milliyetçi vurgulamalar göze çarpmaktadır. Ayrıca, Dünya Kupası’ndaki milli maçların değerlendirildiği maç yazılarında İstiklâl Marşı’nın stadyumdaki Türkler tarafından büyük bir coşkuyla okunduğu her seferinde tekrar edilir.

Hürriyet, milli takımın yenilgileri sonrasında bahanelere sığınmayı da ihmal etmez. Sakat oyuncuların yarattığı eksiklik, hava koşulları ve hakemlerin kötü yönetimi en çok sığınılan bahaneler olurlar. Özellikle hakemlerin ve FIFA’nın suçlandığı haber metinlerinde “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” söylemini okumak çok da zor değildir. Bu bağlamda, kazanılan maçlar sonrasında Türklük ön plana çıkarılırken, kaybedilen maçlarda çeşitli bahanelerin arkasına sığınılan haberler yapılmaktadır.

Hürriyet ayrıca, ‘yabancı’ basının ve otoritelerinin milli takım hakkındaki olumlu görüşleri üzerinde sıklıkla durarak bunları haberleştirir. Böylece, ‘başkalarının’ Türklüğü övücü söylemleri büyük bir keyifle aktarılır. Maç yazılarının satır aralarında ise geçmişte alınan tek tük parlak futbol zaferlerine göndermeler yapılarak Türk’ün gücü defalarca kez vurgulanır.

²⁵⁵ *Hürriyet*, 14 Mart 1954

²⁵⁶ *Hürriyet*, 16 Mart 1954

4. 2002 DÜNYA KUPASI

Türk milli futbol takımı Dünya Kupası'na tarihinde ikinci defa, 1954'den yaklaşık yarım asır sonra 2002 yılında katılmayı başarmıştır. Japonya ve Güney Kore ortaklığında düzenlenen kupaya katılmak için Avrupa kıtası elemelerinde dördüncü grupta İsveç, Moldova, Azerbaycan, Slovakya ve Makedonya ile mücadele eden Türkiye, grubunu İsveç'in arkasında ikinci sırada bitirerek Avusturya milli takımı ile baraj maçları oynamaya hak kazanmıştır. 10 Kasım 2001 tarihinde Viyana'da oynanan ve Türkiye'nin 1-0 kazandığı maç sonrasında *Hürriyet* bu galibiyeti ilk sayfadan "Bu Zafer Ata'mıza Armağan" şeklinde duyurur. Spordan Sorumlu Devlet Bakanı Fikret Ünlü ve Futbol Federasyonu Başkanı Haluk Ulusoy ise alınan galibiyeti "Atatürk'ün ruhuna hediye yolladık" şeklinde yorumlarlar.²⁵⁷ Böylece, maçın 'tarihsel rastlantısıyla' birlikte Türk milliyetçiliğinde önemli bir yer tutan Atatürk ihmal edilmemiş olur.

İstanbul'daki rövanş maçının oynanacağı 14 Kasım tarihinde *Hürriyet* "47 Yıl Beklenen Gece" manşetiyle çıkarak 1954'den beri Dünya Kupası'na katılamayan Türkiye'nin özlemini aktarır. 15 Kasım'da Türk milli takımının Avusturya milli takımını İstanbul'da 5-0 mağlup edip Dünya Kupası biletini almasıyla *Hürriyet* "Türkiye İçin Seve Seve" manşetini atarak birinci sayfasını bu zafere ayırır.

²⁵⁷ *Hürriyet*, 11 Kasım 2001

4.1. Grup Maçları

Türkiye, Japonya ve Güney Kore ortaklığında düzenlenen 2002 Dünya Kupası finallerinde Brezilya, Kosta Rika ve Çin ile birlikte C grubunda yer almıştır. Türk milli takımı ilk maçında 3 Haziran 2002 tarihinde Güney Kore'nin Ulsan kentinde Brezilya ile karşılaşacaktır. Henüz maça 10 gün varken *Hürriyet*, Brezilya milli takım kaptanı Emerson'un "Türk milli takımından çekiniyorum" demecini "Sambacı korktu" başlığıyla sunar.²⁵⁸ Birkaç gün sonra ise bu kez Brezilya milli takım teknik direktörü Scolari'nin Türklerden çekindiği haberlerini kendi ağzından "Türkiye maçı öncesi başına ağırlar giriyor" demeciyle okuyuculara aktarır.²⁵⁹ Maçtan bir gün önce *Hürriyet* bu kez "Sambacıları Korku Sardı" başlığını atarak bir hafta içerisinde üçüncü kez Türkiye'nin turnuvanın en büyük favorisi Brezilya'yı endişelendirdiğini aktarmış olur.²⁶⁰ Böylece, maçtan günler önce başlayan "Türklerin gücünden korkular" haberleriyle Türk milletinin üstünlüğü vurgulanmaya başlanmış olur.

Maç günü *Hürriyet* "Sambayı Biz Yapalım" manşetini atar. Günün en ilginç yazısı ise Reha Erus tarafından kaleme alınır. Türk milli takımının 1954 Dünya Kupasına gitmesini sağlayan kurayı çeken Franco ile yıllar sonra İtalya'da yaptığı röportaja yer veren Erus, Türk futbolcuların sahaya çıkarken 10 yıl önce trafik kazasında hayatını kaybeden Franco'yu hatırlamalarını ister.²⁶¹ Bu arada *Hürriyet*, Türkiye Futbol Federasyonu ve bazı sponsor firmaların davetlisi olarak 15 Kore

²⁵⁸ *Hürriyet*, 23 Mayıs 2002

²⁵⁹ *Hürriyet*, 28 Mayıs 2002

²⁶⁰ *Hürriyet*, 2 Haziran 2002

²⁶¹ Reha Erus, "Franco'nun Anısına", *Hürriyet*, 3 Haziran 2002

Gazisi maçı izlemek için 50 yıl önce savaştıkları topraklara getirilişini haberleştirir.²⁶²

Türkiye, 2002 Dünya Kupası'ndaki ilk maçını 87. dakikada penaltıdan yediği golle Brezilya'ya 2-1 kaybeder. 4 Haziran günü *Hürriyet*'in sürmanşeti “Sambacı Değil Koreli Yaktı”²⁶³ olur ve Koreli hakemin ‘uydurma’ penaltısıyla Türk milli takımının maçı kaybettiği söylenir. Spor sayfasının manşeti ise “Koreli Çaldı Sambacı Oynadı”dır ve Güney Koreli hakemin hatalı kararlarıyla milli takımın puanını gasp ettiği yazılır. Milli takım teknik direktörü Şenol Güneş de hakemin maçı katlettiğini söyler. Maçı yerinden takip eden spor yazarları İlker Yasin ve Ercan Saatçi de hakeme yüklenirler. Ercan Saatçi “Aslında hakemin Koreli olması hepimizi bir şekilde rahatlatıyordu. Ondan duygusal anlamda destek bekliyorduk. Ancak, o bize apaçık köstek oldu” diye yazar.²⁶⁴ Türkiye Futbol Federasyon başkanı Haluk Ulusoy ise “Biz Türkler 50 yıl önce Kore’de binlerce şehir verdik. Ama bir tek Koreli 70 milyon Türkü öldürdü” demecini verir. *Hürriyet*, maçın dünya basımına yansımalarına da yer vererek Türk milli takımının hakkının yendiğini şahitler göstererek vurgular. *Hürriyet*, İtalyan, Fransız ve Alman devlet televizyonlarının ve bazı ünlü yorumcuların, son dakikada Hakan Ünsal’ın bacağına şutladığı topu yüzüne çarpmış gibi yaparak Hakan Ünsal’ın kırmızı kart görmesini sağlayan Rivaldo’ya ve maçı kötü yöneten hakeme olan tepkilerini “Dünya yuhaladı” başlığı altında derleyerek sunar. Fenerbahçe’nin İsraili futbolcusu Revivo ve Beşiktaş’ın Brezilyalı futbolcusu Zago’nun Türklerin haksızlığa uğradığını belirten demeçlerine milliyetçi bir ilişkilendirme ile yer verilerek onların da artık ‘bizden biri’ olduğu ima

²⁶² *Hürriyet*, 3 Haziran 2002

²⁶³ Ek-6

²⁶⁴ Ercan Saatçi, “Koreli’nin Mandolini”, *Hürriyet*, 4 Haziran 2002

edilir.²⁶⁵ Tüm bu haberler, milliyetçi kültürün en temel sloganlarından olan “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” söyleminin haklılığını kanıtlayan haberler olarak ve “bir kez daha haksızlığa uğramış olmanın” vurgusuyla *Hürriyet* tarafından okuyuculara sunulur. Bu tarz haberler ertesi gün de devam eder. 5 Haziran günü *Hürriyet*’in manşeti “Dünya Gözünde Biz Kazandık”tır. Haberde, “milli takımın Dünya Kupası’ndaki ilk maçta Brezilya’ya yenilmesine sebep olan uyduruk penaltıya ve ‘futbol katili’ hakeme tüm dünyanın isyan ettiği” söylenir. *Hürriyet*, diğer ülke basınlarının tepkileriyle birlikte Brezilyalıların ‘bile’ “Türkleri hakem sayesinde yendik” demeleri aktarır. *Hürriyet*, Alman Futbol Federasyonu Asbaşkanı Franz Beckenbauer’in Türkiye’nin uğradığı haksızlığa isyan edip Koreli hakemin hemen turnuva dışı bırakılması gerektiğine yönelik demecini de yer verir. Yukarıda saydığımız tüm bu haberler birinci sayfada yer bulurken, spor sayfasında hakem suçlamalarına ve dünya basınının “Türklerin haksızlığa uğradıklarına” dair haberlere ayrıntılarıyla yer verilir.²⁶⁶

6 Haziran günü *Hürriyet* “Ürperten Şüpheler” manşetini atar ve komplo teorilerini birbiri ardına sıralar. 9 Haziran’da grubun ikinci maçında Kosta Rika ile oynanacak olan maç ‘futbol ligi bile bulunmayan’ Benin’li bir hakem atanmıştır. Bunun üzerine, Türkiye Futbol Federasyonu maçın ağırlığını kaldıramayacağını düşündükleri hakemin değiştirilmesi için FIFA’ya başvurmuştur. Basit bir mantıkla, olası puan kaybının faturası peşinen hakeme çıkarılmaktadır. Ayrıca, henüz gruptaki ikinci maçlar oynanmadan üçüncü maçlar düşünülerek de bir komplo teorisi ortaya atılır. Grupların son maçında iki Latin ülkesi Brezilya ve Kosta Rika’nın gruptan el

²⁶⁵*Hürriyet*, 4 Haziran 2002

²⁶⁶*Hürriyet*, 5 Haziran 2002

ele çıkmak için anlaşacağına dair haber yapan *Hürriyet*, Şenol Güneş'in "Kupada birçok şeylerin döndüğünü biliyorduk, ama görmüyorduk. Şimdi yaşadıklarımıza şaşırıyoruz. İlk maçımızdaki hakem hatalarını ve ikinci maçımıza atanan hakemi görüyorsunuz. Brezilya'nın Kosta Rika'ya bilerek yenileceği söylentilerine inanmak istemiyorum. Ama bu yaşanır, Brezilya kupayı alsın da kara lekeyi silemez" demesine yer verir.²⁶⁷ Cüneyt Özdemir ise "Joo'nun Zor Anları" başlıklı köşe yazısında Türkiye-Brezilya maçının hakemi Kim Young Joo'nun otele her giriş çıkışında politikacı ve sanatçılardan oluşan Türk heyetinin alkışlı protestosuyla karşılaştığını ve binlerce mahcup Güney Koreli'nin Türkiye Büyükelçiliğine özür meilleri attıklarını yazar.²⁶⁸

Kosta Rika maçından bir gün önce *Hürriyet* "Kosta Rika Vaazı" başlıklı haberinde cuma namazı kılmak için Seul Merkez Camii'ne giden milli futbolcuların Seul İmamı'ndan "sinirlerinize hâkim olun ve hakeme itiraz etmeyin. 70 milyon sizden zafer bekliyor. Çıkın, oynayın ve kazanın" vaazını dinlediklerini yazar. Haberin verilisinde Türk kimliğinin Müslüman kimliğine eklemlenişi dikkat çekicidir. Bu arada, Spordan Sorumlu Devlet Bakanı Fikret Ünlü ve heyetinin Türk şehitliğini ziyaret etmesi *Hürriyet*'e haber olur.²⁶⁹

Grubun ikinci maçı, Türkiye'nin 1-0 öne geçmesine rağmen son dakikalarında gelen Kosta Rika golüyle 1-1 tamamlanmıştır. *Hürriyet*, maçı sürmanşetten "Uğursuz 86" şeklinde duyurur ve Türkiye'nin 1996 yılındaki Avrupa Şampiyonası'nda Hırvatistan'dan da 86. dakikada gol yediğini hatırlatır ve şanssızlığa vurgu yapar.

²⁶⁷ *Hürriyet*, 6 Haziran 2002

²⁶⁸ Cüneyt Özdemir, "Joo'nun Zor Anları" *Hürriyet*, 6 Haziran 2002

²⁶⁹ *Hürriyet*, 8 Haziran 2002

Berberliğin faturası ise, hem *Hürriyet* yazarlarınca hem de *Hürriyet*'in aktardığına göre dünyanın önde gelen medya organlarınca teknik direktör Şenol Güneş'e çıkarılır. Bu arada, “gruptan nasıl çıkarız” hesapları da yapılmaya başlanmıştır. Son maçını Çin’le oynayacak Türkiye ikinci tura çıkmak için maçı en az iki farkla kazanıp, üst tura çıkmayı garantilemiş Brezilya’nın da Kosta Rika’yı mağlup etmesini beklemek zorundadır. Bu karmaşık tablo *Hürriyet*'in komplo teorilerini derinleştirmesine sebep olur. *Hürriyet*, Brezilya milli takım teknik direktörü Scolari’nin Kosta Rika maçında as oyuncularını dinlendireceği duyumları ve Kosta Rika milli takım teknik direktörü Alexander Guimaraes’in Brezilya doğumlu olması nedeniyle ‘Latin işbirliği’nden çekinmektedir. Aynı endişeyi Türkiye Futbol Federasyonu da taşıdığından FIFA’ya başvurarak Brezilya – Kosta Rika maçının gözlem altına alınmasını istemiştir.²⁷⁰

Hürriyet, komplo teorilerine dayalı haber verme yaklaşımını üçüncü maçların oynanacağı 13 Haziran tarihinde biraz daha netleştirerek “Brezilya Yatmazsa Biz de Yenersek Bayram Olacak”²⁷¹ sürmanşetiyle çıkar. Basit bir okumayla, Brezilya’nın Kosta Rika karşısında alacağı olası beraberlik ya da mağlubiyetinin doğrudan ‘şike’ ile temellendirildiğini söyleyebiliriz. *Hürriyet*, Brezilyalı Ronaldo’yla İtalya’nın İnter takımından takım arkadaşları olan Okan ve Emre’nin Ronaldo’ya telefon açıp “Bizim için oynayın. Şansımız size bağlı” dediklerini de aktarır. Böylece, ‘hatır şikesi’ girişimi bile olsa takımdaki herkesin görevini yapıyor olduğu çıkarımıyla okuyucuların yüreğine az da olsa su serpilir. Bu arada, *Hürriyet* Brezilyalı futbolcuların Kosta Rika maçına çıkmamak için tuhaf şekilde sakatlandıklarını iddia

²⁷⁰ *Hürriyet*, 11 Haziran 2002

²⁷¹ Ek-7

eder. Orta saha oyuncusu Emerson'un antremanda kalecilik yaparken, golcü Ronaldo'nun ise masa tenisi oynarken sakatlandıklarını bildirir.²⁷² Ancak, bu iki futbolcu maçtaki yerlerini alacaktır.

13 Haziran'da oynanan grubun son maçlarında Türkiye'nin Çin'i 3-0; Brezilya'nın Kosta Rika'yı 5-2 yenmesiyle Türkiye Brezilya'nın ardından ikinci tura yükselmeyi başarır. Türkiye saatiyle sabah 9:30'da oynanan maç sonrasında *Hürriyet* tarihindeki beşinci yıldırım baskısını yapar.²⁷³ 13 Haziran 2002 tarihli yıldırım baskının sürmanşeti "Tarihi Zafer" olur. Yıldırım baskının milli birlik ve beraberliğe yönelik "Haydi Türkiye, her eve bayrak" başlıklı haberin altında ise "Zafer, son günlerde içi kararan Türkiye'de yeniden moral rüzgârlarını estirmeye başladı. Yelkenlerimiz doldu. Ecevit'in hastalığını, yükselen faizleri, doları unuttuk" denilir. Böylece, spor yazarı Bağış Erten'in deyişiyle toplumun yaşadığı tüm travmalar yeşil sahalara havale edilir. *Hürriyet*'in yıldırım baskısının birinci sayfasında ayrıca, "Obridago Brasil"²⁷⁴ başlığı altında "Kosta Rika'ya yatmadığın için teşekkürler Brezilya. O penaltıyı affettik" ifadelerine yer verilir.²⁷⁵ *Hürriyet*, maçtan bir gün sonraki sürmanşetinde hedef büyüterek "Şimdi hedef Kupa" başlığını kullanır. Manşet ise "Türk Coşkusu"dur. Tarihi zaferin tüm dünyada ve Türkiye'de büyük coşkuyla kutlandığı aktarılır. İç sayfalarda da kent kent yapılan kutlamalar okuyuculara aktarılır. Burada, İstanbul, Ankara ve İzmir dışında Diyarbakır'da da yüzlerini ay yıldızlı simgelere ve kırmızı-beyaz renklere boyayıp kutlama yapan

²⁷² *Hürriyet*, 13 Haziran 2002

²⁷³ *Hürriyet*, daha önce 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nda, 6 Haziran 1977 seçimleri sonrasında, 12 Eylül 1980 askeri darbesinde ve 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin ardından yıldırım baskı yapmıştır.

²⁷⁴ "Teşekkürler Brezilya"

²⁷⁵ *Hürriyet* Yıldırım Baskı, 13 Haziran 2002

vatandaşların fotoğraflarına yer verilerek görsel anlamda Türk milliyetçiliğin üretimine katkıda bulunulur ve ulusal beraberlik vurgusu yapılır. Bu galibiyet sonrasında *Hürriyet* spor sayfasının tercih ettiği manşet “Güneş Ufuktan Şimdi Doğdu” olur. Bu manşetle, milli mücadelenin başlangıcı olarak kabul edilen Atatürk’ün Samsun’a çıkışı esnasında söylediği ve beraberinde bulunanlara öğrettiği ulusal bir ezgiye kelime oyunlu bir gönderme yapılmaktadır. Maç yazısındaki “Ay yıldızlılar Dünya Kupası’nda kendilerinden beklenen oyunu sergiledi. Türk’ün gücünü gösterdi” ifadeleri yer almaktadır. Dünya basınından derlenen haberler ise “Müthiş Türkler” başlığı altında sunulur. Batı’dan gelen ve milli takımı öven yorumların milli duyguları galeyana getirecek şekilde Türklük olgusuyla birlikte sunulmasıyla, Türklüğün bir üstünlük göstergesi olduğu vurgulanır. “Obridago Brasil” başlığı yıldırım baskıdan sonra burada da kullanılır. *Hürriyet*, maçtan önce komplo teorileri ürettiğini unutarak “Sambacılar maç öncesi dedikoduları yalanlarcasına Kosta Rika’yı birbirinden güzel beş golle uğurlayıp, milli takımımıza ikinci turun kapısını açtılar” ifadelerine yer verilir.²⁷⁶ Böylece, “Brezilya yatmazsa” ifadesi bir anda ‘başkalarının dedikodularına’ dönüşmüş olur.

4.2. İkinci Tur Maçı

Türkiye Güney Kore’de oynadığı üç grup maçından dört puan çıkararak ikinci tura yükselmiş ve ikinci turda ev sahiplerinden Japonya ile eşleşmiştir. 15 Haziran günü *Hürriyet* sürmanşetine “Final yemini ettiler” başlığını atar ve “futbolcularımız Türk’ün gücünü dünya futbol arenasında sergilediler. Türk bayrağını dünyaya

²⁷⁶ *Hürriyet*, 14 Haziran 2002

seyrettirdiler. Seyrettirmeye de devam edecekler” ifadelerine yer verir. Spor sayfasında ise dünya basının Türk milli takımına olan övgü ve hayranlıklarına yer vermeye devam edilmektedir. *Hürriyet*’in spor yazarları ise ağız birliği etmişcesine savaşılmadan Japonya maçının kazanılamayacağını yazarlar.²⁷⁷

Milli takımın ikinci tura çıkmasının ardından *Hürriyet* bu kez İtalya basını üzerinden yeni bir komplo teorisini okuyuculara aktarır. Türkiye’nin turnuvanın ev sahiplerinden Japonya’yla eşleşmesi gibi İtalya da ikinci turda turnuvanın ev sahibi takımlarından Güney Kore’yle eşleşmiştir. *Hürriyet*, İtalya basınında çıkan, maçlara olan ilgi düşmesin diye FIFA’nın ev sahibi takımların elenmesini istemediği ve bu yüzden Türkiye ile İtalya’nın işlerinin zor olduğu haberlerine yer verir.²⁷⁸ Türk spor basınının klişe tabirlerinden biri olan “uğurlu hakem” 2002 Dünya Kupası’nda da karşımıza çıkar. Daha önce yönettiği maçlarda Türk takımlarının yenilgi yüzü görmemesi İtalyan hakem Pierluigi Collina’yı Türk futbolunun ‘uğurlu hakemi’ haline getirmiştir. Bu yüzden, Japonya ile oynanacak ikinci tur maçına Collina’nın atanması “Kader maçına uğurlu hakem” başlığı ile duyurulur.²⁷⁹ Ertesi gün ise, ‘uğurlu hakem’in Türkiye maçına verilmesinin detaylarını okuruz. FIFA Hakem Komitesi Başkanı Şenes Erzik, “Türkiye-Japonya maçını Latin Amerikalı bir hakem yönetsin” diyen FIFA başkanı Blatter’e karşı ağırlığını koyarak maça ‘uğurlu hakemimizin atanmasını sağlamıştır. Bu da, *Hürriyet* tarafından “Erzik’in Zaferi”

²⁷⁷ *Hürriyet*, 15 Haziran 2002

²⁷⁸ *Hürriyet*, 16 Haziran 2002

²⁷⁹ *Hürriyet*, 16 Haziran 2002

şeklinde lanse edilir. Bu arada, Japonya'nın Türklerden çekindiği haberlerine de yer verilir.²⁸⁰

Japonya maçından bir gün önce *Hürriyet*, spor sayfasında “Tarihi Sen Yazarsın” başlığında Türk milletinin milli takımdan yeni bir zafer beklediğini yazar.²⁸¹ Türk milli takımı da beklentileri karşılayarak 17 Haziran günü Japon milli takımını 1-0 yenerek çeyrek finale yükselir. *Hürriyet* bu zaferi ertesi gün manşetten sade bir şekilde “Teşekkürler”²⁸² şeklinde duyurur.²⁸³ Sade bir başlık seçilmesinin temel nedeni hiç şüphe yok ki maç günü olan 17 Haziran’da *Hürriyet*’in bir kez daha yıldırım baskı yaparak bütün coşku ve heyecanını yıldırım baskıya yansıtmış olmasıdır. *Hürriyet*’in son bir hafta içerisindeki ikinci yıldırım baskısının manşeti “Sumo Gibi Ezdik” olur. Kültüre dayalı bu başlığın bir benzerini yıldırım baskının spor sayfalarında da görürüz: “18 Haziran Suşi Bayramı”²⁸⁴ Ertesi gün çıkan *Hürriyet* bu iki kültür göndermeli başlıkların yanına iç sayfalarda “Yeniçeriler Japonya’da Samurayları Hakladı”²⁸⁵ başlığını da ekler. Burada, Osmanlı Devleti’nin görkemli tarihine yapılan göndermeyle yine futbol üzerinden milliyetçilik devşirilmiştir. Çünkü, milliyetçilik gücünü salt bugünden değil aynı zamanda geçmişten alır ve geçmişle övünmeyi gerektirir. İç sayfalarda yine milli zaferi kutlayan insanların haberlerine ve fotoğraflarına yer verilerek maçın bitiş düdüğüyle birlikte Türkiye’de hayatın durduğu ifade edilir. Spor sayfasının başlığı ise “Haydi Türkiye’ m Kupaya Kadar”dır. “70 milyon için savaştık” başlıklı haberin altında futbolcuların “70 milyonun dualarını arkamızda” hissettik demeleri aktarılır. İlker

²⁸⁰ *Hürriyet*, 17 Haziran 2002

²⁸¹ *Hürriyet*, 18 Haziran 2002

²⁸² Ek-8

²⁸³ *Hürriyet*, 19 Haziran 2002

²⁸⁴ *Hürriyet* Yıldırım Baskı, 18 Haziran 2002

²⁸⁵ Ek-9

Yasin “Eğmeyi de Biliriz Eğilmeyi de” başlıklı yazısında futbolcuların maç sonunda Japon seyircileri Japon kültüründeki gibi eğilerek selamlamasını överken, Japon milli takımının da önümüzde eğildiğini erkeksi ve cinsiyetçi bir şekilde vurgular.²⁸⁶ Maç sonunda mağlubiye üzülen Japon taraftarlar ise “Ağlama Samuray kalbimiz seninle” başlığıyla teselli edilir. Dünya kamuoyunun Türkleri öven söylemleri de abartılı tercümelemlerle derlenmeye devam edilmektedir.²⁸⁷

4.3. Çeyrek Final ve Yarı Final Maçları

Türkiye çeyrek finalde Afrika temsilcisi Senegal ile eşleşmiştir. Maçtan bir gün önce “Yolumuz Final” başlığı altında futbolcuların Senegal’i eleyeceklerine dair görüşlerine yer verilir. Birkaç gün önce İtalyan basınında yer alan ikinci turda ev sahipleriyle oynayacak Türkiye ve İtalya’nın işlerinin zor olduğuna dair haberleri aktararak İtalyan basını ile müttefik olan *Hürriyet*, İtalya’nın Güney Kore’ye yenilip elenmesinin ardından İtalya basınında yer alan haberlere bu kez ateş püskürür. İtalya basınına göre, İtalya milli takımının kötü bir hakem performansı sonucu Güney Kore milli takımına elenmesinin suçlularından biri FIFA Hakem Komitesi Başkanı Şenes Erzik’tir. İtalyan basınının Erzik’i suçlayıcı haberlerle birlikte Türkiye’nin Erzik’in yardımlarıyla finale kadar gideceği iddiaları *Hürriyet*’te “İtalyan Yaygarası” başlığıyla haberleştirilir.²⁸⁸

²⁸⁶ İlker Yasin “Eğmeyi de Biliriz Eğilmeyi de”, *Hürriyet*, 19 Haziran 2002

²⁸⁷ *Hürriyet*, 19 Haziran 2002

²⁸⁸ *Hürriyet*, 21 Haziran 2002

Çeyrek final maçının oynanacağı 22 Haziran günü *Hürriyet*'in sürmanşetini “Bu Maç Bizim” şeklinde atar ve “Ay yıldızlılarımız, Afrika temsilcisini ezerek Dünya Kupası’nda tarihinde ilk kez son dört takım arasına girmeye çalışacak” ifadelerine yer verilir. “Yenmek” yerine argo anlamıyla “ezmek” fiilinin kullanılması milli kimliğin yüceltilmesine iyi bir örnektir. Çünkü, milliyetçilik başka milletler karşısında güçlü olmayı ima ettiği gibi içinde her zaman şiddeti de barındırır. Bu söylem, aslında güç ve üstünlük belirtisi içerdiğinden ‘argonun milliyetçilikle eklemlenmiş’ hali olduğu söylenebilir. *Hürriyet*'in maçtan bir gün önceki spor sayfasının başlığı ise “Çekil Yolumdan Finale Koşuyorum”dur.²⁸⁹

Türkiye'nin uzatma dakikalarında İlhan Mansız'ın attığı golle Senegal'i 1-0 mağlup edip yarı finale yükselmesi 23 Haziran günü manşetten “En Büyük Türkiye”²⁹⁰ şeklinde duyurulur. İç sayfalarda “Dünya’da Türk bayramı” başlığı altında bir kez daha galibiyetin dünyanın değişik ülkelerinde yaşayan Türkler tarafından coşkuyla kutlandığı bildirilir. Ayrıca, elleri ve yüzleri Türk bayraklı her yaşta insanın arabalarıyla çıktıkları zafer konvoyundan coşkulu fotoğraflarına her zamankinden daha fazla yer verilir. Göze çarpan bir başka başlık ise, “Osaka’yı Fethettik”tir. Böylece, “Türk taraftarlar Osaka’ya adeta akın etti” ifadeleriyle sayıca çok olan Türk taraftarlarının galibiyet kutlamaları “fetih yapmak” ile anlamlandırılmıştır. Dış basının Türklüğü övücü haberlerinin aktarımları da devam etmektedir. Spor sayfası Senegal galibiyetini “Gol Altın Kupa Yakın” şeklinde duyurur. Senegal milli takım teknik direktörü Bruno Metsu’nun “maçı çok kaliteli bir Türk takımına karşı yitirdik” sözleri “Türkler çok kaliteli” başlığı ile Türk kimliği

²⁸⁹ *Hürriyet*, 22 Haziran 2002

²⁹⁰ Ek-10

vurgulanarak verilir. Efsanevi Fransız futbolcu Michael Plati'nin "Türkiye ayakta alkışlanacak bir takım. Mükemmel futboluyla tribünlere zevk veriyor" demeci bir emir cümlesiyle "Ayakta alkışlayın" şeklinde sunulur. Böylece, başka milletlere Türkiye'ye saygı gösterme ve önlerinde ayağa kalkma çağrısı yapılarak milli gurur parlatılır. Spor yazarı Togay Bayatlı "Ne Mutlu Türküm Diyene" başlıklı köşe yazısına "İşte Atam bunlar senin sporcuların, bunlar senin istediğin gençler, devrim yaptılar. Dünya Kupası'nda yarı finale kaldılar. Hem de rakiplerini eze eze"²⁹¹cümleleriyle başladığı yazısında doğal bir galibiyeti şiddet söylemiyle kodlayarak üstüne basa basa vurgular. Üstelik, bunu yapanların Atatürk'ün istediği gençler olduğunu söyler.

Ertesi gün *Hürriyet*, "Dünya bize özeniyor" başlığı altında Türkiye'nin yarı finale yükselmesinin dünyadaki yansımaları aktarır. Hatta, Danimarka'da çıkan bir gazetenin "keşke biz de Türk olsaydık" manşetini attığı iddia edilir. Türkiye'nin yarı finaldeki rakibi bir kez daha Brezilya'dır. Grubun ilk maçında Brezilya maçı öncesi yapılan haberler *Hürriyet* tarafından bir kez daha, bu kez daha coşkulu başlıklarla haberleştirir. Brezilya teknik direktörü Scolari'nin "Türkiye yerine Senegal ile karşılaşmayı tercih ederdim" demeci "Anneciğim Yine Türkler" başlığıyla verilir.²⁹² Böylece bir kez daha, fetihlerle dolu Türk tarihinin zaman içinde diğer milletlere korku salmış olmasına atıf yapılarak "herkes Türkün gücünden korksun" özgüveniyle milliyetçilik üretilir. Bu başlık aynı zamanda Türkiye'nin Brezilya'yı daha önce defalarca yendiği izlenimini uyandırır da, bu iki takım aslında tarihlerinde yalnızca bir kez, o da üç hafta önce karşılaşmış, o maçı da Brezilya kazanmıştır. "Dünya bizimle" başlığı altında ise futbol otoritelerinin Türkiye'yi destekledikleri ifade

²⁹¹ Togay Bayatlı "Ne Mutlu Türküm Diyene", *Hürriyet*, 23 Haziran 2002

²⁹² Ek-11

edilir. Öyle ki, İtalya'nın eski milli futbolcularından Alessandro Altobelli'nin İtalya devlet televizyonu RAI'de "gelin hep birlikte temiz, iyi, dürüst futbol oynayan, hakem yardımı görmeyen pırıl pırıl Türkiye'nin şampiyon olması için destek verelim. Brezilya, Kore ve Almanya buralara hakem katkılarıyla geldi. Türkiye bileğinin hakkıyla yarı finale yükseldi" dediği aktarılır. Tercümedeki "temiz, iyi, dürüst ve pırıl pırıl" sıfatları aslında Türklüğe övgü şeklinde sunulmaktadır. Bu abartılı tercümenin yanı sıra, 25 Haziran'daki *Hürriyet*'in "Made in Turkey seferberliği" manşeti altında Türkiye'nin bir türlü değiştiremediği kötü imajının milli takım sayesinde değişebileceği yorumunda bulunarak, Batı'nın Türkiye hakkındaki düşüncelerine verilen önem bir kez daha ortaya çıkmış olur.²⁹³

Brezilya maçının oynanacağı gün "Önce Samba Sonra Kupa" başlığını atan *Hürriyet*, milli takımın Türk'ün gücünü göstermek için mücadele edeceğini yazar.²⁹⁴ Ancak, Türk milli takımı yarı final maçını 1-0 kaybederek final yerine üçüncülük dördüncülük maçı oynamaya hak kazanır. Ertesi günkü *Hürriyet*'in manşeti "Sizinle Gurur Duyuyoruz" olur. Spor sayfasının başlığı ise "Gönüllerimizin Şampiyonusun" olur. Spor yazarlarının maç yazılarının başlıkları da "canınız sağ olsun", "helal olsun" "gurur duyuyorum" şeklindedir. *Hürriyet*, dünya basınının maç yorumlarına yine oldukça geniş yer ayırır ve bu derleme "Üzülme Türkiye" başlığıyla sunulur.²⁹⁵

4.4 Üçüncülük Dördüncülük Maçı

²⁹³ *Hürriyet*, 25 Haziran 2002

²⁹⁴ *Hürriyet*, 26 Haziran 2002

²⁹⁵ *Hürriyet*, 27 Haziran 2002

Türk milli takımı, 2002 Dünya Kupası'ndaki son maçında ev sahibi Güney Kore'yi 3-2 yenip, dünya üçüncülüğünü kazanır. *Hürriyet*, ertesi gün “Medeniyet Dersi”²⁹⁶ manşetini atarak maçın detaylarından çok, maç sonrası iki takım futbolcularının sarmaş dolaş olarak tribünleri selamlamalarını ön plana çıkarır. İç sayfada ise “Dünya böylesini görmedi” başlığı altında tribünlerin ve iki takımın tüm dünyaya centilmenlik, dostluk, kardeşlik ve konukseverlik dersi verdiği ifade edilir. Bu davranışın dünya basınından aldığı övgüler ise “Türkler ders verdi” başlığıyla sunulur.²⁹⁷ Böylece, medeniyeti tüm dünyaya Türklerin öğrettiği, her milletin, en büyüklerinin bile Türklerden öğreneceği çok şey vardır vurgusuyla Türklük bir kez daha öne çıkarılarak övülür.

Dünya Kupası'nın sona ermesinin ardından yurda dönen Türk milli takım kabileşi Türkiye'de büyük coşkuyla karşılanır. Kafileyi taşıyan uçak Türk hava sahasında F-16 uçakları ile karşılanır.²⁹⁸ Kazanılan dünya üçüncülüğü kabile tarafından Türk halkına armağan edilir. Halkın ve basının büyük ilgisine mazhar olan futbolcuları devletin ise devlet üstün hizmet madalyası vererek onurlandırır. Günler boyunca maçlara kilitlenen vatandaşlar da yurda dönen futbolcuları tam bir millî kahraman gibi karşılar ve bu coşku günler boyunca sürer.

2002 Dünya Kupası'nı *Hürriyet* gazetesi üzerinden incelediğimiz bu bölümde, Türk milli futbol takımının oynadığı maç haberlerinin başlık ve metinlerinde milliyetçi bağlamda ele alınarak kamuoyuna aktarıldığı görülmektedir. *Hürriyet*,

²⁹⁶ Ek-12

²⁹⁷ *Hürriyet*, 29 Haziran 2002

²⁹⁸ Ek-13

Türk kimliğinin üstünlüğünü çeşitli biçimlerde haberlerine yansıtarak futbol üzerinden bir Türk milliyetçiliği devşirmiştir. *Hürriyet*'in milli maçların oynanacağı günde ve bir gün sonrasındaki maç haberlerinin başlıklarını ve haber girişlerini birinci sayfadan büyük bir coşku ve heyecanla sansasyonel bir şekilde ve taraflı bir habercilik diliyle aktarırken “biz” ve “öteki” ayrımını oldukça keskin bir şekilde yapmıştır. Spor sayfalarında yer alan haberlerde ise milliyetçiliğin dozu arttırılmıştır.

“Türk coşkusu” (14 Haziran 2002)

“Bu Türkleri kimse tutamaz” (19 Haziran 2002)

“Türkler çok kaliteli” (23 Haziran 2002)

“Dünya bize özeniyor” (24 Haziran 2002)

“Keşke biz de Türk olsaydık” (24 Haziran 2002)

“Türkler ders verdi” (29 Haziran 2002)

“Üç müthiş Türk” (29 Haziran 2002)

2002 Dünya Kupası süresince *Hürriyet*'te yer alan bazı haber manşet ve başlıklarında görüldüğü gibi “Türklük” vurgulanarak “biz” bilinci güçlendirilmiş ve Türk milliyetçiliği yeniden üretilmiştir. Yukarıdaki başlıklar kullanılarak dünya medyasında Türk milli takımı ile ilgili çıkan yorumların derlenip haberleştirilmesi sürecinde, Türk kimliğinin üstünlüğünün vurgulanarak yorumların milli gururu okşayıcı bir biçimde sunulduğu görülmektedir. Dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta da, milliyetçilik söyleminin ırka/Türklüğe dayalı bir şekilde etnik köken ve milli kimlik esasına dayalı bir şekilde üretilmesidir.

“Türklerden çekiniyorum” (28 Mayıs 2002)

“Sambacılar’ı korku sardı” (2 Haziran 2002)

“Brezilya’nın gözü korktu” (23 Haziran 2002)

“Anneciğim yine Türkler” (24 Haziran 2002)

Bu örneklerde ise, Türk kimliği ‘korku salma’ eylemiyle kodlanıp, yine milli gururu okşayıcı bir şekilde ele alınarak okuyuculara aktarılmıştır. Özellikle “Anneciğim yine Türkler” başlığı, Osmanlı Devleti’nin hegomonik güç olduğu dönemlerdeki fetih geçmişine ve Avrupa devletlerinde yarattığı korkuya atıf yapılarak kullanılmış ve Türk tarihinin parlak dönemleri hatırlatılarak Türk milliyetçiliği yeniden üretilmiştir.

“Sambacı Değil Koreli Yaktı” (4 Haziran 2002)

“Koreli Çaldı Sambacı Oynadı” (4 Haziran 2002)

“Hakem maçı katletti” (4 Haziran 2002)

“Tek suçlu var: O da hakem” (5 Haziran 2002)

Türk spor basınının 1950’li yıllardan itibaren uluslararası maçlarda hakemleri de rakip takım gibi ‘yabancı’ olmasından ya da bir başka deyişle Türk olmamasından dolayı mağlup edilmesi gereken –ya da dikkatli olunması gereken- bir figür olarak sunmasının en iyi örneklerinden birini 2002 Dünya Kupası’nda grubun ilk maçından sonra *Hürriyet*’in hakemi suçlamaya yönelik haberlerde attığı başlıklarda görebiliriz. Bu maçtan sonra gerek *Hürriyet* gerekse de Türk futbol kamuoyu hakemler konusunda FIFA Hakem Komitesi Başkanı Şenes Erzik’i üstü kapalı bir şekilde

göreve davet ederek gereğini yapmasını ima eden haberler yapmıştır. Hakem dışında olası suçlamalarla karşı karşıya kalacak bir başka 'öteki' ise, kendisi için pek bir önemi olmayan Kosta Rika maçını Türk milli takımının üst tura çıkması için kazanması gereken Brezilya milli takımı olmuştur. "Brezilya Yatmazsa Biz de Yenersek Bayram Olacak" (13 Haziran 2002), "Ürperten Şüpheler" (6 Haziran 2002) ve "Latin işbirliği korkutuyor" (11 Haziran 2002) başlıkları altında Brezilya henüz maç oynanmadan peşinen üst tura çıkamamanın sorumlusu olarak gösterilmiştir. Brezilya'nın maçı kazanıp Türkiye'nin önünü açmasıyla birlikte komplo teorileri ve imalar, yerlerini teşekkürle bırakmıştır. Yine de, *Hürriyet* "Türk'ün Türkten başka dostu yoktur" ezber cümlesini ve Türklerin mağdur olma durumunu günler boyunca çok iyi aktarmıştır.

"Sambayı Biz Yapalım" (3 Haziran 2002)

"Sumo Gibi Ezdik" (18 Haziran 2002)

"Yeniçeriler Japonya'da Samurayları Hakladı" (19 Haziran 2002)

"18 Haziran Suşi Bayramı" (19 Haziran 2002)

"Ağlama Samuray kalbimizdesin" (19 Haziran 2002)

"Kara büyü sökmedi vodu da sökmeyecek" (23 Haziran 2002)

"Önce samba sonra kupa" (26 Haziran 2002)

Hürriyet, Dünya Kupalarının buna iyi bir zemin oluşturmasından yararlanarak kültürlere dayalı anlatım ve başlıklara da 2002 Dünya Kupası süresince sıklıkla

başvurmuştur.²⁹⁹ Bununla birlikte, özellikle ikinci turdaki Japonya maçı sonrası atılan kültürlere dayalı başlıklara militarizm ve milliyetçilik eklenmiştir. Yine tarihi göndermelerle yeniçerilerin samurayları haklamasıyla aslında Türklerin Japonları alt ettiği mesajı verilmektedir. Ayrıca, “Sumo gibi ezdik” ifadesinde Japon kültürü sahiplenilerek Japonlara karşı kullanılmıştır. Türk olmanın “merhametli” ve “iyi yürekli” olmakla eşdeğer olduğu vurgusu ise “Ağlama Samuray kalbimizdesin” başlığıyla ifade edilmiştir.

“Haydi Türkiye’ m Kupaya Kadar” (19 Haziran 2002)

“En Büyük Türkiye” (23 Haziran 2002)

“Türkiye Tutkusu” (1 Temmuz 2002)

“En iyisi Türkiye” (2 Temmuz 2002)

Hürriyet, yukarıdaki başlıkları kullanarak Türk milli takımının başarılarını ad aktarması vasıtasıyla Türkiye’nin bütününe mal etmiş ve milli futbol takımını Türk bayrağı ve milli marş gibi ‘Türklük’ simgelerinin yanına ekleyerek “Türk halkının ve devletin temsilcisi” mertebesinde sunmuştur. Bu vesileyle, milli gurur ve özgüven tatmini Türk milli takımının başka bir ülkenin milli takımını yenmesi üzerinden değil de baştan sona tüm Türkiye’nin başka bir ülkeyi mağlup etmesi anlamlandırılmasıyla yapılmıştır.

“Haydi Türkiye, her eve bayrak” (13 Haziran 2002)

“Bayrak Asalım” (14 Haziran 2002)

²⁹⁹ Türkiye spor basınında milli takımlar genel olarak kültürel çağrışımlarla sembolize edilerek aktarılır. Sözelimi, Arjantin milli takımı “Tangocular”, Brezilya “Sambacılar”, Hollanda “Portakallar”, Almanya “Panzerler”, Norveç “Vikinglei” şeklinde tanımlanmaktadır.

“Yer Kırmızı Gök Beyaz” (19 Haziran 2002)

“Ay yıldız keyfi” (3 Temmuz 2002)

“Ay yıldız sevgisi” (3 Temmuz 2002)

Hürriyet, 2002 Dünya Kupası'nda Türk bayrağı üzerinden de simgesel ve renksel ifadelere başvurarak milliyetçilik üretmiştir. *Hürriyet*, en kuvvetli milli sembol olan Türk bayrağını yalnızca söylemsel olarak değil, görsel olarak da ön plana çıkarmıştır. Türk bayrağı birçok fotoğrafta doğrudan yer alırken, yüzlerine ay yıldız sembelleri çizilmiş veya kırmızı beyaza boyanmış insan fotoğrafları da sıklıkla haberlere iliştilmiştir.

Bu bölümde ilk olarak Dünya Kupası tarihçesinde siyasetin yeri ve futbolun barışa olan katkısı sorgulanmıştır. Ayrıca, Türk milli takımının katılma hakkı elde ettiği 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupaları *Hürriyet* gazetesi üzerinden incelenerek, Türk milli takım haberlerinin nasıl sunulduğuna ve bu haberler içerisinde milliyetçiliğin nasıl yeniden üretildiğine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise, tezin genel değerlendirilmesi yapıldıktan sonra *Hürriyet*'in 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupaları arasındaki –eğer varsa- söylem farklılıkları ortaya konulacak ve yaşanan değişimler açıklanmaya çalışılacaktır.

SONUÇ

Futbol ve milliyetçilik ilişkisini ortaya koyma amacıyla yapılan bu tezde, ilk olarak çalışmanın merkezinde yer alan futbolun dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkışı, gelişimi ve milliyetçilik olgusuyla eklemlenmesi tarihsel olarak ele alınmıştır. Ardından ise, Türk milli futbol takımının katılma hakkı elde ettiği 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupaları serüveni, her üç dönemde de ulusal, günlük, popüler ve milliyetçi söyleme sahip bir gazete olan *Hürriyet* üzerinden takip edilmiştir. Böylece, uluslararası futbol turnuvaları sırasında Türkiye’de zirve yapan milliyetçilik duygusunun *Hürriyet* aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğiyle birlikte, dönemler arasındaki futbol haberlerinin sunumunun ve milliyetçi söylemdeki dönüşümün ortaya konulması amaçlanmıştır.

Birinci bölümde, futbolun ortaya çıkış ve gelişim süreci milliyetçilik odağında incelenmiştir. Futbolun sosyal ve politik geçmişinin irdelendiği bu bölümde, ilk olarak nerede ortaya çıktığı bilinmiyor olsa da futbolun farklı coğrafyalarda farklı amaçlar etrafında oynandığı, kolaylıkla kitleleşebildiği ve farklı olgularla birliktelik kurabildiği görülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümünde modern futbolun izleri, genel kabul gören bir yargıya göre doğduğu yer kabul edilen İngiltere’de sürülmüş ve Sanayi Devrimi’nin etkisiyle futbolun milli çekişmelerden önce sınıf çatışmalarına yol açtığı görülmüştür. Milyonlarca insanı etkileme gücüne sahip iki popüler olgu olan futbol ve milliyetçiliğin birbirleriyle ilişkilendirilmeye başlaması ise milliyetçi hareketlerin yoğun olduğu 20. yüzyılın başlarında olmuştur. FIFA’nın kurulup uluslararası

maçların daha sık oynanmaya başlamasıyla birlikte de futbol iktidarların kuşatması altına girmiştir. Böylece, futbolun iktidar ilişkilerinden bağımsız bir oyun olmadığı; tam da bu ilişkilerin ve egemen söylemlerin yeniden üretiminde yadsınamaz bir payı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, uluslararası futbol maçları kadar yerel rekabetlerin de milliyetçiliği teşvik ettiği göz önüne alındığında, futbolun kolaylıkla “biz” ve “öteki” ayrımının kurulmasına zemin hazırladığı görülmüştür.

İkinci bölümde, futbolun Anadolu topraklarındaki serüveni milliyetçilik ekseninde ele alınmıştır. Bu incelemeler sonunda futbolun Türkiye’deki tarihiyle Türk milli kimliğinin oluşum tarihinin paralel seyrettiği görülmüştür. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar “Türk olmayan takımları yenme ve Türklüğü Batı’ya ispat etme” amacıyla kurulan Türk futbol kulüplerinin bu eğilimleri bugün bile en yoğun haliyle gözlemlenebilmektedir.

Futbol, Anadolu’da en başından itibaren asla sadece futbol olarak kalmamıştır. Bu bölümde, futbolun Türkiye’deki gelişimi ve milliyetçilik olgusuyla ilişkilmesi tarihsel süreç içerisinde ele alınırken siyaset ve futbolun şaşırtıcı paralelliği de gözlemlenmiştir. Türkiye’de kulüplerin siyasi ve askeri bürokrasinin kanatları altında kurulmuş olmaları bu birlikteliği en başından itibaren kaçınılmaz kılmıştır. İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan futbolun millileştirilme çabaları, ulusal kimliğin inşası ve genç Cumhuriyet’in uluslararası arenada tanıtılması amacıyla futbolun Türk dış politikasının eklentisi haline getirilmesiyle devam etmiştir. Türkiye’de futbolun ve özellikle “üç büyükler”in dümeninin 1930’larda Cumhuriyet Halk Fırkası’nın, 1950’lerde Demokrat Parti’nin, darbe dönemlerinde ise askerlerin ellerinde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, Türkiye’de futbol ve siyaset birlikteliği, kazan-kazan formülünde seyrettiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’de iktidarlar halkın çok sevdiği

futbolu kullanarak onun gücünden faydalanmaya çalışırken, futbol camiası da sırtını iktidarlara yaslayıp onlardan nemalanma yoluna gitmiştir.

90'lı yıllara damgasını vuran iki siyasi gelişme, inişli çıkışlı seyreden Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve Kürt sorunu, Türk milliyetçiliğinin futbol bağlamındaki önemli bir göstergesi olmuştur. Bu noktada, Avrupa/Batı'ya öykünerek onun bir parçası olma isteği ile Avrupa/Batı'yı ötekileştirerek ona Türk'ün gücünü gösterme hırsı arasındaki gerilimli birliktelik, Türk takımlarının Avrupa'da oynadıkları tüm maçlarda rakip takımın "Avrupa" ortak paydasına indirgenmesiyle tribünlerde ve medyada koyu bir Türk milliyetçiliği üretilmesine zemin hazırlamıştır.

İkinci olarak, 90'lardan itibaren Kürt sorunu üzerinden tribün temelli koyu bir Türk milliyetçiliği palazlanmıştır. İstiklal Marşı'nın milliyetçi bir tavırla tribünlerde söylenmeye başlanmasının ardından resmi seremoniye dâhil edildiği bu dönemde, Türk futbolu PKK karşıtı tezahüratlar, gollerin asker selamıyla kutlanması ve şehitlere armağan edilmesi gibi milliyetçi ritüellere boğulmuştur.

Türkiye spor basınının milliyetçi söyleminin tarihsel arka planına da bakıldığı bu bölümde, Türkiye spor basınının futbol aracılığıyla milliyetçiliğin yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Futbol ve milliyetçiliğin en başından itibaren sürekli iç içe olduğu Türkiye ortamında spor basını bu birlikteliği katmerlemiştir. Özellikle futbolun başlı başına bir kültür endüstrisi haline gelerek popüler kültüre eklemlendiği 80'li yıllardan itibaren oynanan uluslararası futbol karşılaşmaları, spor basınında Türk kimliğinin sürekli vurgulanmasında ve Türk milliyetçiliğinin yeniden üretilmesinde önemli temalar olmuşlardır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, Dünya Kupası olgusuyla birlikte Türkiye milli futbol takımının katılma hakkı elde ettiği 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupası finalleri *Hürriyet* üzerinden incelenerek, dönemler arasındaki haber metinleri ve söylemlerin benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Bu bölümde, Dünya Kupası'nın koyu bir milliyetçilik üreten çatışmacı yönüyle, farklı kültürleri birleştiren barışçıl yönü olmak üzere ikili karakteristiği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye milli futbol takımının 1950 Dünya Kupasına katılma hakkı elde etmesine rağmen maddi imkânsızlıklar yüzünden katılamamış olmasının yanında, futbolun Türkiye'de henüz profesyonelleşmemiş ve kiteselleşmemiş olması *Hürriyet*'in kupaya ilgi göstermemesine neden olmuştur. Bununla birlikte, Dünya Kupası esnasında patlak veren Kore Savaşı ve Türk askerlerinin Kore'de savaşmaları *Hürriyet* tarafından antikomünist ve milliyetçi bir söylemle aktararak dönemin geçerli ideolojisi olan milliyetçilik futbol üzerinden olmasa da savaş üzerinden üretilmiştir.

İsviçre'de düzenlenen 1954 Dünya Kupası haberleri *Hürriyet*'in birinci sayfalarından soğukkanlı başlıklarla, yalın bir habercilik diliyle yorumsuz olarak ve vaka aktarır gibi sunulmuştur. Spor sayfalarındaki haber metinlerinde ise, milliyetçi ve Türk olmayı suçlayıcı söylemlere rastlanmıştır. *Hürriyet*, kazanılan maçlar sonrasında Türklüğü ön plana çıkarırken, kaybedilen maçlarda başta hakem olmak üzere çeşitli etkenleri mağlubiyetin sorumlusu olarak göstermiştir. Dönemin sosyal yapısına uygun olarak “forma şerefi”, “Türk'ün karakterindeki iman” gibi milliyetçi-muhafazakâr sembol ve deyişlere haber metinlerinde sıklıkla rastlanmıştır. Kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığından dolayı futbolun henüz yeterince kiteselleşmediği ve uygar dünya sahnesinde yer almanın bile başarı sayıldığı bu

dönemde, milli takımın fiilen katıldığı ilk uluslararası turnuva olan 1954 Dünya Kupasının *Hürriyet* aracılığıyla büyük bir heyecanla kamuoyuna aktarılmıştır.

Türkiye milli futbol takımının yaklaşık yarım asır sonra katıldığı 2002 Dünya Kupası haberleri, bir ay süren turnuva boyunca iki kere yıldırım baskı yapan *Hürriyet* tarafından sansasyonel, kışkırtıcı ve Türklüğü yüceltici manşet, sürmanşet ve başlıklarla sunulmuştur. Haber metinlerinde ise yine milliyetçi-muhafazakâr ifadeler okunabilmiştir. Yenilgiyle sonuçlanan maçların ardından hakemlerin “öteki” olarak sunulması, önemli karşılaşmalar öncesi komplo teorileri üretilerek dünya’nın Türklere karşı olduğu algısının yaratılması, Türk olmayanın suçlanması, Türklüğün güç ve erdem olarak temsil edilmesi, dünya basınının milli takımla ilgili haberlerinin abartılı tercümelemlerle aktarılması ve milli maçlardan önce karşı takımın Türklerden endişelendiğine dair haberler yapılması 1954 ve 2002’deki *Hürriyet*’in benzerliklerinden olmuştur. Bu bağlamda, 1954’den 2002’ye kadar futbol Türkiye’de kitleleştiği ve futbolun popüler kültürle olan bağı güçlendikçe, milli takım haberlerinin *Hürriyet*’teki sunumundaki milliyetçilik vurgusunun futbola ayrılan sayfalar gibi artış gösterdiği görülmüştür.

Türkiye spor basınının futbol üzerinden ürettiği milliyetçiliğin 80’lerden itibaren siyasi konjonktüre bağlı olarak artması, militarist milliyetçi söylemin giderek radikalleşmesi ve Avrupa/Batı merkezli Türk milliyetçiliği üretildiği dikkate alındığında, *Hürriyet*’in 2002 Dünya Kupasını beklenenden daha soğukkanlı bir şekilde aktardığını söyleyebiliriz. Bunda en büyük pay ise, Türk milli takımının yıllardır düşman olarak kodlanan Avrupa takımlarıyla tuhaf bir tesadüfle hiç karşılaşmadan turnuvayı tamamlamış olmasıdır. Çin, Kosta Rika, Japonya, Senegal,

Brezilya, Güney Kore gibi tarihi çekişmelerin ve düşmanca hislerin beslenmediği ülkelerle karşılaşmış olmak *Hürriyet*'in görece sakin kalmasını sağlamıştır.

Yapılan çalışmalar ışığında, kolaylıkla millileşebilen ve kitleselleşebilen futbolun etnik kimliklere eklenerek milliyetçilik olgusuyla tehlikeli birliktelikler oluşturabildiği görülmüştür. Futbolun geniş kitleler üzerindeki ve ideolojileri yansıtmadaki etkili durumu, dünyadaki ve Türkiye'deki iktidar odaklarının futbolu milli kimliğin inşasında kullanmalarına da zemin hazırlamıştır. Basının yadsınamaz katkısıyla birlikte, uluslararası maçlar Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer devletlerle olan siyasi meselelerinin rövanşı algısıyla ve Batı'ya ders verme isteğiyle aşırı bir biçimde önemsenerek Türk milliyetçiliğinin yeniden üretilmesinde önemli birer düzlem olmuşlardır. Ulusal birliğin çimentolarından olan Türk milliyetçiliği de Dünya Kupaları sırasında *Hürriyet* tarafından defalarca kez yeniden üretilerek topluma özgüven pompalanmış ve futbol üzerinden milliyetçi duygular yükseltilmiştir.

Özetlenecek olursa, futbol üzerinden milliyetçilik devşirilmesinde iktidarların, basının, tribünlerin ve hatta futbolcuların payı çok büyüktür. İktidarlar tarafından kullanılan ve “ötekiler” yaratarak yabancı düşmanlığını besleyen futbol ve milliyetçilik olgularının birlikteliği, ideolojileri aktarmada ve kitleleri yönlendirmede en önemli kurumlardan biri olan basının katkılarıyla pekişmektedir. *Hürriyet* özelinde yapılan bu çalışmada, Dünya Kupaları süresince milli takım haberleri milliyetçi ideolojinin etkisi altında kalınarak basitçe aktarılmadığı, aksine *Hürriyet*'in futbol üzerinden Türk milliyetçiliği söylemi üretiminde önemli bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır. *Hürriyet*'in haber sunumlarındaki milliyetçi söylemi ise, resmi tarihin ezberlettiği etnisist milliyetçilikle paralellik göstermiştir. Böylece, milli hincin, ulusal onurun, ötekileştirme eğilimlerinin öznesi olan futbolun ve buna imkân

tanıyan Dünya Kupalarının, popöler kùltürün ve milliyetçiliğın amiral gemisi olan *Hürriyet* tarafından koyu bir Türk milliyetçiliğı çerçevesinde sunulduğı görölmüştür.

EKLER

EK-1: Hürriyet, 7 Ocak 1954

Dünya Kupası Eliminasyon Maçları Türkiye - İspanya Futbol Karşılaşması

Dün Roma'nın 100.000 kişilik Olimpiyat stadında 65.000 İtalyan seyircisi önünde son derece enerjik ve teknik bir oyun çıkararak mağrur rakiplerimizle 2-2 berabere kaldık ve Dünya Kupasında

İspanyolları Elimine Ettik

(Fotoğraflar, Hürriyet Telecronix cihazlarıyla dün Roma'dan alınmıştır.)

mal müddeti 2 - 2 berabere bitti; temditte nadi ve atılan kur'ada, İsviçre'de yapılacak ardöfinaletine girme hakkını kazandı

Yeni, Anadolu kulvarında...
ÜÇÜNCÜ GOL: MİLLİ takımımızın sağırlı futbol, santerfor Necoğlu'nun aldığı peni iyi kullanarak ikinci golünü de başlatmıştı. Eski futbolcu (Telefonu: 3034) Hürriyet - U.P. - Erzurum

**Dünya Futbol Kupasında 2 nci maçımız:
Türk Millî Takımı dün
Güney Koreyi 7-0 yendi**

Bir ağaç taksiiye çarptı!

ANKARA'DA YAKINI GELEN KAVAKTA TAKSİ OTOMOBİLİ...

İlk devreyi 4-0 galip bitirdik. Gollerimiz Burhan (3), Saat (2), Lefter ve Evral yaptılar

22 katıra katılmamasını Genere vya Lazama'la yapmasını istiyoruz

4. Kore birliği ağustos ayında yurda dönecek

**Dün yapılan diğer maçlarda
Macarlar 8 Almanya 3**

Adnan AKIN

Perşembe 24 HAZİRAN 1954

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE Mülkiyet SEDA T. SİMAVI

KREM de BOTE macel quatinin... Fotoğraf: F. H. H. H.

İstifçilerine karşı nihayet harekete geçildi... Ankara'da üç mağazada... Ankarlılarca şeker ele geçirildi

Ankara, 23 (Haber) — İstifçilerin istifçilerine karşı nihayet harekete geçildi. Ankara'da üç mağazada Ankarlılarca şeker ele geçirildi.

Balıkpazarında bir kamyon şeker yağma edilme tehlikesi geçirdi, alınan tedbirler ile bir kaç saat içinde halka satıldı.

Yeni kampanya iki fabrikada bir ay sonra başlıyor. Haden fabrikalarındaki 21 bin ton şekerin satışına yeteceği söyleniyor.

Ankara, 23 (Haber) — İstifçilerin istifçilerine karşı nihayet harekete geçildi. Ankara'da üç mağazada Ankarlılarca şeker ele geçirildi.

ALMANLARIN İKİ GOLÜ: Dünkü maçta Almanlar millî takımımıza karşı iki gol attı.

Millî takımımız Almanya'ya açık farkla mağlup oldu: 7-2

Oyun 2-1 vaziyette iken Çetin'in sakatlanmasıyla takımımız dünkü maçın 65 dakikasını 10 kişi ile oynadı.

Sayışın Mustafa ve... Millî takımımız Almanya'ya açık farkla mağlup oldu: 7-2.

İsviçre-4 İtalya-1

İsviçre-4 İtalya-1. İsviçreli futbolcuların İtalyanlara karşı 4-1'lik galibiyeti.

Kadıköy'deki üçlü cinayetin faili Hikmet Küçük dün yine bazı taşkınlıklar yaptı

Kadıköy'deki üçlü cinayetin faili Hikmet Küçük dün yine bazı taşkınlıklar yaptı.

Sarık müşahede altına alınacak

Sarık müşahede altına alınacak. Sarık müşahede altına alınacak.

Genelkurmay eski başkanı Org. Salih Omurtak vefat etti

Genelkurmay eski başkanı Org. Salih Omurtak vefat etti.

Ölen bir öküzin etinden yiyen 25 kişi zehirlendi

Ölen bir öküzin etinden yiyen 25 kişi zehirlendi.

P.T.T. müvezzileri ve hat bakıcıları terfi edilecek

P.T.T. müvezzileri ve hat bakıcıları terfi edilecek.

Bunların mağduriyetlerini önlemek için yeni bir lâyihâ hazırlandı

Bunların mağduriyetlerini önlemek için yeni bir lâyihâ hazırlandı.

Yeni kampanya iki fabrikada bir ay sonra başlıyor. Haden fabrikalarındaki 21 bin ton şekerin satışına yeteceği söyleniyor.

Ankara, 23 (Haber) — İstifçilerin istifçilerine karşı nihayet harekete geçildi. Ankara'da üç mağazada Ankarlılarca şeker ele geçirildi.

Balıkpazarında bir kamyon şeker yağma edilme tehlikesi geçirdi, alınan tedbirler ile bir kaç saat içinde halka satıldı.

Ankara, 23 (Haber) — İstifçilerin istifçilerine karşı nihayet harekete geçildi. Ankara'da üç mağazada Ankarlılarca şeker ele geçirildi.

Balıkpazarında bir kamyon şeker yağma edilme tehlikesi geçirdi, alınan tedbirler ile bir kaç saat içinde halka satıldı.

Yeni kampanya iki fabrikada bir ay sonra başlıyor. Haden fabrikalarındaki 21 bin ton şekerin satışına yeteceği söyleniyor.

Ankara, 23 (Haber) — İstifçilerin istifçilerine karşı nihayet harekete geçildi. Ankara'da üç mağazada Ankarlılarca şeker ele geçirildi.

Balıkpazarında bir kamyon şeker yağma edilme tehlikesi geçirdi, alınan tedbirler ile bir kaç saat içinde halka satıldı.

Yeni kampanya iki fabrikada bir ay sonra başlıyor. Haden fabrikalarındaki 21 bin ton şekerin satışına yeteceği söyleniyor.

Ankara, 23 (Haber) — İstifçilerin istifçilerine karşı nihayet harekete geçildi. Ankara'da üç mağazada Ankarlılarca şeker ele geçirildi.

Balıkpazarında bir kamyon şeker yağma edilme tehlikesi geçirdi, alınan tedbirler ile bir kaç saat içinde halka satıldı.

Yeni kampanya iki fabrikada bir ay sonra başlıyor. Haden fabrikalarındaki 21 bin ton şekerin satışına yeteceği söyleniyor.

Ankara, 23 (Haber) — İstifçilerin istifçilerine karşı nihayet harekete geçildi. Ankara'da üç mağazada Ankarlılarca şeker ele geçirildi.

Balıkpazarında bir kamyon şeker yağma edilme tehlikesi geçirdi, alınan tedbirler ile bir kaç saat içinde halka satıldı.

Yeni kampanya iki fabrikada bir ay sonra başlıyor. Haden fabrikalarındaki 21 bin ton şekerin satışına yeteceği söyleniyor.

İsviçre-4 İtalya-1

İsviçreli futbolcuların İtalyanlara karşı 4-1'lik galibiyeti.

Kadıköy'deki üçlü cinayetin faili Hikmet Küçük dün yine bazı taşkınlıklar yaptı

Kadıköy'deki üçlü cinayetin faili Hikmet Küçük dün yine bazı taşkınlıklar yaptı.

Sarık müşahede altına alınacak

Sarık müşahede altına alınacak. Sarık müşahede altına alınacak.

Genelkurmay eski başkanı Org. Salih Omurtak vefat etti

Genelkurmay eski başkanı Org. Salih Omurtak vefat etti.

Ölen bir öküzin etinden yiyen 25 kişi zehirlendi

Ölen bir öküzin etinden yiyen 25 kişi zehirlendi.

P.T.T. müvezzileri ve hat bakıcıları terfi edilecek

P.T.T. müvezzileri ve hat bakıcıları terfi edilecek.

Bunların mağduriyetlerini önlemek için yeni bir lâyihâ hazırlandı

Bunların mağduriyetlerini önlemek için yeni bir lâyihâ hazırlandı.

EK-6: *Hürriyet*, 4 Haziran 2002

SAMBACI DEĞİL KORELİ YAKTI

**Kupa Heyecanı
Efes ile Yaşanır.**
Türk Milli Futbol Takımı
Ana Sponsoru

Mühtesem yıl ile süren sezonun dakikalarında Yılmaz'ın istikrarlı pennde sayımlarına bir daha ağız hayırlarını. Brezilya şikâyetini dinledi. Rivali vanda Romalı eşitliği sağladı.

Sırttan penaltı 47. dakika da koreli hakemin bulaşan futbol penaltı verdi. Roberto Carlos, Caju ve Rivaldo'ya Brezilya hakemler için 2-1. Sırttan penaltısına Brezilya için kurtarıcı oldu.

Alpay'm isyan ettiren kadını
Alpay, 90'da Avrupa Jenerasyonunda, her yıl ayrı ayrı bir meşhur MFB Takımı yakındı. Yılmaz futbolcu, bu meşhur Kupa'nın kadınıydı. Bir daha Brezilya şikâyetini dinledi. MFB Takımın kadını, yine penaltı oldu. Alpay da isyan etti.

Alp Akın
Penaltı tutamadı.
MFB Takımının kadını, yine penaltı oldu.
Alp Akın, penaltı tutamadı.
Penaltı tutamadı.
MFB Takımının kadını, yine penaltı oldu.
Alp Akın, penaltı tutamadı.

Dünya Kupası'nda Kim Önde?

Hürriyet

4 Haziran 2002 Salı Kuruluş: Sedat. Tımevi 1866 - 1953 Fiyat: 300 Dm TL

Brezilya yatmazsa biz de yenersek **BAYRAM OLACAK**

Her Gün Kalpler Sizinle, Haydi Türkiye!
Türkiye Milli Futbol Takımı Ana Sponsoru

EFES Pilsen

Bu sabah yine TV başındayız. Gözümüz Türkiye-Çin, kulağımız ise Brezilya-Kosta Rika maçında olacak. 90 dakika sonunda belki de bize final kapısı açılacak.

Farklı Kazanmalısınız
■ Sued'de oturacaksınız Türkiye-Çin maçında sülfürümü fakli galibiyet peşinde olacaksınız. Millîlerimizin ilâhî tam çâması için, Türkiye'nin lakûbî kâzârmâsı, Brezilya'yı yendi Kosta Rika'yı yenecektir. ■ *Spur'du*

Emre ve Okan tını Ronaldo'ya telefon
■ Evre de Okan, İngilizki Brezilya-Arjantin için telefonlarını aradılar. Ronaldo'ya söylediler: "Bismillâh arıyorum, konuşma süresi bitti!" ■ *Spur'du*

Arjantin de veda etti
■ Son şampiyon Fransızlar çıktı, son şampiyon Arjantin de ilk turda elendi. Arjantin, önce İngiltere ile 1-1 berabere kaldı ama 3 puanla İngiltere ile veda etti. ■ *Spur'du*

Hangi skorda kim gidiyor

TUR-ÇİN	KR-BR	TUR-ARJ
1-0	0-1	Kosta Rika
1-0	0-2	Kosta Rika
1-0	1-0	Türkiye
2-1	0-2	Kosta Rika
2-1	1-0	Kosta Rika
2-1	2-4	Türkiye
2-0	0-1	Kosta Rika
2-0	1-2	Kosta Rika
2-0	3-1	Kosta Rika

Hürriyet

13 Haziran 2002 Perşembe Kurucusu: Sedat Simavi 1906 - 1993 Fiyat: 300 ten TL

Extra Card ile tanıştınız mı? **aria**

Atatürk'ü yazı...

Milyonlarca Yüreğin Sesi Dünyayı Ayaya Kaldırdı.

TÜR-Kİ-YE!

2002 Takvimi Çıktı! İçinde Türkiye'nin En Güzel Anıları Var!

EFES Pilsen
Türk Millî Futbol Takımı Ana Sponsoru.

Hürriyet
19 Ocak 2002 Çarşamba... Kuruçayır Sokak, No: 1066 - 1002... Fiyatı: 800 TL.

Extra Card ile tanıştınız mı?
arç

TEŞEKKÜRLER

Teşekkürler Şenol Güneş. Teşekkürler çocuklar. Bize bu gururu yaşattınız.

Devler kadrosu kupaya koşuyor... 3 adım kaldı...

Onüç devler 11 dakikada kupağı, Türkiye'ye veda ettiler. Zaten önce Miller, diğer dünya devleri için veda etmişlerdi. Zaten önce Şenol Güneş, "Artık yerim yok" demişti. Şenol Güneş, "Bu kadar güzel bir veda de hiç yapmadım" dedi.

Sumo gibi ezdik

Dünya Kupası'na ev sahibliği yapmaya, kendi sahasında 1-0 yenerek başladı. Dünyanın en güçlü 8 ülkesinin bir araya gelmesi...

90 dakika hayal durdu
Türkiye ile Türkiye futbolu, dünya her yerde 90 dakika hayal durdu. İstisnai vaka değil, sadece Türkiye'nin, dünya futbolu için bir örnek teşkil etmesi değil, tüm dünyada evincik Türkiye'nin bir vaka değil...

Türkleri kimse tutamaz.
Türkiye'nin futbolu, dünya her yerde 90 dakika hayal durdu. İstisnai vaka değil, sadece Türkiye'nin, dünya futbolu için bir örnek teşkil etmesi değil, tüm dünyada evincik Türkiye'nin bir vaka değil...

Ağlama Samuray kalbimizdesin
Tarih sahne ve tribünlerdeki duyguların bir yansıması, gözlemlenmiş bir durum. Türkiye'nin, dünya futbolu için bir örnek teşkil etmesi değil, tüm dünyada evincik Türkiye'nin bir vaka değil...

G. Kore'ye biz de sevindik.
Türkiye'nin, dünya futbolu için bir örnek teşkil etmesi değil, tüm dünyada evincik Türkiye'nin bir vaka değil...

Yeni yerini aklı
GÜNÜN YAZISI

EK-10: *Hürriyet*, 23 Haziran 2002

EK-12: *Hürriyet*, 30 Haziran 2002

MUHTESEM TAKIM

Hürriyet Dünya üçüncüsü
Millilerimizi
kutluyoruz

30 Haziran 2002 Pazar Kuruluş: 1948 Sayısı: 15911 Fiyatı: 200 TL

MEDENİYET DERSİ

Bizimle birlikte tüm dünyaya medeniyet dersi veren kardeş Güney Kore'yi de alkışlıyoruz.

TARİHE GEÇEN DOSTLUK TABLOLARI

Böyle dostluk görmek!
Bu başarıyı Güney Koreli arkadaşlarımızla birlikte yaşadık. Bizimle birlikte tüm dünyaya medeniyet dersi veren kardeş Güney Kore'yi de alkışlıyoruz.

Koreli vatandaşlar!
Türkiye'ye hoş geldiniz. Güney Koreli arkadaşlarımızla birlikte yaşadığımız bu başarıyı birlikte kutluyoruz. Bizimle birlikte tüm dünyaya medeniyet dersi veren kardeş Güney Kore'yi de alkışlıyoruz.

Gözetimli karşılamaya
■ İstanbul'da bugün de bir etkinlik düzenlendi. Millî Takımımıza saat 17.00'de Atatürk Havalimanı'nda karşılamaya başlandı. Saat 18.00'de milli oyuncular Türkiye'ye davet edildi.

■ 0 212 200 01 00 www.hurriyet.com.tr

Kahramanlar Geliyor! Bayrağını Al, Taksim'e Gel!

EFES Pilsen
Türk Millî Futbol Takımı Ana Sponsoru

MILLÎ TAKIMIMIZ'IN ZAFER POSTERİ YARIN HÜRRIYET'LE HERKESE

EK-13: *Hürriyet*, 1 Temmuz 2002

KAYNAKÇA

Akın, Adnan, “Türkiye-İspanya: Neticeden ne bedbin ne de nikbin olmalıyız”, *Hürriyet*, 6 Ocak 1954.

Akın, Adnan, “Türk Milli Takımı dün Güney Kore’yi 7-0 Yendi”, *Hürriyet*, 21 Haziran 1954.

Akın, Yılmaz, **Yavuz ve Gürbüz Evlatlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Balcı, Cemal, **Türkiye ve dünyada futbol : futbolun zirvesi : dünya kupaları**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2002.

Bayatlı, Togay, “Ne Mutlu Türküm Diyene”, *Hürriyet*, 23 Haziran 2002.

Benoit, Macon, “The politicization of football: the European game and the approach to the Second World War”, **Soccer & Society**, October 2008, Vol. 9, No. 4, s.532–550.

Bilek, Recep Renan, **Türkiye’de Futbolun Kitle Kültürü Haline Gelmesinde Basının İşlevi: Hürriyet Gazetesi Örneği -2002 Dünya KupasıFinalleri-**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Boniface, Pascal, **Futbol ve Küreselleşme**, Çev: İsmail Yerguz, NTV Yayınları, İstanbul, 2007.

Bora, Tanıl, “Türkiye’de Futbol ve Milliyetçilik,” içinde: **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, S. Yarasimos, et al (Yay. Haz), İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 559-581.

Bora, Tanıl, “Dünya Kupası ve Futbol Mezhepleri”, içinde: **Karhanede Romantizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.35-40.

Bora, Tanıl & Erdoğan, Necmi, “Dur Tarih, Vur Türkiye. Türk Milletinin Milli Sporu Olarak Futbol,” içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s 221-240.

Bora, Tanıl, “İskoç Mahzunluğu”, (Çevrimiçi), <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1073805&Yazar=TANIL-BORA&CategoryID=103&Rdkref=6>, 20.08.2011

Bora, Tanıl, “Bu da Damalı Olanı”, (Çevrimiçi), <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1069785&Yazar=TANIL-BORA&CategoryID=103&Rdkref=6>, 29.08.2011

Carrard, Philippe, “L'Equipe de France du monde': sport and national identity”, **French Cultural Studies**, 2002, 13:65, (Çevrimiçi) <http://frc.sagepub.com/content/13/37/065.citation>,

Colome, Gabriel, “FC Barcelona ve Katalan Kimliği”, içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.125-133.

Coşkun, Zeki, “Yiğidoların Tarihsel Yenilgisi: İç Anadolu’da Büyüklük Rekabeti ve Sivas”, içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.359-369.

Çökmez, Fatma Gül, “Bask Bölgesi: Etnik Milliyetçiliğin Tarihsel Gelişimi ve İspanya’daki Devlet Politikalarının Etkisi”, **Ege Akademik Bakış**, 2008, Cilt:8, Sayı:1, s.355-371.

Dağlaroğlu, Rüştü, **Türk Futbol Tarihi: 1890-1923**, Ankara, Türk Ticaret Bankası Yayınları, 1973.

Doğan, Yalçın, **Fenerbahçe Cumhuriyeti**, İstanbul, Doğan Kitap, 2007.

Doruk, Bilge & Şenduran, Fatih S., **Futbolun Anatomisi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2006.

Duran, Ragıp, “Futbolkürdi”, içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.251-261.

Ece, Ali, “Derbi mi Ateşli Silahlar Olmaksızın İç Savaş mı: Celtic – Rangers Diyalektiği”, (Çevrimiçi)

<http://www.goal.com/tr/news/2556/editorial/2010/01/01/1720502/derbi-mi-ate%C5%9Flu-silahla-olmaks%C4%B1z%C4%B1n-i%C3%A7-sava%C5%9F-m%C4%B1-celtic>, 16.08.2011.

Elsner, Branko, “Teknik, Taktik, Sistem”, içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.27-39.

Emrence, Cem, “From elite circles to power networks: Turkish soccer clubs in a global age, 1903–2005”, **Soccer & Society**, May 2010Vol. 11, No. 3, s.242-252.

Erdem, Ömer Onur, **Futbolun Bir İdeolojik Aygıt Olarak Kullanılması ve Bunun Medyadaki Yansımaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Erdoğan, İrfan “Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine”, içinde: **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, 2008, sayı: 26, s.16.

Erdoğan, Necmi, “Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik,” **Birikim**, 1993, Sayı: 49 s.26-33.

Erten, Bağış, “Aurelio Bahane, Irkçılık Şahane!”, (Çevrimiçi)

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6165, 12.02.2012

Ertuğrul, Cem, “Türkiye’de Futbolun Gelişimi-2”, (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/356513.asp>, 11.11.2011

Ertuğrul, Cem, “İstanbul’a Güneş Doğuyor”, (Çevrimiçi)

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/348562.asp>, 12.11.11

Erus, Reha, “Franco’nun Anısına”, *Hürriyet*, 3 Haziran 2002.

Evren, Cevahir, **Türkiye’de Futbolun Bir Kitle Spor Olarak Endüstrileşmesinde Ana Akım Medyanın İdeolojik Tutumunun İrdelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.

Fişek, Kurthan, **100 Soruda Türk Spor Tarihi**, İstanbul, Gençlik Yayınevi, 1985.

“Football Passion”, **The Social Issues Research Centre**, 2008.

Galeano, Eduardo, **Gölgede ve Güneşte Futbol**, Çev: Ertuğrul Önalp-M.Necati Kutlu, Can Yayınları, İstanbul, 2006.

Giraudoux, Jean, “La Glorie du football”, içinde: **Ayaktopu Futbolun Öyküsü**, Çev: Cem İleri, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.114-118.

Goig, Ramón Llopis, “Identity, nation-state and football in Spain: The evolution of nationalist feelings in Spanish football”, **Soccer & Society**, January 2008, Vol. 9, No. 1, s.56–63.

Gökacı, Mehmet Ali, **Bizim için Oyna: Türkiye’de Futbol ve Siyaset**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Gökalp, Emre, **Türkiye’de Spor Basını ve Milliyetçilik Söylemi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2004.

Graham, Alexander, **Turkey**, Glendale, Skye Soccer Books, 1996.

Güven, Ercan, “Samet Aybaba Irkçı mı?”, (Çevrimiçi) <http://spor.milliyet.com.tr/-/ercan-guven/spor/sporyazardetay/24.12.2008/1031998/default.htm>, 02.02.2012

Harman, Chris, **Halkların Dünya Tarihi: Taş Çağından Yeni Binyıla**, Yordam Kitap, İstanbul, 2009.

Horak, Roman & Reiter Wolfgang, “Önsöz”, içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.19-25.

Hough, Peter “Make Goal Not War: The Contribiton of International Football to World Peace”, **The International Journal of the History of Sport**, 2008, 25:10, 1287-1305, (Çevrimiçi) <http://dx.doi.org/10.1080/09523360802212214>, 22.11.2011

Irak, Dağhan, **The Transformation of Football Fandom Since 1970’s**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Irak, Dağhan, “Newcastle-Sunderland: İki Şehrin Hikayesi”, (Çevrimiçi) <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=84>, 21.08.2011

Irak, Dağhan, “Hajdut Split: Külhanbeyleri Zor Durumda”, (Çevrimiçi) <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=33>, 29.08.2011

Irak, Dağhan, “Futbolun Kökenleri”, (Çevrimiçi) <http://tamsaha.daghanirak.com/?p=151>, 12.07.2011

Kassimeris, Christos, “Fascism, separatism and the ultras: discrimination in Italian football”, **Soccer & Society**, , October 2011, Vol:12, No:5, s. 677-688, (Çevrimiçi) <http://dx.doi.org/10.1080/14660970.2011.599586>,

Kersting, Norbert, “Sport and National Identity: A Comparison of the 2006 and 2010 FIFA World Cups”, **Politikon**, December 2007, 34(3), s. 277-293.

Keskin, Havva Dikmen, **Türkiye’deki Yazılı Spor Basınında Kadın Futbol Yazarlarının Holiganizmin Önlenmesindeki Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2008.

Kılıç, Ecevit, **Politik Goller**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Kozanoğlu, Can, **Türkiye’de Futbol: Bu maçı Alcaz!**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Köker, Eser & Doğanay, Ülkü, **İrkçi Değilim Ama:Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler**, Ankara, Kapasite Geliştirme Derneği, 2010.

Kösebalaban, Hasan, “Turkish Media and Sport Coverage: Marking the Boundaries of National Identity”, **Critique: Critical Middle Eastern Studies**, Spring 2004, 13(1), s. 47–64.

Kuper, Simon, “**Futbol Asla Sadece Futbol Değildir**”, Çev: Sinan Gürtunca, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

Kuper, Simon, **Ajax - Hollandalılar ve Savaş**, Çev: Elif Gökteke, İthaki Yayınları, İstanbul, 2004.

Kuper, Simon & Szymanski, Stefan, **Futbolun Şifreleri**, Çev: Elif Nihan Akbaş, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010.

Lanfranchi, Pierre, “1920-1938 Döneminde Avrupa’da Futbol”, içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.263-275.

Mason, Tony, “The Blues and The Reds”, içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.275-296.

Miroğlu, Meriç, **Futbol Haberlerinin Sunumunda Şiddet: Hürriyet, Zaman ve Birgün Gazetelerinde Futbol Sunumlarının Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2007.

Moorhouse, Herbert, F., “Bir Devlet, Birçok Ülke: ‘Birleşik’ Krallıkta Futbol ve Kimlikler,” içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 181-203.

Okay, Cüneyd, “The Introduction, Early Development and Historiography of Soccer in Turkey:1890-1914”, **Soccer and Society**, 2002, Vol.3, No.3, pp.1-10.

Ongan, T. Hakan & Demiröz, Dünder Murat, **Akademik Futbol: Futbolda Rekabet-Başarı İlişkisi**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2010.

Özdemir, Cüneyt, “Joo’nun Zor Anları” *Hürriyet*, 6 Haziran 2002.

Özer, Eray, “Futbolun Sevimsiz Yüzü: Di Canio”, (Çevrimiçi)
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=173303>, 27.08.2011

Peker, Esra, **Futbolda Şiddetin İçsel Bir Olgu Haline Gelmesinde Basının Rolü**,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.

Porat, Amir Ben, “Football fandom: a bounded identification”, **Soccer & Society**,
May 2010, Vol. 11, No. 3, s. 277–290.

Ramonet, Ignacio, “Milli İhtirasları Coşturan Futbol”, içinde: **Ayaktopu Futbolun Öyküsü**, Çev: Cem İleri, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.118-119.

Saatçi, Ercan, “Koreli’nin Mandolini”, *Hürriyet*, 4 Haziran 2002.

Sert, Mahmut, **Gol Atan Galip - Futbola Sosyolojik Bir Bakış**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2000.

Stemmler, Theo, **Futbolun Kısa Tarihi**, Çev: Necati Akça, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2000.

Şefik, Eşref, “Milli takımımızın alman takımına ağır mağlubiyetinden sonra”,
Hürriyet, 24 Haziran 1954.

Talimciler, Ahmet, **Türkiye’de Fanatizmi ve Medya İlişkisi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Testa, Alberto & Armstrong, Gary, “Words and actions: Italian ultras and neo-fascism”, **Social Identities**, July 2008, Vol. 14, No. 4, s. 473-490.

Van Dijk, Teun, “The Interdisciplinary Study of News as Discourse”, 1991,
(Çevrimiçi),[http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20stud](http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf)
[y%20of%20news%20as%20discourse.pdf](http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf), Erişim Tarihi: 19.03.12

Van Dijk, Teun, “Opinions and Ideologies in the Press”, 1998, (Çevrimiçi)
[http://www.discourses.org/OldArticles/Opinions%20and%20Ideologies%20in%20th](http://www.discourses.org/OldArticles/Opinions%20and%20Ideologies%20in%20the%20Press.pdf)
[e%20Press.pdf](http://www.discourses.org/OldArticles/Opinions%20and%20Ideologies%20in%20the%20Press.pdf), Erişim Tarihi: 19.03.12

Van Dijk, Teun, “Critical Discourse Analysis”, 2000, (Çevrimiçi),
<http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf>,
19.03.2012

Var, Samim, “Dünkü Maçtan Notlar”, *Hürriyet*, 15 Mart 1954.

Var, Samim, “Suat’a dikkat”, *Hürriyet*, 15 Haziran 1954.

Var, Samim, “Takımımız henüz bir şey kaybetmedi”, *Hürriyet*, 18 Haziran 1954.

Var, Samim, “Türklerin en tehlikeli oyuncusu Lefter’dir”, *Hürriyet*, 21 Haziran 1954

Var, Samim, “2-0 mağlup iken attığımız sayılmayan golün hikâyesi”, *Hürriyet*, 24
Haziran 1954.

Wahl, Alfred, **Ayaktopu Futbolun Öyküsü**, Çev: Cem İleri, İstanbul, Yapı Kredi
Yayınları, 2005.

Williams, John, (1993), “ ‘Lick My Boots’ ! (Pabuçlarımı Yala!). Britanya
Futbolunda Irkçılık,” içinde: **Futbol ve Kültürü**, Ed: Roman Horak – Wolfgang
Reiter –Tanıl Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 203-240.

“Bursa’da Futbol Diplomasisi”, (Çevrimiçi)
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/10/091015_newarmenia.shtml,
10.08.2011

Ezelden Gelir Ebediyete Gider: Roma-Lazio, (Çevrimiçi)
http://tr.eurosport.com/futbol/coppa-italia/2010-2011/roma-lazio_sto2627001/story.shtml, 27.08.2011

Futbolun Tarihsel Gelişimi: (Çevrimiçi)
http://www.futbolekonomi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=247:futbolun-tairhsel-gelisimi&catid=126:mete-ikiz&Itemid=58, 02.07.2011

History of Football: The Origins (Çevrimiçi)
<http://www.fifa.com/classicfootball/history/game/historygame1.html>, 22.06.2011

TFF Resmi Sitesi: Ülkemizde Futbolun Doğuşu: (Çevrimiçi)
<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=293>, 10.11.2011

TFF Resmi Sitesi: “Merhaba Dünya Kupası”, (Çevrimiçi)
<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=311>, 23.03.2012

TFF Resmi Sitesi: “Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluyor” (Çevrimiçi)
<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=294>, 20.11.2011

Hürriyet Gazetesi, Haziran-Temmuz, 1950

Hürriyet Gazetesi, Ocak-Temmuz, 1954

Hürriyet Gazetesi, Mayıs-Temmuz, 2002

ÖZET

“Futbol ve Milliyetçilik: Türk Milli Takımının Katıldığı Dünya Kupalarının *Hürriyet* Gazetesi Üzerinden Çözümlemesi”

ARDA UMUT SAYGIN

Anahtar Kelimeler: Futbol, Milliyetçilik, Dünya Kupası, Medya

Bu yüksek lisans tezi, dünyada ve Türkiye’de futbol ve milliyetçilik olgularının birlikteliğini ve Türkiye milli futbol takımının katılma hakkı elde ettiği 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupalarını *Hürriyet* gazetesi üzerinden incelemektedir. İlkel top oyunlarından bugünün modern futboluna kadar gelen süreçte futbola sadece bir oyun olmanın çok ötesinde anlamlar yüklenmiştir. Futbolun dünyada milliyetçilik olgusuyla birleşimi özellikle uluslararası maçların oynanmaya başlamasından sonra olmuştur. Böylece futbol, iktidarların ellerinde milliyetçi amaçların nesnesi olmuştur. Türkiye’de ise, futbolun tarihiyle Türk milli kimliğinin oluşum tarihi paralel seyretmiştir. Bu tezde de, *Hürriyet*’in, 1950, 1954 ve 2002 Dünya Kupalarında milli takım haberlerinin sunumundaki milliyetçi söylemleri çözümlenmeye çalışılmış ve Türkiye’de futbol üzerinden gerçekleştirilen milliyetçi söylemlerin üretilmesinde basının yadsınamaz rolü vurgulanmıştır.

ABSTRACT

“Football and Nationalism: Analyse of World Cups That Turkish National Team Participate In Over Hürriyet”

ARDA UMUT SAYGIN

Key Words: Football, Nationalism, World Cup, Media

This master thesis analyzes the articulation of football and nationalism phenomena, and also the nationalist discourse in 1950, 1954 and 2002 World Cups which Turkey had qualified, by taking related news in Hürriyet as a reference. In the passing process, from the primitive ball games to today’s modern football, it has been assigned different meanings to football, beyond being a game. Football has associated with the phenomena of nationalism in the world, especially after the beginning of international matches. Thus, football has become to be an object at the hands of political powers for nationalist purposes. In Turkey, the history of football has shown a parallelism with the formation of Turkish identity. In this thesis, during 1950, 1954 and 2002 World Cups Hurriyet’s nationalist discourse on the presentation of Turkish national football team news’ is tried to be analysed and media’s undeniable role on producing nationalist discourses over football is emphasized.